

”se on parasta silloin kun sitä ei huomaa”

Tulkkien ja tuomareiden näkemyksiä oikeustulkkauksesta

Leena Fedotov

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Käännöstiede (venäjä)

Pro gradu –tutkielma

Toukokuu 2013

Tampereen yliopisto

Käännöstiede (venäjä)

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

FEDOTOV, LEENA: ”se on parasta silloin kun sitä ei huomaa” Tulkkien ja tuomareiden näkemyksiä oikeustulkkauksesta

Pro gradu –tutkielma, 122 sivua, 2 liitesivua + venäjänkielinen lyhennelmä, 16 sivua

Toukokuu 2013

Tiivistelmä

Oikeustulkkaus elää tällä hetkellä voimakasta muutosten aikakautta. Vuonna 2010 voimaan astunut Euroopan unionin tulkkausta säätelevä direktiivi sekä Suomessa lähitulevaisuudessa toteutuva oikeustulkin erikoisammattitutkinto ovat lisänneet niin oikeustulkkauksen tutkimuksen tarvetta kuin kiinnostusta tutkimusta kohtaan.

Tässä tutkimuksessa tutkitaan tuomareiden ja tulkkien näkemyksiä oikeustulkkauksesta. Mielipiteitä tarkastellaan niin tulkkauksen tilaajan kuin palvelun tarjoajan näkökulmasta. Oikeustulkkausta lähestytään 3:sta eri näkökulmasta ja tutkimuksen tarkoitus on selvittää, eroavatko haastateltavien näkemykset toisistaan. Tutkimusaineistona käytetään 3 tulkin ja 3 tuomarin yksilohaastattelussa kerättyä tutkimusmateriaalia. Tutkielman metodeina käytetään teemahaastattelua ja lähilukua. Tutkielman teoreettinen pohja rakentuu pääosin aiempaan tulkkaus- ja oikeustulkaustutkimukseen.

Tutkimustulosten perusteella havaittiin, että tulkkien ja tuomareiden näkemyksissä on melko paljon eroavaisuuksia. Merkittävimmät erot liittyivät tulkin rooliin sekä tulkin ja tuomarin yhteistyöhön oikeudessa. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että haastateltavat henkilöt käsittivät tulkin roolin ja siihen kuuluvat tehtävät osittain eri tavoin, minkä lisäksi todettiin, etteivät tuomarit haastateltavien tulkkien mielestä kiinnitä yleensä tarpeeksi huomiota tulkkiin oikeudenkäynnin aikana. Lisäksi tutkimuksen avulla saatiin nostettua esille paljon oikeustulkkaukseen liittyviä ongelmia, jotka vaativat jatkossa ratkaisua.

Avainsanat: oikeustulkkaus, tulkkausviestintä, oikeudenkäynti, yhteistyö, teemahaastattelu

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tausta.....	1
1.2 Aihe ja tutkimuskysymykset	4
2 TULKKAUS OIKEUDENKÄYNNIN OSANA	7
2.1 Tulkkausviestintä.....	7
2.2 Oikeudenkäynti.....	17
2.3 Tulkkauksen funktio oikeudenkäynnissä.....	25
2.4 Oikeustulkkaukset	30
2.4.1 Oikeustulkkauksen piirteitä.....	31
2.4.2 Tulkin rooli.....	36
2.4.3 Tulkin tehtävät	40
2.4.4 Oikeustulkkauksen laatu ja tarkkuus.....	43
2.4.5 Tulkin ja tuomarin yhteistyö	48
2.5 Oikeustulkkauksen nykytilanne.....	53
3 TULKKIEN JA TUOMAREIDEN NÄKEMYKSIÄ.....	60
3.1 Aineisto ja menetit.....	60
3.1.1 Tutkimusmenetelmä.....	60
3.1.2 Haastatteluaineisto	62
3.1.3 Analyysin toteutus.....	65
3.2 Aineiston analyysi	67
3.2.1 Onnistunut oikeustulkkaukset	67
3.2.2 Tulkin rooli ja tehtävät oikeudessa	79
3.2.3 Tulkin ja tuomarin yhteistyö	94
3.3 Näkemuserot tarkastelussa	105
4 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	113
LÄHTEET.....	117
LIITE 1. TEEMAHAASTATTELURUNKO.....	123
LIITE 2. NÄKEMYSTEN TARKASTELUA KVANTITATIIVISESTI	124

РЕФЕРАТ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

1 JOHDANTO

1.1 Tausta

Globalisoitumisen myötä Suomen väestörakenne on viimeisen vuosikymmenen aikana muuttunut voimakkaasti. Tilastokeskuksen väestörakennetilaston mukaan Suomessa asui vuoden 2012 lopulla 266 949 vieraskielistä henkilöä, joka on 4,9 % koko Suomen väestöstä. Vuonna 2002 vieraskielisten osuus koko väestöstä oli 2,2 % (117 013 henkilöä), eli vieraskielisten henkilöiden määrä Suomessa on kymmenessä vuodessa kaksinkertaistunut. (Tilastokeskus 2013.) Voimakkaan maahanmuuton myötä myös tulkkiin tarve maassamme on kasvanut ja erityisesti tulkkiin tarvetta on havaittu poliisi- ja oikeustulkkausissa¹.

Tulkkaus on ammatillista toimintaa siinä missä asianajo tai opettaminen. Ammatilliselle toiminnalle on olennaista sen sääntely pääsääntöisesti laein, säännöksiin ja eettisiin ohjein. Suomessa tulkkausten alalla ammatillisia pätevyysvaatimuksia ei kuitenkaan ole säädelty ja tulkki voi tänä päivänä toimia – niin oikeudessa kuin sen ulkopuolellakin – kuka tahansa itseään tulkiksi nimittävä henkilö. Oikeudenkäynnissä epäpätevän tulkin käytöllä saattaa tulkattavan henkilön oikeusturvan kannalta olla vakavat seuraukset.

Oikeustulkkaus on vaativaa toimintaa ja se edellyttää tulkilta erityistä ammattitaitoa. Erinomaisen kielitaidon ja tulkkaustekniikan lisäksi, tulkin tulee hallita erilaiset tulkkausmenetelmät, tuntea Suomen oikeusjärjestelmä ja kyetä työskentelemään

¹ Ks. esim. *Helsingin Sanomat*. 16.2.2013. Poliisille miljoonalasku tulkkiin palveluksista.
<<http://www.mtv3.fi/uutiset/rikos.shtml/poliisille-miljoonalasku-tulkkiin-palveluksista/2013/02/1708034>>;

Helsingin Sanomat. 15.8.2010. Tuomioistuinten tulkkauskulut ovat kaksinkertaistuneet.
<<http://www.hs.fi/paivanlehti/#arkisto/Tuomioistuinten+tulkkauskulut+ovat+kaksinkertaistuneet/aaHS20100815SI2YO057yz?src=haku&ref=%23arkisto%2F>>

kovankin paineen alla. Mainittujen kriteereiden valossa voidaan perustellusti todeta, ettei oikeudessa voi toimia tulkkina kuka tahansa. Tästä huolimatta oikeudessa esiintyy edelleen kirjava joukko tulkkeja, joiden ammattitaito ei vastaa vaadittuja kriteerejä (ks. esim. Oikeustulkkauksen selvityshanke = OTSH 2008). Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteiden näkökulmasta vieraskielisen henkilön oikeusturva ei saisi olla riippuvainen valitun tulkin ammattitaidosta ja toiminnasta.

Onnistunut oikeustulkkaus suoritetaan yhteistyössä, ja niin oikeustulkki kuin juristinakin työssä kyse on oikeusturvan toteutumisesta. Asianmukaiseen oikeustulkkaukseen vaikuttaa tulkin toiminnan lisäksi oleellisesti myös oikeuskäsittelyyn osallistuvien osapuolten kyky tehdä yhteistyötä oikeudenkäynnin aikana (Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011). Tulkki nähdään kuitenkin usein oikeusprosessista irrallisena osana eikä häntä huomioida tarpeeksi (Kinnunen 2011). Vaikka vieraskielisen henkilön oikeudesta tulkkaukseen säädetään monin eri laein ja sopimuksin, ei siitä miten tulkin ja oikeuden jäsenten tulisi toimia tulkatussa oikeudenkäynnissä ole olemassa minkäänlaisia virallisia säännöksiä.

2000-luvun puolessa välissä oikeustulkkausalalla vallitseva epävakaa tilanne huomioitiin EU:n tasolla ja tällä hetkellä oikeustulkkaus elää muutosten aikakautta. Suomessa on valmisteilla oikeustulkin erikoisammattitutkinto, joka on tarkoitus toteuttaa vuoden 2013 aikana². Oikeustulkin erikoisammattitutkinto on osa Euroopan unionin vuonna 2010 antamaa direktiiviä oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä³, joka velvoittaa jäsenmaat tarjoamaan laadukkaita tulkkauspalveluja (2010/64/EU). Tulevan erikoisammattitutkinnon odotetaan parantavan oikeustulkkausten laatua, mutta ennen kaikkea sen odotetaan tarjoavan päteviä ja ammattitaitoisia tulkkeja. Oikeustulkki erikoisammattitutkinnon lisäksi Suomeen on suunnitteilla oikeustulkki

² Oikeustulkin erikoisammattitutkinnon perusteiden luonnos on tällä hetkellä lausuntokierroksella ja koulutus toteutunee vuoden 2014 aikana.

³ Jäljempänä tulkkausdirektiivi.

Tällä hetkellä Suomessa on valmisteilla Nina Isolahden uraa uurtava väitöskirjatutkimus, jossa tarkastellaan oikeustulkkauksen tarkkuutta ja erityisesti tulkkauksessa tapahtuvia poistoja. Lisäksi tutkija Tuija Kinnunen tekee tällä hetkellä tutkimusta tulkin ja viranomaisen yhteistyötä.

Maailmalla oikeustulkkaus on saavuttanut Suomea laajemman kontekstin ja oikeustulkausta on tutkittu eri näkökulmista. Cecilia Wadensjö (1993) on tutkinut muun muassa oikeustulkin roolia, minkä lisäksi oikeustulkki koulutusta ovat tutkineet Holly Mikkelsen (2000) sekä Alicia B. Edwards (1995). Lisäksi Sandra Beatriz Hale (2004) on tarkastellut muun muassa oikeustulkin ja asiakkaiden välistä vuorottelua sekä tulkin käyttämää puhetapaa ja sen vaikutusta viestintään.

1.2 Aihe ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella oikeustulkkauksen toteutumista niin tulkin kun tuomarinkin näkökulmasta. Tutkimuksen keskiössä ovat oikeustulkki ja tuomareiden näkemykset onnistuneesta oikeustulkkauksesta, tulkin roolista ja tehtävistä sekä yhteistyöstä. Tutkimusaineistona käytetään haastattelumateriaalia, joka on koottu haastattelemalla 3:a oikeustulkkiä ja 3:a kärjätuomaria.

Oikeustulkkausalalla vallitsevien ajankohtaisten muutosten valossa on tarpeellista tutkia, minkälaista oikeustulkin toiminta on tällä hetkellä suomalaisessa oikeudenkäynnissä ja minkälaista yhteistyö tulkin ja tuomarin välillä on. Lisäksi vuonna 2008 laaditussa oikeustulkkauksen selvityshankkeessa korostetaan tulkin työn sekä tulkkaustilanteiden muiden osapuolten toiminnan tutkimusta (OTSH 2008). Tarkastelemalla oikeustulkausta eri toimijoiden näkökulmasta sekä vertailemalla tämän tutkimuksen tuloksia muihin tutkimuksiin ja julkaisuihin, saadaan muodostettua käsitys tämän hetkisestä tilanteesta ja nostettua samalla esille oikeustulkkauksessa vallitsevia konkreettisia ongelmia sekä mahdollisia kehityskohteita.

Onnistunut oikeustulkkaus ei ole ainoastaan tulkin varassa tapahtuvaa toimintaa, vaan siihen osallistuvat kaikki oikeussaliviestintään kuuluvat henkilöt (Kinnunen 2011). Näin

ollen vastuuta onnistuneesta oikeustulkkauksesta ei voida vierittää ainoastaan tulkin harteille vaan jokaisen viestintäosapuolen tulisi tuntea tulkin välityksellä tapahtuvan viestinnän erityispiirteitä ja peruseriaatteita (Karjalainen 2009: 1).

Mitä selkeämmät käsitykset osapuolilla on toistensa roolista ja tehtävistä, sitä sujuvampaa voidaan yhteistyön oikeudessa olettaa olevan. Kuitenkin käsitykset tulkin roolista ja tehtävistä oikeudessa saattavat vaihdella eri osapuolten välillä hyvinkin paljon, mikä tekee monikielisestä oikeudenkäynnistä entistä haastavampaa (Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011). Tulkkien ja tuomareiden erilaiset käsitykset oikeustulkkauksesta muodostavat tämän tutkielman lähtökohdan ja tutkielman hypoteesi on, että toimijoiden näkemykset eroavat toisistaan.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää, eroavatko tulkkien ja tuomareiden näkemykset 1) onnistuneesta oikeustulkkauksesta, 2) tulkin roolista ja tehtävistä oikeudessa ja 3) yhteistyöstä oikeussalissa. Tulkkien ja tuomareiden näkemyksiä edellä mainituista tutkimuskohteista vertaillaan keskenään, minkä lisäksi saatuja tuloksia verrataan tulkkauksen tutkimuksessa sekä ajankohtaisissa alan julkaisuissa esitettyihin käsityksiin.

Oikeustulkin toiminta on tutkimuskohteena erittäin laaja, eikä sen kokonaisvaltainen tarkastelu ole yhden pro gradu -tutkielman puitteissa tarkoituksenmukaista. Näin ollen tulkin toimintaa tutkitaan ainoastaan tulkin roolin ja tehtävien näkökulmasta. Myös yhteistyö tulkin ja oikeussalitoimijoiden välillä on hyvin laaja kokonaisuus, joten tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan ainoastaan tulkin näkökulmasta tärkeimmän toimijan eli oikeuden puheenjohtajan ja tulkin välistä yhteistyötä. Tutkimuksen tapahtumaympäristö on rajattu oikeussalissa tapahtuvaan oikeustulkkaukseen⁴.

Tutkimus on toteutettu suorittamalla puolistrukturoitu tutkimushaastattelu ennalta määrättyjen teemojen pohjalta. Haastatteluaineisto on litteroitu, minkä jälkeen litteroitu aineisto on teemoitettu ja analysoitu lähiluvun avulla useaan kertaan merkittävimpien

⁴ Oikeustulkkaus ei välttämättä ole ainoastaan oikeussalissa tapahtuvaa tulkkausta, ks. lisää luku 2.1 *Tulkkausviestintä*.

havaintojen löytämiseksi. Aineistoa on käsitelty anonyymisti ja siitä on poistettu kaikki tunnistetiedot. Tämän työn tutkimusasetelma esitellään yksityiskohtaisemmin luvussa *3.1 Aineisto ja metodit*.

Tämä tutkielma on jaettu kahteen osaan, jossa ensimmäisessä osassa rakennetaan teoreettinen pohja analyysille ja toinen osa on omistettu aineiston analyysille. Teorialuvun alkuosassa tarkastellaan tulkkausviestintää, suomalaista oikeudenkäyntiä sekä tulkkauksen funktiota oikeussalissa. Tämän jälkeen tehdään katsaus oikeustulkkauksen piirteisiin ja keskitytään tutkimaan tulkin roolia ja tehtäviä, tulkkauksen laatua ja tarkkuutta sekä tulkin ja tuomarin yhteistyötä. Lisäksi tarkastellaan oikeustulkkauksen nykytilaa. Analyysiosassa esitellään ensin tutkimuksen aineisto ja metodit, jonka jälkeen siirrytään aineiston analyysiin. Analyysiosan lopussa pohditaan analyysin tuloksia. Tutkielman lopuksi tehdään yhteenveto tutkimustuloksista ja tutkimuksen onnistumisesta.

2 TULKKAUS OIKEUDENKÄYNNIN OSANA

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan vieraskielisellä henkilöllä on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sekä oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä (Euroopan ihmisoikeussopimus 1999). Tulkattu oikeudenkäynti sekä oikeusturvan takaaminen asettavat haasteita niin tulkille kuin muillekin oikeussaliviestinnän osapuolille. Tässä luvussa keskitytään tarkastelemaan oikeudenkäynnissä tapahtuvaa tulkkausta niin tulkkausviestinnän, tulkin toiminnan kuin toiminnalle asetettujen vaatimusten näkökulmasta. Luvun lopussa tarkastellaan oikeustulkkauksen nykytilaa Suomessa.

2.1 Tulkkausviestintä

Ennen kuin voimme tarkastella tulkattua viestintää on tarpeen määritellä lyhyesti mitä viestintä tarkoittaa ja mikä on sen perusmääritelmä. Osmo A. Wiion mukaan ”viestintä on kaiken järjestyneen yhteiselämän edellytys ja keino, jonka avulla yhteisöjen pyrkimyksiä toteutetaan” (Wiio 1998: 16). Viestinnän tärkein keino on **kieli** (Wiio 1998: 13). Kieli on ajattelun ja tunteiden ilmaisun väline, jonka avulla synnytetään ja välitetään tietoa. Viestinnän perusedellytykset ovat 1) sanoman lähettäjä, 2) sanoman vastaanottaja, 3) sanoma ja 4) viestintäkanava. (Wiio 1998: 75–81.)

Viestinnän osapuolet jaetaan **lähettäjään** ja **vastaanottajaan**. Viestintä alkaa sanoman lähettäjältä, joka pukee sanoman välitettävään muotoon ja välittää sen jotakin viestintäkanavaa käyttäen vastaanottajalle. Vastaanottaja vastaanottaa sanoman aistien avulla ja tulkitsee viestin sisällön taustatekijöidensä pohjalta. Perusedellytysten lisäksi viestintään kuuluu olennaisena osana vastaanottajan verbaalisin ja non-verbaalisin keinoin antama palaute, jonka avulla lähettäjä voi varmistua siitä, että vastaanottaja on ymmärtänyt viestin sisällön. (Wiio 1998: 75–81.)

Viestintätapahtuma on kokonaisuudessaan hyvin monimutkainen, ajassa muuttuva ja etenevä prosessi, jota ei voi korjailta tai muokata jälkikäteen. Viestintäprosessin aikana lähettäjän ja vastaanottajan roolit vaihtelevat ja he luovat yhdessä merkityksiä lähetetyille viesteille. (Monroe & Ehninger 1974: 8–28.) Lisäksi viestintätapahtuman kompleksisuuteen vaikuttavat hyvin monet viestintäosapuolten taustatekijät ja henkilökohtaiset ominaisuudet (esimerkiksi kulttuuri ja asenne) (Wiio 1998: 77). Viestintätilanteelle on olennaista myös sen ainutkertaisuus; samoja ajatuksia, sanoja ja tuntemuksia on mahdoton tavoittaa samanlaisina enää koskaan (Monroe & Ehninger 1974: 8–28).

Viestintä voidaan jakaa kahteen merkkijärjestelmään: **kielelliseen** (verbaalinen) ja **ei-kielelliseen** (non-verbaalinen) viestintään (Wiio 1998: 104). Kieleen perustuva sanallinen viestintä on usein tietoista, kun taas sanaton, ilmeet, eleet, kehonasennot ja äänen paralingvistiset piirteet käsittävä viestintä on usein tiedostamatonta ja tunnesidonnaista (Secretarius 2006: 12; Kielijelppi).

Sujuva viestintä edellyttää sanoman lähettäjältä kykyä viestintään, eli jonkin merkkijärjestelmän tuntemista (Wiio 1998:78). Usein tämä merkkijärjestelmä käsittää henkilön äidinkielen. Ympäristössä, jossa kommunikoidaan muulla kuin henkilön omalla äidinkielellä, on hänen ilmaisukykynsä rajoittunutta. Näin ollen vapaan ilmaisun ja sujuvan viestinnän tueksi kieltä osaamaton henkilö tarvitsee puheviestinnän välittäjä-asiantuntijan eli tulkin apua (Saresvuo & Ojanen 1988: 7). **Tulkki** on viestintäprosessin kolmas osapuoli, joka mahdollistaa kommunikoinnin osapuolten välillä, joilla ei ole yhteistä kieltä.

Tulkkaus käsitetään usein suulliseksi kääntämiseksi ja käänkösalan kirjallisuudessa tulkkaus onkin nähty kääntämisen alalajina (Saresvuo & Ojanen 1988: 323). Yhdistävänä tekijänä on pidetty näkemystä, jonka mukaan molemmat toiminnot ovat viestintäprosesseja, joissa ajatuksia ja ideoita välitetään lähdekielestä kohdekielelle (Roy 1993: 345). Viime vuosikymmeninä on kuitenkin vakiintunut käsitys siitä, että tulkkaus ja kääntäminen on syytä erottaa toisistaan ja muun muassa Seleskovitch (1978) jakaa kääntämisen ja tulkkauksen eri viestintälajeihin: käänöksessä kirjallinen teksti

käännetään toiseksi kirjalliseksi tekstiksi kun taas tulkkauksessa suullinen viesti tulkataan toiseksi suulliseksi viestiksi (mts. 2). Esitetty määritelmä on nykypäivän näkökulmasta kuitenkin liian suppea, sillä tulkkaus ei enää rajoitu ainoastaan perinteiseen puheviestintään, vaan tulkattava viesti eli **tulke** voi olla suullisessa, kirjallisessa tai muussa visuaalisessa muodossa⁵. (Isolahti 2013.)

Tulkkausprosessi koostuu kolmesta päävaiheesta: lähdekielisen viestin vastaanottamisesta, sen ymmärtämisestä sekä viestin välittämisestä kohdekielille. Ensin tulkki vastaanottaa viestin kuulo- tai näköaistinsa avulla, jonka jälkeen hän pyrkii ymmärtämään ja sisäistämään viestin merkityksen taustatietojensa perusteella. Viimeisessä vaiheessa tulkki välittää viestin lähdekielestä kohdekielille niin tarkasti kuin mahdollista. (González ym. 1991: 303–305; Hale 2004: 3–5.)

Tulkkaustapahtuma on aina hetkellinen tilanne, ja tulkkausprosessi tapahtuu rajoitetussa ajassa. Toisin kuin kääntäjällä, ei tulkillä ole rajattomasti aikaa tutustua lähtöviestiin sen prosessoimiseksi, vaan lähtöviesti tulkataan kohdekieliseen muotoonsa heti viestin vastaanottamisen jälkeen. (Hale 2004: 3.) Tulkkaus nähdään myös reaaliajassa tapahtuvana kertasuorituksena, ja toisin kuin esimerkiksi kirjallinen teksti, joka voidaan kääntää useaan kertaan sen ilmestymisen jälkeen, kerran tuotettua tulketta ei yleensä ole mahdollista korjata jälkikäteen (Mikkelsen 2000: 67). Näin ollen tulkin on tärkeää välittämävaiheessa tarkkailla vastaanottajan reaktioita ja reflektoida omaa suoritustaan, varmistuakseen viestin välittymisestä ja tarpeen vaatiessa korjata tulkettaan tulkkaussuorituksen aikana (González ym. 1991: 305).

Tulkkausviestintä voidaan jakaa muun muassa tulkkausmenetelmän, -ympäristön sekä viestin lähtö- ja tulosuunnan mukaan eri menetelmiin, lajeihin ja tyypeihin. Tulkkausviestinnän jaottelu on esitetty kaavion muodossa luvun lopussa (ks. kaavio 1). Tulkkausviestinnän päämenetelmät ovat **konsekutiivitulkkaus** eli peräkkäistulkkaus ja **simultaanitulkkaus** eli samanaikaistulkkaus. Molemmat menetelmät ovat monikielisen

⁵ Vrt. viittomakielentulkkaus, kirjoitustulkkaus.

viestintäprosessin osia, mutta kognitiivisena prosesseina ne eroavat toisistaan merkittävästi.

Konsekutiivitulkkauksessa tulkki ensin kuuntelee ja prosessoi lähtöviestin, ja vasta sitten tulkkaa sen kohdekielelle. Simultaanitulkkauksessa nämä prosessit tapahtuvat sen sijaan samanaikaisesti: samalla kun tulkki vastaanottaa lähtöviestiä, hän prosessoi sen ja tuottaa kohdekielisen vastineen, joten tulke tuotetaan lähes samanaikaisesti alkuperäisen puheen kanssa. (Mikkelson 2000: 70–74; Saresvuo & Ojanen 1988: 22–23, 26–27.) Prosessien erilaisuus johtaa myös erilaisiin aikapaineisiin. Simultaanitulkin aika omaksua ja muokata lähtöviestiä on rajallinen ja hän joutuu tekemään tiettyjä poistoja pysyäkseen tulkattavan puhujan rytmissä. Konsekutiivitulkkaukseen ei tällaisia aikapaineita liity ja tulkilla on aikaa tulkata viestin sisältö kokonaisuudessaan. (Isolahti 2013.) Prosessien erilaisuudesta kertoo myös tulkin käytössä oleva muisti: simultaanitulkkauksessa tulkki käyttää lyhytaikaista muistia, kun taas konsekutiivitulkkauksessa kyse on lähinnä pitkäaikaisen muistin käytöstä (Kirchhof 1976: 118).

Konsekutiivitulkkauksessa tulkin tärkeimmät työvälineet ovat hyvä muisti, luonteva muistiinpanotekniikka sekä kyky hallita vuoropuhelua (Hietanen 2004: 287). Tulkattavien puhejaksojen pituudet voivat vaihdella muutamasta sanasta useaan minuuttiin ja puhejakson pituudesta riippuen tulkki tulkkaa kaiken joko muistinsa varassa tai tekee pitkistä puheenvuoroista muistiinpanoja. (Saresvuo & Ojanen 1988: 21–23.) Varsinaisena konsekutiivitulkkauksena pidetään sellaisten puheenvuorojen tulkkausta, jotka kestävät muutamasta minuutista jopa 15 minuuttiin, kuten esimerkiksi luennot ja puheet. Sen sijaan lyhyiden puheenvuorojen, eli dialogien, tulkkausta kutsutaan **suksessiivitulkkaukseksi**. (Isolahti 2013; Saresvuo & Ojanen 1988: 21.) Onnistunut konsekutiivitulkkaus edellyttää sujuvaa vuorottelua puhujan kanssa, mikä edellyttää tulkilta tilanteenhallintaa (Hietanen 2004: 278, 287). Erityisesti oikeussalissa, jossa puhujia on useita ja tulkattavat puheenvuorot saattavat venyä, on viestintäosapuolten puheenvuorojen koordinointi erityisen tärkeää (Mikkelson 2000: 71).

Simultaanitulkkaus edellyttää tulkilta taitoa kuunnella ja puhua samanaikaisesti. Moitteettoman kielitaidon sekä hyvien muisti- ja viestintätaitojen lisäksi tulkilta

vaaditaan nopeaa reagointikykyä muokata viestiä sekä taitoa kontrolloida omaa tulketta. (Seleskovitch 1978: 126–127; Mikkelson 2000: 73–76.) Simultaanitulkkeen laatuun vaikuttavat tulkin ominaisuuksien lisäksi kaksi olennaista tekijää: tulkattavan puheen nopeus sekä syntaksi. Jotta tulkki kykenee tulkkaamaan viestin tarkasti ja viipymättä, on tulkattavan puheen nopeuden oltava kohtuullinen. Lisäksi jos lähdekielen syntaksi eroaa kohdekielystä huomattavasti, vaikeuttaa tämä tulkkausta merkittävästi⁶. (Oléron & Nanpon 1965: 46.) Simultaanitulkkaus nähdään mentaalisen prosessin näkökulmasta hyvin kuormittavana, ja se edellyttää tulkilta äärimmäisen hyvää keskittymis- ja paineensietokykyä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että simultaanitulkkeen laatu kärsii 20–30 minuutin pituisen suorituksen jälkeen, minkä vuoksi simultaanitulkeille suositellaan työskentelyä vuorotellen pareittain enintään 20–30 minuutin työjaksoissa. (ks. esim. Mikkelson 2000: 73–76; Seleskovitch 1978: 126–127, 140, 144.)

Simultaanitulkkaukseen liittyvä **reletulkkaus** on tulkkausta kielestä toiseen kolmannen kielen välityksellä. Tämä tulkkaustyyppi tulee kyseeseen silloin, kun tulkattavia kieliä on useita tai kun puhuja esiintyy harvinaisella kielellä, jota ei pystytä tulkkaamaan suoraan työkielille. (Saresvuo & Ojanen 1988: 27–29.) Näin toimittiin esimerkiksi Suomessa vuonna 2009 alkaneessa, mediassakin paljon huomiota saaneessa Ruanda-oikeudenkäynnissä, jossa syytetyn puhuma kinyaruanda tulkattiin ensin ranskan kielelle ja ranskan kielestä suomen kielelle⁷.

Simultaanitulkkaus tapahtuu perinteisesti tulkkauslaitteiston avulla. Tulkkauslaitteisto koostuu äänieristetyistä kopista, joka on varustettu kuuntelu- ja puhelaitteistolla (kuulokkeet ja mikrofoni) sekä kuulijoille tarkoitetuista kuulokkeista ja tarpeen vaatiessa mikrofoniasta. Laitteisto voi olla kiinteä tai siirrettävä, jolloin tulkki istuu fyysisesti

⁶ Esimerkiksi kieliparissa saksa-englanti tulkin on odotettava lauseen loppuun kuullakseen verbi, vasta minkä jälkeen hän voi tuottaa kohdekielisen vastineen. Kyseinen odottaminen tunnetaan nimellä *décalage* (aikaviive lähtö- ja tuloviestin välillä), ja se on yksi simultaanitulkin tärkeimmistä strategioista (Oléron & Nanpon 1965: 46).

⁷ Ks. esim. *Yle uutiset*. 10.9.2009.

<http://yle.fi/uutiset/ruanda-oikeudenkaynti_kohti_ruandaa_ja_burundia/5878393>

samassa tilassa kuulijoiden kanssa. Tulkki vastaanottaa kuulokkeiden kautta puheen ja tulkkaa sen mikrofonin välityksellä kuulijoille. Kuuntelijat vastaanottavat tulkatun puheen kuulokkeidensa kautta, minkä lisäksi heillä on erillinen laite, josta he voivat valita haluamansa kielen sekä säädellä äänen voimakkuutta. (Hietanen 2004: 286; Isolahti 2013; Saresvuo & Ojanen 1988: 26–27.)

Ilman laitteita tapahtuvaa simultaanitulkkausta kutsutaan **kuiskaustulkkaukseksi**. Tällöin tulkki istuu kuuloetäisyyden päässä tulkattavista, joita voi olla enintään kolme, ja tulkkaa vastaanottamansa viestin heille kuiskaten. (Hietanen 2004: 286.) Kuiskaustulkkauksessa tulkilta edellytetään samoja taitoja kuin simultaanitulkilta, mutta usein kuiskaustulkkkaus on monella tavalla raskaampaa kuin erillisestä kopista tapahtuva tulkkkaus. Ensinnäkin tulkin keskittymistä häiritsevät ulkopuoliset äänet ja liikkeet, sillä tulkki istuu samassa tilassa puhujien ja kuuntelijoiden kanssa. Toiseksi kuiskaustulkkauksitilanne muistuttaa hyvin paljon tavallista vuorovaikutussuhdetta, jolloin kuuliija helposti kommentoi kuulemaansa kesken tulkkeen, mikä luonnollisesti häiritsee tulkin työskentelyä. Kolmanneksi tulkit joutuvat usein työskentelemään yksin ja tulkkavat siten huomattavasti pidempiä jaksoja kuin simultaanitulkit yleensä. Kuiskaustulkkkaus on hyvin suosittua tuomioistuimissa ja erityisesti pitkissä oikeuskäsittelyissä tulkit joutuvat usein tulkkamaan kokonaisia, jopa muutaman tunnin pituisia oikeudenkäyntejä yksin. (Hietanen 2004: 286–287; Isolahti 2013.)

Edellä esitetyt tulkkausmenetelmät soveltuvat erilaisissa toimintaympäristöissä tapahtuvaan tulkkaukseen. Tulkkausviestintä on toimintaympäristönsä mukaan jaettavissa kahteen päälajeihin: **asioimistulkkaukseen** ja **konferenssitulkkaukseen** (Hietanen 2004: 286–289). Näistä tunnetuin on konferenssitulkkkaus, joka on konferensseissa tapahtuvan kaksi- tai monikielisen viestinnän tulkkausta (vrt. seminaarit, paneelikeskustelut, lehdistötilaisuudet). Konferenssitulkkkaus tapahtuu pääosin simultaanisesti tulkkauslaitteiston avulla ja tulkit työskentelevät tulkkipareittain. Konferenssitulkkauksen päämääränä on kuulijoiden tietomäärän kasvattaminen, toisin kuin arkipäiväisten asiointitilanteiden hoitaminen kuten asioimistulkkauksessa. (Hietanen 2004: 289–291, Leinonen 2004: 294.)

Asioimistulkkaus, joka nähdään usein oikeustulkkauksen yläajina, määritellään Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:n laatimassa Asioimistulkin ammattisäännöstyössä seuraavasti:

Asioimistulkkaus on viranomaisen tai yksityisen tahon ja asiakkaan välisen asioimisdialogin (haastattelun, kuulustelun, neuvottelun, tiedustelun, selvitys- ja tiedonvälityskeskustelun jne.) tulkkausta. Tulkkaus on yleensä peräkkäistulkkausta, mutta se voi olla myös samanaikaistulkkausta. Asioimistilanteisiin voi liittyä myös monologeja (esitelmä, luento, juhlapuhe, tiedoksianto jne.). (SKTL 2002.)

Asioimistulkkauksen tavoitteena on asioiden selvittäminen siten, että tietojen perusteella voidaan ryhtyä toimenpiteisiin tai tehdä päätöksiä (Hietanen 2004: 289). Suomessa asioimistulkkaus on tarkoitettu lähinnä maahanmuuttajille, ja sitä tarjoavat sekä kunnalliset tulkkeskukset että yksityiset käännös- ja tulkkaustoimistot. (Leinonen 2004: 294.)

Asioimistulkkaus voi olla joko lähi- tai etätulkkausta. **Lähitulkkauksessa** tulkki on fyysisesti samassa paikassa kaikkien viestintäosapuolten kanssa, joko samassa tilassa tai tilaan sijoitetussa tulkkauskopissa. **Etätulkkauksessa** sen sijaan tulkki voi työskennellä erillään asiakkaistaan puhelimen tai verkon välityksellä. (Hietanen 2004: 285, 288–289.) Tekniikan kehittyessä etätulkkauksesta on tullut hyvin suosittu tulkkausmuoto, sillä se säästää aikaa ja rahaa⁸. Myös oikeustulkkauksessa etätulkkauksen käyttö on muun muassa kustannussyistä lisääntymässä ja sitä hyödynnetään muun muassa puhelinkuulemisena todistelutarkoituksessa ja videokuulemisena pakkokeinoasioissa. Etätulkkauksen kehitystä ja onnistumista oikeudessa rajoittaa kuitenkin sopivan teknologian puuttuminen⁹. (OTSH 2008.)

⁸ Helsingin seudun asioimistulkkeskuksen koulutusristeily. *Oikeustulkkaus*. 4.–6.10.2012.

⁹ Ks. esim. *Helsingin Sanomat*. 15.9.2009. Ruanda-oikeudenkäynti keskeytettiin kahdesti teknisten ongelmien takia.

<<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Ruanda-oikeuden%C3%A4ynti+keskeytettiin+kahdesti+teknisten+ongelmien+takia/1135249336101>>

Asioimistulkkaukseen liittyy vahvasti poliisi- ja **oikeustulkkaus**. Poliisitulkkaus nähdään asioimistulkkauksen alalajina, sen sijaan oikeustulkkauksen asema tulkkauksen kentällä on Suomessa vielä epävarma. Esimerkiksi vuonna 2008 Opetusministeriön pyynnöstä laaditussa Oikeustulkkauksen selvityshankkeessa oikeustulkkaus eritellään omaksi tulkkauslajikseen. Selvityshankkeessa suomalainen oikeustulkkaus määritellään seuraavasti.

Oikeustulkkaus on tulkkausta rikos-, riita-, hakemus- ja hallinto-asioiden yhteydessä. Oikeustulkkaus on yleisintä ns. tavanomaisissa rikosasioissa. Suomessa oikeudenistunnoissa käytetään tavanomaisimmin konsekutiivi- ja kuiskaustulkkausta. Tulkkaus tapahtuu kahden kielen välillä kumpaankin suuntaan. (OTSH 2008.)

Oikeustulkit tulkkaavat tuomioistuimessa kansalaisten oikeusturvaan liittyvissä asioissa. Oikeustulkkausta pidetään tilannesidonnaisuutensa sekä tulkilta vaadittavien ominaisuuksien takia erittäin vaativana ja monimutkaisena tulkkauslajina. (Ks. esim. Mikkelson 2000: 1–4; OTSH 2008.) Monikielisen viestintäprosessin kompleksisuus korostuu oikeustulkkauksessa, jossa tulkki joutuu huolehtimaan kaikkien oikeussaliviestintään osallistuvien osapuolten välisestä viestinnästä. Näin ollen yhteistyö kaikkien viestintäosapuolten kesken on oikeustulkkauksessa avainasemassa. Oikeustulkkausta ja sen erityispiirteitä käsitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 2.4 *Oikeustulkkaus*.

Kysymys siitä, onko oikeustulkkaus ainoastaan oikeussalissa tapahtuvaa tulkkausta vai kaikkea sitä, mikä kuuluu oikeusprosessiin (mm. poliisikuulustelut, esitutkinta, rangaistuksen täytäntöönpano), on ristiriitainen. Nina Isolahun (2007) mukaan suomalaisessa oikeusprosessissa tulkkaus tapahtuu pääosin oikeussalin ulkopuolella ja siksi termi oikeustulkkaus on liian suppea. Isolahti painottaa, että juridisen tulkkauksen kenttää Suomessa tulisi täsmentää ja täten sopiva termi kyseiselle tulkkauksen lajille olisi *juridinen tulkkaus*, jonka alalajeiksi poliisi- ja oikeustulkkaus asettuisivat. (Mts.)

Tulkkaus ei ole ainoastaan puhuttujen kielten välillä tapahtuvaa viestintää vaan se voi tapahtua myös esimerkiksi kirjoitetun tai viitotun ja puhutun kielten välillä. Näin ollen

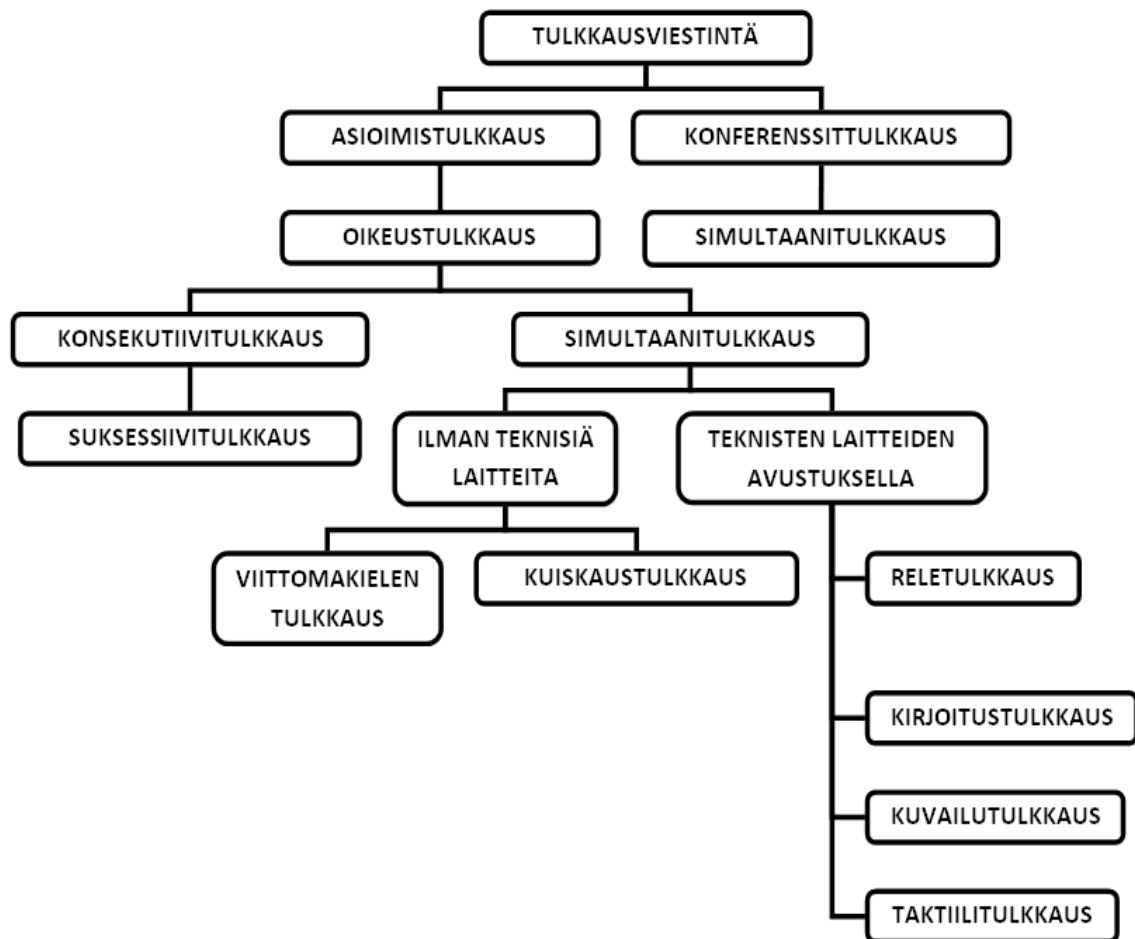
tulkkaus voidaan lähtö- ja tuloviestin muodon perusteella jakaa eri tyyppeihin. (Isolahti 2013.) Eräs oikeudessa hyödynnetyistä tulkkaustyypeistä on **prima vista –tulkkaus**, jossa kirjallinen lähtöviesti muutetaan suulliseen muotoon. Oikeustulkkeja saatetaan kesken oikeudenkäynnin pyytää tulkkaamaan ääneen erilaisia kyseiseen oikeusprosessiin liittyviä asiakirjoja. Mikkelson (2000) huomauttaa kuitenkin, ettei prima vista –tulkkaus sovellu pitkien selvitysten (raportit ym.) tulkkaamiseen, sillä tulkilla on hyvin vähän aikaa niihin tutustumiseen paikan päällä. Mentaaliselta prosessiltaan prima vista -tulkkaus on hyvin lähellä simultaanitulkkausta ja monet simultaanitulkit käyttävätkin usein tätä tulkkaustyyppiä hyväkseen toimeksiantoon valmistautuessaan. Prima vista -tulkkauksessa tulkin tärkein ominaisuus on kyky muuntaa alun perin luettavaksi tarkoitettu viesti suulliseen muotoon, mikä saattaa usein tarkoittaa pitkienkin virkkeiden katkomista pienemmiksi. (Isolahti 2013; Mikkelson 2000: 76–77.)

Oikeudenkäynnissä saattaa asianomistajan tai todistajan roolissa esiintyä henkilö, jolla on kuulonäkö-, kuulo- tai puhevamma. Viittomakieltä käyttävien ja vammaisuuden vuoksi tulkitsemissä ja käänösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla (Suomen perustuslaki 17 §). Näin ollen tulkatussa oikeudenkäynnissä saatetaan käyttää myös muita kuin ainoastaan puhuttuun kieleen pohjautuvia tulkkaustyyppiejä.

Kuulovammaisille ja rajoitetun puhekyvyn omaaville henkilöille tarkoitettussa **viittomakielen tulkkauksessa** lähtö- ja tuloviesti voivat olla puhutussa tai viitotussa muodossa. Tulkki vastaanottaa audioviestin kuuloaistin varassa ja muokkaa sen visuaaliseen muotoon viittomalla, tai hän vastaanottaa viitotun viestin visuaalisen aistin avulla ja tulkaa sen puheena. (Opetushallitus 2009.) **Kuvailutulkkauksesta** eli audio description:ista (AD) on kyse silloin, kun viesti vastaanotetaan visuaalisena ja tulkataan suullisena. Kyse on kuvan muuttamisesta kielelliseksi viestiksi eli aistien välisestä kääntämisestä. Ensisijaisesti kuvailutulkkaus on tarkoitettu näkövammaisille henkilöille¹⁰. Lähellä kuvailutulkkausta on **kirjoitustulkkaus**, joka on suullisen viestin

¹⁰ Hirvonen, Maija 2009. Luento kuvailutulkkauksesta ja sen tutkimuksesta. Tampereen yliopiston audiovisuaalisen kääntämisen kurssilla.

välittämistä kirjalliseen muotoon. Kirjoitustulkkaukseen tapahtuu yhden kielen sisällä ja se on tarkoitettu huonokuuloisille ja kuuroille henkilöille. (Suomen kirjoitustulkit ry 2013.) **Taktilitulkkaus** on kuurosokeille tarkoitettu tulkin ja asiakkaan käsikontaktiin perustuva tulkkaustyyppi, jossa viestintä tapahtuu viittomalla kädestä käteen. Suomen kieleen päin tulkattaessa tulkki tulkaa kuurosokean henkilön viittomat puhutulle kielelle. (Opetushallitus 2009.)

Taulukko 1. Tulkkausviestinnän lajit, menetelmät ja tyypit.

2.2 Oikeudenkäynti

Suomalaisissa tuomioistuimissa oikeustulkkauksista tarvitaan riita-, rikos- hakemus- ja hallinto-asioissa¹¹. Helsingin käräjäoikeudessa suurin tulkkausten tarve kohdistuu rikosasioihin¹². Yleisimmät ulkomaalaisia koskevat riita- ja hakemusasiat liittyvät lähinnä perheoikeudellisiin asioihin, muun muassa avioeroon, lapsen tapaamisoikeuksiin ja elatukseen¹³.

Tässä alaluvussa käsitellään oikeudenkäynnin peruseriaatteita, sen kulkua sekä osallistujia. Tarkastelu on rajattu koskemaan pääsääntöisesti käräjäoikeuksia, sillä suurin osa tulkkauksista tapahtuu niissä.

Oikeudenkäynnillä tarkoitetaan tuomioistuimessa tapahtuvaa laissa säädeltyä menettelyä, jossa oikeusturvan antamisen tarkoituksessa ratkaistaan oikeusriitoja ja määrätään oikeudellisia seuraamuksia tapahtuneiden rikosten johdosta (Frände ym. 2012: 50; Jokela 196: 1). Oikeudenkäyntimenettely jaetaan Suomessa oikeusasioiden laadun perusteella kolmeen päälohkoon: 1) oikeudenkäyntiin riita-asioissa eli **siviiliprosessiin**, 2) oikeudenkäyntiin rikosasioissa eli **rikosprosessiin** ja 3) hallintolainkäyttöön eli **hallintoprosessiin**. Oikeudenkäynti hakemusasioissa lasketaan kuuluvaksi laajassa mielessä siviiliprosessiin. (Frände ym. 2012: 57–58.)

Siviiliprosessissa käsitellään yksityisoikeudellisista oikeussuhteista aiheutuvia riitoja, esimerkiksi vahingonkorvausta tai perintöriitaa sekä erityyppisiä hakemusasioita. Rikosasioita käsittelevässä oikeudenkäynnissä selvitetään, onko epäilty syyllistynyt rikokseen sekä vaaditaan rikoksesta epäilylle (syytetylle) rangaistusta rikoksesta.

¹¹ Helsingin seudun asioimistulkkiokeskuksen koulutusristeily. *Oikeustulkkauks.* 4.–6.10.2012.

¹² Helsingin käräjäoikeuden Opetushallitukselle antama lausunto oikeustulkin erikoisammattitutkinnon perusteiden luonnoksesta. Eero Takkunen 28.9.2012.

¹³ Suullinen tiedoksianto Helsingin käräjäoikeus 2013. Osa suullisista tiedoksiannoista on tässä tutkimuksessa ilmaistu tutkimuseettisistä syistä nimettömänä.

Hallintoprosessissa sen sijaan käsitellään yksityisten ihmisten ja yhteisöjen valituksia viranomaisten hallintoasioissa tekemistä päätöksistä. (Frände ym. 2012: 61, 63, 64, 68.)

Suomessa on tällä hetkellä 27 käräjäoikeutta, joissa käsitellään riita-, rikos-, ja hakemusasioita. Käräjäoikeudet eli alioikeudet ovat kolmiportaisen oikeusastejärjestyksen alin aste, jonka yläpuolella ovat hovioikeus (ylioikeus) sekä korkein oikeus. Hallintolainkäyttöön liittyvät asiat ratkaistaan sen sijaan yleisissä hallintotuomioistuimissa, jonka korkeimpana oikeusasteena toimii korkein hallinto-oikeus. (Frände ym. 2012: 58–60.)

Oikeudenkäynnin periaatteet. Oikeudenkäynti on pyrittävä järjestämään siten, että se tarjoaisi tuomioistuimelle mahdollisimman hyvät keinot asian perusteelliseen käsittelemiseen (Virolainen 1991: 64). Näin ollen Suomen oikeudenkäyntijärjestelmässä oikeudenkäynnin periaatteiksi on luokiteltu suullisuus, keskitys ja välittömyys, jotka kaikki tukevat ja täydentävät toisiaan (Jokela 2008: 10). **Suullisuusperiaatteella** tarkoitetaan sitä, että asia on käsiteltävä oikeudessa suullisesti. Poikkeuksen muodostavat syyttäjän ja asianosaisen esittämät vaatimukset, suorat viittaukset oikeuskäytäntöön ja –kirjallisuuteen sekä sellaiset teknisiä ja numerotietoja sisältävät asiakirjat, joiden ymmärtäminen suullisesti esitettynä olisi vaikeaa. Lisäksi asianosaisella on oikeus käyttää kirjallista muistiinpanoa muistinsa tueksi. Muu oikeudenkäyntiaineisto tulee pääosin esittää suullisesti. (Jokela 2008: 361; Lappalainen 1994: 146–147.) Puheenjohtajan rooli prosessinjohtajana on suullisessa käsittelyssä keskeinen, sillä hänen on johdettava oikeudenkäyntiä siten, että asianosaiset voivat esittää suullisesti tarpeellisiksi katsomansa seikat (Lappalainen 1994: 147).

Oikeustulkkauksen näkökulmasta suullisuudella on merkittävä rooli, sillä suullisuusperiaate kieltää lähtökohtaisesti asiakirjojen lukemisen oikeudenkäynnissä, mikä vaikuttaa tulkkien käytön tarpeeseen oikeusistunnoissa (OTSH 2008).

Keskitysperiaate edellyttää, että asia käsitellään keskitetysti yhdessä yhtäjaksoisessa menettelyssä, joko samassa oikeudenkäyntitilanteessa tai toisiaan mahdollisimman lähellä olevissa istunnoissa. Asian käsittelyä ei toisin sanoen saa jakaa useaan eri osaan,

vaan oikeudenkäyntimateriaali on esitettävä tuomioistuimelle kokonaisuudessaan ja käsiteltävä se yhdellä kertaa. Näin pyritään tehostamaan asian käsittelyä ja välttämään käsittelyn lykkäämistä. Keskitysperiaatteen noudattaminen saattaa usein pitkittää käsittelyä, joten käsittelyn yhtäjaksoinen toimittaminen edellyttää, että sille varataan riittävästi aikaa, tarpeen vaatiessa useampi päivä. (Lappalainen 1994: 146; Virolainen 1991: 77–80.) Myös oikeustulkin on huomioitava tämä työssään, ja tulkkeja suositellaankin olemaan varaamatta käsittelypäivälle muita tulkkaustoimeksiantoja, sillä oikeuskäsittely saattaa usein venyä¹⁴.

Oikeudenkäynnin **välittömyydellä** tarkoitetaan puolestaan sitä, että oikeudenkäyntiaineisto on esitettävä suullisesti kokonaisuudessaan asian ratkaisevalle tuomioistuimelle, jonka kokoonpanon on pysyttävä muuttumattomana koko käsittelyn ajan. Tuomioistuin ei siis saa ratkaisua tehdessään ottaa huomioon välillistä materiaalia¹⁵, minkä lisäksi annettu tuomio saa perustua vain pääkäsittelyssä esitettyyn aineistoon. (Virolainen 1991: 72–77.) Oikeustulkin näkökulmasta välittömyysperiaate edellyttää maksimaalista tulkkeen tarkkuutta.

Edellä esitettyjen periaatteiden lisäksi oikeuden toimintaa säätelee **julkisuusperiaate**, jonka mukaan sekä oikeudenkäynti että oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia. Näin ollen jokaisella on oikeus seurata julkista oikeudenkäyntiä sekä saada tieto julkisista oikeudenkäyntiasiakirjoista. Julkisuusperiaatteesta voidaan kuitenkin erityistapauksissa lain nojalla poiketa, jolloin oikeudenkäynti järjestetään suljetuin ovin. (Jokela 2008: 386–391; Oikeuslaitos 2013a.) Oikeustulkkauksen kannalta oikeudenkäynnin julkisuusaspekti lisää paineita tulkkia kohtaan (OTSH 2008).

Osallistujat. Käräjäoikeuden kokoonpano määräytyy käsiteltävän asian perusteella (Oikeusministeriö 2009). Niin rikos- kuin riita-asioiden oikeudenkäyntiin

¹⁴ Helsingin seudun asioimistulkkipikeskuksen koulutusristeily. *Oikeustulkkaus*. 4.–6.10.2012.

¹⁵ Välillisellä materiaalilla tarkoitetaan tässä pöytäkirjan tms. kirjallisen esityksen välityksellä tuomioistuimen tietoon saatettuja lausumia (Virolainen 1991: 73).

käräjäoikeudessa kuuluu erottamattomana osana **tuomari**, joka toimii oikeudenkäynnin puheenjohtajana. Tuomari on oikeudenkäynnin lainoppinut jäsen, jonka tehtävä on käsitellä ja ratkaista tuomioistuimen käsiteltäviksi saatetut asiat. Tuomarin velvollisuus on johtaa oikeudenkäyntiä siten, että asiat tulevat käsiteltyksi selkeästi ja havainnollisesti sekä oikeudenmukaisella tavalla, minkä lisäksi hän valvoo, että oikeudenkäynnissä noudatetaan järjestystä. (Frände ym. 2012: 112; Jokela 1996: 243; Jokela 2008: 375.)

Rikosasioiden käsittelyyn käräjäoikeudessa osallistuvat lainoppineiden tuomareiden lisäksi maallikotuomarit eli **lautamiehet**. Lautamies on käräjäoikeuden täysivaltainen jäsen, jonka kunnanvaltuusto valitsee neljän vuoden määräajaksi, edellyttäen, että lautamiehelle erikseen asetetut kelpoisuusvaatimukset täyttyvät. Lautamiehiltä ei vaadita oikeustieteellistä koulutusta, mutta käräjäistunnossa hänellä on tuomarin valta. Lautamiehen rooli on tuoda esille maallikkonäkemyks käsiteltävän asian ratkaisussa, mikä on omiaan lisäämään kansalaisten luottamusta tuomioistuinta kohtaan. (Kodin Lakikirja 1995: 1250; Oikeusministeriö 2009.)

Asianosaiseksi kutsutaan henkilöä, jonka nimissä prosessia käydään. Riita-asiassa oikeudenkäynnin käynnistävää henkilöä nimitetään **kantajaksi** ja hänen vastapuoltaan **vastajaksi**. Hakemusasiassa toistensa vastapuolia ovat **hakija**, joka on aloittanut prosessin sekä **kuultava**. (Frände ym. 2012: 112.)

Rikosasiassa asianosaisia ovat **asianomistaja** eli rikoksen uhri sekä **vastaaaja**, eli henkilö, johon rangaistusvaatimus kohdistuu (Frände ym. 2012: 112–113). Asianomistaja on henkilö tai oikeushenkilö, jonka oikeutta tai etua rikoksella on loukattu tai johon rikos on kohdistunut (Jokela 2008: 67–68). Vastajaksi kutsutaan rikoksesta epäiltyä henkilöä tai oikeushenkilöä, jota vastaan syyte on nostettu. Vastajaa kutsutaan syytteen nostamisen jälkeen syytetyksi, jota on kuitenkin pidettävä syyttömänä kunnes hänen syyllisyytensä

tuomioistuimessa näytetään toteen¹⁶. (Frände ym. 2012: 112–113; Jokela 2008: 76–77; Oikeuslaitos 2009.)

Rikosasioissa asianosaisena toimii myös **syyttäjä**, joka huolehtii rikosoikeudellisen vastuun toteutumisesta. Hänen tehtävänä on syyteharkinnan jälkeen päättää, nostaako hän syytteen epäiltyä vastaan vai ei. Jos syyte nostetaan, on syyttäjän tehtävä oikeudessa syytteen sekä asianomistajan vaatimusten ajaminen. Syyttäjä on tuomioistuimessa päävastuussa asian selvittämisessä. (Frände ym. 2012: 415–416.)

Riita-asian asianosaisilla sekä rikosasian asianomistajalla ja syytetyllä on aina oikeus käyttää **oikeudenkäyntiavustajaa**, joka tarjoaa oikeudellista apua käsiteltävässä asiassa. Riippuen siitä, onko asianosainen määrätty saapumaan oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti, voi asianosaisen oikeudellinen avustaja toimia oikeudenkäynnissä joko päämiehensä puolesta asiamiehenä tai päämiehensä rinnalla avustajana. Asiamies toimii siis päämiehen sijasta, kun taas avustaja toimii päämiehensä ohella. Lain mukaan oikeudenkäyntiasiamiehenä ja –avustajana voi pääsääntöisesti toimia vain asianajaja tai muu oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö. (Frände ym. 2012: 441, 446; Jokela 2008: 97–98.) Eräissä tapauksissa tuomioistuin voi määrätä asianosaiselle avustajan (Oikeuslaitos 2012).

Oikeuskäsittelyyn voidaan kutsua lisäksi asianosaispiirin ulkopuolinen henkilö eli **todistaja**, jota kuullaan käsiteltävään asiaan liittyvien todistusseikkojen selvittämiseksi. Todistajan tulee oikeudessa todistajan valan¹⁷ nojalla kertoa totuudenmukaisesti omat tietonsa ja havaintonsa asiaan liittyen. Todistaja on läsnä oikeussalissa vain hänen kuulemisensa ajan. (Jokela 2008: 496; Oikeusministeriö 2013.)

¹⁶ Ks. syyttömyysolettama, esim. Oikeuslaitos 2009. *Rikoksesta syytettynä*.
<<http://www.oikeus.fi/4032.htm>>

¹⁷ Todistajan valan antaa henkilö, joka kuuluu johonkin uskontokuntaan. Sen sijaan muut henkilöt antavat todistajan vakuutuksen. (Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta 1986.)

Kun oikeudenkäyntiin osallistuu asianosaisen¹⁸ tai todistajan roolissa muuta kuin käsittelykieltä puhuva tai ymmärtävä henkilö, tai henkilö, jolla on kuulonäkö-, kuulo- tai puhevamma, kutsutaan paikalle **tulkki**. Tulkki on oikeudenkäynnin puolueeton osapuoli, jonka tehtävä on kääntää huolellisesti ja luotettavasti kaikki istunnossa esitetyt puheenvuorot (SKTL 2001). Näin ollen tulkki turvaa kielellisesti rajoittuneen henkilön tasavertaisen osallistumisen oikeudenkäyntiprosessiin.

Prosessin kulku. Riita-asiat. Riita-asian käsittely jaetaan kahteen vaiheeseen: **valmisteluun** ja **pääkäsittelyyn** (Virolainen 1991: 64). Tulkin apua saatetaan tarvita molemmissa vaiheissa. Valmistelun tarkoituksena on luoda edellytykset asian käsittelylle pääkäsittelyssä, minkä lisäksi selvitetään, onko asia mahdollista ratkaista jo valmistelun yhteydessä. Valmistelussa päähuomio keskittyy oikeudenkäyntimateriaalin keräämiseen, tutkimiseen ja jäsennykseen siten, että aineisto voidaan esittää pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti. (Lappalainen 1994: 51; Virolainen 1991: 111.)

Riita-asia tulee vireille kun kantaja on toimittanut kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan (Lappalainen 1994: 54). Haastehakemuksessa kantajan tulee esittää vaatimus perusteluineen sekä mahdolliset todisteet¹⁹ (Virolainen 1991: 118–121, 124). Jos asiaa ei pelkän haastehakemuksen perusteella hylätä tai ratkaista, on tuomioistuimen haastehakemuksen saapumisen jälkeen annettava vastaajalle haaste, johon tämän on vastattava ja ilmoitettava samalla myöntääkö vai kiistääkö hän kanteen (Virolainen 1991: 134, 137). Vastaajan vastauksella tulee olla myös ”juridisen menestymisen mahdollisuudet” (Havanssi 2002: 76), sillä muussa tapauksessa kanne hyväksytään kirjallista valmistelua jatkamatta (Oikeudenkäymiskaari = OK 1734: 5 §). Jos asiaa ei tässä vaiheessa kirjallisen aineiston perustella saada ratkaistua, siirrytään suulliseen valmisteluun (Virolainen 1991: 163). Kirjallisen valmistelun osalta on

¹⁸ Ei koske syyttäjää, vaikka hän rikosasioissa toimiikin asianosaisen roolissa.

¹⁹ Todisteilla käsitetään todistuskeinoja, eli kirjallisia todisteita, suullisia todistuskeinoja ja todisteena käytettäviä esineitä (Virolainen 1991: 125).

oletettavaa, ettei vieraskielinen henkilö kykene hoitamaan tätä vaihetta ilman juristin ja tulkin apua (Isolahti 2007).

Tuomioistuimien kutsuu asianosaiset valmistelun istuntoon, jossa asiaa käsitellään suullisesti kirjallisen valmistelun materiaalin pohjalta (Lappalainen 1994: 84–85). Suurin osa siviiliasioista on dispositiivisia, eli sellaisia, joissa voidaan päästä sovintoon jo valmisteluvaiheessa. Näin ollen tulkin läsnäolo nähdään tarpeellisenä myös valmisteluvaiheessa, mutta se ei aina kuitenkaan ole itsestäänselvyys. Isolahti (2007) painottaakin, ettei tulkin osallistumista valmisteluvaiheeseen tulisi väheksyä, sillä asia voidaan ratkaista jo tässä vaiheessa. Tulkin puuttuminen voi epäilemättä johtaa väärinymmärryksiin. (Mts.) Jos osapuolet pääsevät suullisen käsittelyn aikana sovintoon, kante raukeaa. Jos sovintoa ei synny, siirtyy asian käsittely tuomioistuimen istuntoon eli pääkäsittelyyn. Pääkäsittely voidaan yksinkertaisissa asioissa osapuolten suostumuksella pitää välittömästi suullisen valmistelun jälkeen. (Lappalainen 1994: 51–53, 140.)

Tulkin osallistuminen vieraskielistä henkilöä koskevaan pääkäsittelyyn on välttämätöntä. Vaikka tulkin apua olisi tarvittu aikaisemmin, vasta pääkäsittelyssä tapahtuvaa tulkkausta pidetään oikeustulkkauksena käsitteen perinteisessä merkityksessä. (Isolahti 2007.) Pääkäsittely on jaettavissa kolmeen vaiheeseen: 1) alkukeskusteluun, 2) todisteluun ja 3) loppukeskusteluun (Lappalainen 1994: 149). **Alkukeskustelussa** ensin kantaja ilmaisee vaatimuksensa perusteluineen, minkä jälkeen vastaajan on ilmoitettava myöntääkö vai kiistääkö hän kanteen. Seuraavaksi asianosaiset perustelevat vuorotellen kantansa tarkemmin ja kommentoivat vastapuolen perusteluja. (Lappalainen 1994: 151–152.) Tämän jälkeen siirrytään **todisteluvaiheeseen**, jossa asianosaisia sekä mahdollisia todistajia kuullaan henkilökohtaisesti (Lappalainen 1994: 153–159). **Loppukeskustelussa** vastaaja ja kantaja esittävät suulliset loppulausuntonsa, jossa otetaan kantaa esitettyihin todisteisiin, asian oikeuskysymyksiin sekä siihen, miten asia tulisi heidän mielestään ratkaista. Usein loppulausunnon esittämisestä huolehtivat asianosaisten avustajat. Tämän jälkeen asia jätetään käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Riita-asiassa ratkaisu annetaan heti istunnon jälkeen tai myöhemmin kansliassa. (Lappalainen 1994: 160–161; Oikeuslaitos 2013d.)

Rikosasiat. Rikosoikeudenkäyntiä edeltää rikosilmoituksen johdosta esitutkintaviranomaisen suorittama esitutkinta, jonka pohjalta syyttäjä tekee ratkaisun syytteen nostamisesta. Jos syyte nostetaan, siirtyy rikosasia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolloin tuomioistuin huolehtii asianosaisten kutsusta oikeuteen sekä muusta tiedoksiannosta. (Koivukangas 2007; Oikeuslaitos 2013c.) Esitutkintalain nojalla vieraskielisellä henkilöllä on oikeus käyttää esitutkinnassa kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi. Näin ollen tulkin apua saatetaan usein tarvita jo esitutkintavaiheessa. Lisäksi laissa säädetään oikeudesta viittomakielen tulkkiin sekä tulkkaukseen kuultavan aisti- tai puhevian takia. (Esitutkintalaki 2011: 12 §.) Syytetyn suostumuksella voidaan yksinkertainen rikosasia käsitellä tuomioistuimessa pelkän kirjallisen menettelyn perusteella ilman pääkäsittelyä (Oikeuslaitos 2013b).

Rikosasian pääkäsittely oikeudenkäynnissä jaetaan neljään osaan: 1) alkukeskusteluun, 2) asiaesittelyyn, 3) todistelun vastaanottoon ja 4) loppukeskusteluun (Jokela 2008: 345). Pääkäsittelyssä on usein pyrkimyksenä käyttää samaa tulkkia, joka on osallistunut esitutkintaan. **Alkukeskustelussa** syyttäjä esittää vaatimuksensa sekä niiden perusteet, jotka hän usein lukee suoraan haastehakemuksesta. Lisäksi asianomistaja esittää mahdolliset omat vaatimuksensa perusteluineen, minkä jälkeen vastaajan on ilmaistava kantansa häneen kohdistuviin vaatimuksiin. (Jokela 2008: 346.) Siirryttäessä **asiaesittelyyn** syyttäjä ja asianomistaja perustelevat kantansa tarkemmin. Tässä kohtaa syyttäjä on velvollinen perustelemaan vaatimuksensa siten, että se luo otollisen pohjan asiassa esitettävän todistelun vastaanotolle ja arvioinnille, sekä tarvittaessa esittämään teonkuvauksen. Asiaesittelyn lopussa vastaajalle varataan puheenvuoro ilmaista kantansa syyttäjän ja asianomistajan näkemyksiin. (Jokela 2008: 347–349.) Pääkäsittelyn seuraavassa vaiheessa eli **todistelun vastaanotossa** kuullaan todistelutarkoituksessa ensin asianomistajaa ja vastaajaa, minkä jälkeen otetaan vastaan muu todistelu (Jokela 2008: 350). Tässä vaiheessa esitetään suullisesti myös kirjalliset todisteet.

Kuuleminen jaetaan oikeudenkäynnissä pääkuulusteluun ja vastakuulusteluun. **Pääkuulustelun** tarkoituksena on tuoda esiin asianosaisen oma versio tapahtuneesta. Pääkuulustelu alkaa kuulusteltavan vapaalla kertomuksella, minkä jälkeen pääkuulustelija

voi esittää tarkentavia kysymyksiä (Pölönen 2004: 222). **Vastakuulustelun** tarkoituksena on kyseenalaistaa pääkuulustelussa esiin tulleita seikkoja (Pölönen 2004: 223).

Todistelun vastaanoton jälkeen siirrytään **loppukeskusteluun**, jossa asianosaiset esittävät suullisesti näkemyksensä esitetyistä todisteista ja siitä, miten asia heidän mielestään tulisi ratkaista. Loppukeskustelun aikana asianosaiset saavat esittää lausumia vastapuolen lausumista, joten puheenjohtajan on tärkeää huolehtia siitä, että asianosaiset pysyvät asiassa. Loppukeskustelun päätteeksi asia jätetään käräjäoikeuden ratkaistavaksi. (Jokela 2008: 358–359.) Rikosoikeudenkäynti käräjäoikeudessa päättyy **tuomion julistamiseen**, jota edeltää tuomioistuimen päätösneuvottelu. Tuomio julistetaan joko oikeusistunnon päätteeksi tai vaativissa rikoskäsitelyissä myöhemmin kirjallisesti kansliatuomiona. (Jokela 2008: 634–635.) Tulkkausdirektiivin nojalla vieraskielisellä epäilyllä tai syytetyllä on oikeus saada tuomio sekä muut keskeiset asiakirjat käännettynä kohtuullisessa ajassa (2010/64/EU). Tulkkia saatetaan myös oikeuskäsittelyn jälkeen pyytää tulkkamaan tuomittua koskeva päätös täytäntöönpanossa (esim. maastakarkoituspäätös) (Isolahti 2007).

Hakemusasiat. Muut kuin rikos- ja riita-asiat käsitellään käräjäoikeudessa hakemusasioina. Hakemusasia tulee vireille, kun hakemus on lähetetty käräjäoikeuden kansliaan. Jos asiaan ei liity muita osallisia eikä kukaan vastusta hakemusta, voidaan asia ratkaista suoraan kansliassa. Riitaisaksi osoittautunut hakemusasia (esimerkiksi avioero) käsitellään käräjäoikeudessa riita-asiana, jossa päätöksen asiasta tekee tuomari. (Oikeuslaitos 2013e, f.)

2.3 Tulkkauksen funktio oikeudenkäynnissä

Edellä on esitelty tulkkausviestinnän ja oikeudenkäynnin piirteitä ja periaatteita. Tässä alaluvussa edellä mainitut aiheet nivotaan yhteen ja tehdään katsaus tulkkauksen

funktioon²⁰ oikeussalissa. Tarkastelun kohteena on oikeustulkkauksen funktio suomalaisessa rikosoikeudenkäynnissä²¹. Tarkastelu pohjautuu tutkija Nina Isolahden tekemään tutkimukseen tulkkauksen funktiosta, jossa tutkittiin kuuden tulkin suoritusta yhdeksässä oikeudenkäynnissä (Isolahti 2008). Isolahden tutkimus on rajattu koskemaan rikosoikeudenkäyntiä, jossa on yksi vieraskielinen vastaaja eli syytetty.

Oikeusprosessin kulku on etukäteen määrätty ja prosessin jokaisella vaiheella on oma merkityksensä ja tavoitteensa. Näin ollen myös tulkatun oikeudenkäynnin viestintäosapuolten esittämien puheenvuorojen viestinnälliset funktiot vaihtelevat tilanteesta ja vaiheesta riippuen. Oikeudenkäynnissä esitettävillä monologeilla (mm. syytekirjelmän luku) on **informatiivinen** funktio, kun taas dialogit (esim. pää- ja vastakuulustelut) ovat viestinnälliseltä funktioltaan **kommunikatiivisia**. Lisäksi puheenvuoro voi olla viestinnälliseltään funktiolta **vetoava**, esimerkiksi silloin, kun tulkki tai tuomari pyrkii ohjeistamaan osapuolia tulkin kanssa työskentelyyn. (Isolahti 2008.) Oikeustulkkauksessa tulkkauksen funktio ja sitä myötä tulkin toiminta vaihtelevat jatkuvasti (Isolahti 2008). Tämän alaluvun lopussa kaaviossa 2 on lukemisen tueksi esitetty tulkkausmenetelmän käyttö rikosoikeudenkäynnin eri vaiheissa.

Oikeussalissa käytettävät tulkkausmenetelmät ovat pääasiallisesti konsekutiivitulkkaukset ja kuiskaustulkkaukset (ks. esim. Colin & Morris 1996: 90–91; Mikkelsen 2000: 69–75; OTSH 2008). Myös prima vista -tulkkaukset käytetään oikeudessa jonkin verran silloin, kun käydään läpi asiakirjoja, jotka eivät syystä tai toisesta ole olleet etukäteen tulkin saatavilla (ks. esim. OTSH 2008). Tulkkausmenetelmän valinta, tulkkeen tarkkuuden taso sekä se, mitä ylipäänsä tulkataan, riippuvat tulkkauksen funktiosta oikeudenkäynnin vaiheesta. Jotta tulkki kykenee suoriutumaan vaativasta tehtävästään, on hänen

²⁰ Ks. skoposteoria, jonka mukaan kaikella toiminnalla on päämäärä, tarkoitus. Käännösteoriassa skopoksella tarkoitetaan kääntämisen tai käännöksen funktiota. (Ks. esim. Vehmaslehto 1999: 90–98.)

²¹ Tarkastelu on rajattu koskemaan tulkkauksen funktiota ainoastaan rikosoikeudenkäynnissä, sillä kaikkien oikeusprosessien tarkastelu ei tämän tutkielman puitteissa ole mahdollista. Rikosoikeudenkäynnin tarkastelu antaa kuitenkin yleisen kuvan tulkkauksen funktiosta ja sen vaihtelusta oikeussalissa.

tunnettava viestintätilanteen ja prosessin eri vaiheet sekä osallistujien roolit ja tavoitteet. Isolahden mukaan ammattitaitoinen tulkki kykenee lyhyessäkään ajassa valitsemaan eri vaiheisiin parhaiten sopivan tulkkausmenetelmän ja ratkomaan tulkkaukseen liittyviä ongelmia nopeasti. (Isolahti 2008: 1, 11.)

Rikosoikeudenkäynti alkaa tuomarin alustuksella, jossa tarkistetaan läsnäolijat ja sovitaan muun muassa oikeudenkäynnin kulusta. Viimeistään tässä vaiheessa myös tulkin ja tuomarin tulisi sopia tulkkaukseen liittyvistä asioista. Puheenjohtajan puhuessa kaikille läsnäolijoille samanaikaisesti tai keskustellessa vastaajan avustajan kanssa on tulkkauksen funktio vieraskieliseen henkilöön nähden informatiivinen ja tulkki voi tulkata nämä tiedot asiakkaalleen kuiskaustulkkauksena. Sen sijaan tuomarin puhutellessa suoraan vastaajaa on kyseessä vuoropuhelu, jolloin tulkkauksen funktio on kommunikatiivinen. (Isolahti 2008: 3–4; SKTL 2001.)

Seuraavaksi ovat vuorossa syyttäjän esittämät syyte ja rangaistusvaatimus, jotka hän lukee usein nopeasti suoraan haastehakemuksesta. Tässä vaiheessa tulkilla on kolme vaihtoehtoa, joiden mukaan hän voi toimia: 1) hän voi tulkata tiedon vieraskieliselle henkilölle kuiskaustulkkauksena haastehakemuksen pohjalta, joka on toimitettu syytetylle etukäteen, 2) tulkki voi tulkata syytteen ja rangaistusvaatimukset konsekutiivisesti ”pitkähköissä tulkkausjaksoissa” tai 3) jos haastehakemus on käännetty vastaajan kielelle, kertoa syytetylle, että kyseessä on syytteen luku ja varmistaa, että syyttäjän puhe ja käännetty haastehakemus vastaavat toisiaan. (Isolahti 2008: 5–6.)

Syyttäjän puheenvuoron jälkeen vuorossa ovat asianomistajan vaatimukset, joiden tulkkaus on luonteeltaan informatiivista. Tulkit tulkaavat asianomistajan vaatimukset joko konsekutiivisesti tai kuiskaustulkkauksena, riippuen puheen nopeudesta ja tulkin omasta kompetenssista. Vieraskielisen henkilön vastaajan esittäessä kantansa vaatimukseen kyseessä on kommunikatiivinen funktio, jos hän vastaa itse, tai informatiivinen funktio, jos syytetyn avustaja vastaa tämän puolesta. (Isolahti 2008: 6.)

Syytetyn puheenvuoron jälkeen siirrytään syyttäjän esittämään teonkuvaukseen, joka edellyttää tulkkeelta erityistä tarkkuutta, sillä osapuolten näkemykset tapahtumien kulusta

saattavat olla erilaiset. Näin ollen tulkin tulee valita tulkkausmenetelmä sen mukaan, miten hän pystyy parhaiten välittämään tiedon tarkasti (vrt. kuiskaustulkkaus, konsekutiivitulkkkaus). (Isolahti 2008: 7.)

Tämän jälkeen jatketaan todistelun vastaanottoon. Kirjalliset todisteet tulkitsevat tulkkaa hyödyntäen *prima vista* –menetelmää. Todistajien kuulusteluvaihe perustuu kysymys-vastaus dialogiin ja on täten viestinnälliseltä funktioltaan kommunikatiivinen. Suullista todistelua vastaan otettaessa suomenkielisen todistajan puhe tulkataan vieraskieliselle vastaajalle kuiskaustulkkauksena, kun taas vieraskielisen vastaajan puhe tulkataan muille konsekutiivisesti. (Isolahti 2008: 8–9.) Pääkuulustelussa (ks. luku 2.2) puhujalle on annettava mahdollisuus puhua vapaasti keskeytyksettä, sillä tutkimusten mukaan vapaan kerronnan avulla kuulusteltava kertoo hänelle merkityksellisistä asioista, mikä heijastelee kuuluttavan autenttista näkemystä asiaan parhaiten (Pölönen 2004: 222). Myös tulkin on huomioitava tämä eikä tulkkaus saa häiritä vapaata kerrontaa, sillä esimerkiksi tutkija Susan Berk-Seligson (1990) on tutkimustensa perusteella todennut, että jatkuvasti keskeytettyjen henkilöiden uskottavuus oikeuden edessä on heikompi kuin niiden, joiden annetaan puhua vapaasti. Oikeustulkin on siis taiteiltava tulkattavan uskottavuuden ja tulkkeen tarkkuuden välillä ja osattava tehdä päätös niiden mukaan. (Mikkelson 2000: 71–72.)

Pääkuulustelun jälkeen pääkuulustelija saa mahdollisten aukkojen täyttämiseksi esittää kuulusteltavalle tarkentavia kysymyksiä, minkä jälkeen siirrytään vastakuulusteluun. Kuten luvussa 2.2 todettiin, on vastakuulustelun tarkoitus kyseenalaistaa pääkuulustelussa kerrottuja seikkoja, minkä vuoksi vastakuulustelija pyrkii tässä vaiheessa pitämään todistajan ”tarkassa kontrollissa” ja pyrkii saamaan kuulusteltavan kertomaan ainoastaan hänen versiotaan tukevia seikkoja. Vastakuulustelija voi esimerkiksi käyttää suoraa tai epäsuoraa esitystapaa, mutta joka tapauksessa kysymykset ovat tarkkaan harkittuja, jotta vastakuulustelija saisi haluamansa tiedon esille. Näin ollen tulkin on välttämätöntä tässä kohtaa noudattaa erityistä tarkkuutta ja välittää viestin kaikki elementit. (Isolahti 2008: 11; Mikkelson 2000: 76.) Edwards (1995) nostaa esille syyttäjän vieraskieliselle henkilölle esittämät kysymykset, jotka ovat usein tarkoituksella

epäloogisia ja samoja asioita kysytään eri tavoin. Näissäkään tilanteissa tulkki ei saa yksinkertaistaa kysymyksiä vaan ne pitää tulkata juuri niin kuin on kysytty. (Mts. 66–67.) Tulkkeen tarkkuus ja paralingvististen ominaisuuksien välittäminen koetaan tärkeäksi myös siksi, että tuomioistuin arvioi todistajan uskottavuutta ja esitettyjen lausumien todenmukaisuutta tämän vastausten perusteella (Mikkelson 2000: 71).

Colin & Morris kuitenkin huomauttavat, että kuiskaustulkkaus on hyvin vaativa tulkkauslaji. Haastavuutta lisää muun muassa se, että osapuolten puhetta voi olla hyvin vaikea kuulla, varsinkin silloin, kun itse tulkaa samanaikaisesti, minkä lisäksi puheenvuorot oikeussalin eri osapuolten välillä saattavat vaihtua hyvinkin nopeasti ja tulkin on pysyttävä vaihteluiden mukana. (Colin & Morris 1996: 90.)

Rikosoikeudenkäynnin viimeinen vaihe on loppulausunto, jossa tehdään yhteenveto istunnossa esitetyistä asioista (ks. luku 2.2). Puheiden funktio on tässä informatiivinen ja vetoava, jolloin myös tulkkaus on informatiivista kuiskaustulkkausta. Vieraskielisen vastaajan vedotessa tuomareihin, tulee sekä viestin informaation että tunnelatauksen välittyä myös tulkkauksessa. (Isolahti 2008: 11.)

Yhteenvetona voimme todeta, että niin oikeudenkäynnin eri vaiheilla kuin puhujien pyrkimyksillä on vaikutus tulkin tekemiin tulkkausratkaisuihin. Viestintätilanteen funktio ei kuitenkaan aina ole yhteneväinen tulkkauksen funktion kanssa. Esimerkkinä mainittakoon tilanne, jossa tuomari ja vieraskielisen vastaajan avustaja käyvät dialogia, joka on viestinnälliseltä funktioltaan kommunikatiivinen, mutta jonka tulkkaus vieraskieliselle henkilölle on informatiivista. Tulkilta vaaditaan näin ollen hyvää viestintätapahtuman vaiheiden sekä oikeudenkäyntiprosessin eri vaiheiden tuntemusta, jotta hän suoriutuisi vaativasta tehtävästä kunnialla. Seuraavassa luvussa tarkastelemme tarkemmin oikeustulkille asetettuja vaatimuksia ja kriteerejä.

		KONSEKUTIIVI-TULKKAUS	KUISKAUS-TULKKAUS	PRIMA VISTA-TULKKAUS
ALKUKESKUSTELU		X	X	
ASIAESITTELY	SYYTE JA RANGAISTUSVAATIMUS	X	X	X
	ASIANOMISTAJAN VAATIMUKSET	X	X	
	TEONKUVAUS	X	X	
TODISTELU	KIRJALLINEN	X	X	(X)
	SUULLINEN	X	X	
LOPPUKESKUSTELU		(X)	X	

Kaavio 2. Tulkkausmenetelmän käyttö rikosoikeudenkäynnissä.

2.4 Oikeustulkkaus

Edellisissä luvuissa olemme tarkastelleet tulkkausviestintää ja oikeudenkäynnin peruselementtejä sekä tehneet katsauksen siihen, minkälaista tulkkausviestintä oikeussalissa on. Tässä luvussa keskitymme tutkimaan, minkälaista oikeustulkkausten tulisi olla ja mitä edellytyksiä ja vaatimuksia onnistunut oikeustulkkaus asettaa tulkille ja tulkin toiminnalle. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti tulkin rooli ja tehtävät, oikeustulkkausten tarkkuus ja laatu sekä tulkin ja tuomarin yhteistyö.

2.4.1 Oikeustulkkauksen piirteitä

Oikeustulkkauksen tavoitteena on mahdollistaa asiakkaan osallistuminen omalla kielellään häntä koskevien asioiden käsittelyyn (OTSH 2008). Tarkemmin määriteltynä oikeustulkkauksen tarkoituksena on tuottaa oikeudellinen (*legal equivalence*)²² eli kielellisesti oikea ja juridisesti tarkoituksenmukainen tulke kaikista oikeussalissa lausutuista ja luetuista lausunnoista. Gonzálezin ym. (1991) mukaan nimenomaan laillisen vastineen edellytys erottaa oikeustulkkauksen kaikista muista tulkkauslajeista, sillä siinä viestin muotoa ja tyyliä pidetään yhtä tärkeänä kuin merkityksen elementtejä²³. (González ym. 1991: 16–17.) Oikeustulkaus ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan oikeussaliin, vaan oikeustulkkaukseen perehtyneet tulkit työskentelevät myös muun muassa poliisilaitoksilla, oikeusaputoimistoissa, turvapaikkahaastatteluisissa ja rikosseuraamuslaitoksissa. (Ks. esim. OTSH 2008.)

Suomalaisissa tuomioistuimissa asian käsittelykieli on suomi tai ruotsi, ja tietyillä alueilla saame (OK 1734: 1 §). Kun oikeudenkäyntiin osallistuu henkilö, joka ei osaa oikeuden kieltä, kutsutaan paikalle tulkki (OK 1734: 2 §). Suomessa ulkomaalaisen henkilön oikeudesta tulkkaukseen tuomioistuimissa säädetään niin kansallisella tasolla (mm. perustuslaki, kielilaki, hallintolaki ja ulkomaalaislaki) kuin kansainväliselläkin tasolla (mm. pohjoismainen kielisopimus ja YK:n yleissopimus).

Oikeustulkaus eroaa muista tulkkauslajeista monella tapaa. Huomattavimmat erot liittyvät tulkin substanssietoihin (terminologia, oikeusjärjestys jne.), tulkin työskentelytapoihin (monta eri tulkkausmenetelmää) sekä tulkkeen tarkkuuteen. Oikeustulkkauksessa tulkilla myöskään harvoin on tilaisuutta valmistella etukäteen

²² Teoria oikeudellisesta vastineesta perustuu Eugene A. Nidan 1960-luvulla kehittämään dynaamisen ekvivalenssin teoriaan, jonka perusajatuksena on saada käännöksen vastaanottajassa samanlainen reaktio kuin lähtötekstin lukijassa (Vehmas-Lehto 1999: 54–58).

²³ Lähdeviestiä ei siis saa muokata tai tiivistää ja tulkkeessa pitää säilyttää alkuperäisen puhujan kielen taso, tyyli, äänensävy ja tarkoitus (González ym. 1991: 16–17).

kaikkia puhujia tulkin kanssa työskentelyyn, mikä lisää tulkkauksen haastavuutta. Lisäksi oikeustulkin tulee huolehtia vuorovaikutuksesta kaikkien oikeussalin jäsenten välillä, mikä on ajoittain hyvin hankalaa, sillä tulkattavia on useita, he puhuvat usein päällekkäin, puheenvuorot ovat pitkiä eikä tulkilla ole aina mahdollisuutta pyytää toistoa tai tehdä selventäviä kysymyksiä.²⁴

Oikeustulkkaus on institutionaalisen toimintaympäristönsä vuoksi erittäin haastavaa, mikä asettaa vaatimukset tulkin ammattitaidosta erittäin korkealle. Ammattitaitoisen tulkin tulee täyttää hyvän tulkkauksen vaatimukset, jotka ovat asiasisällön tarkkuus ja täsmällisyys sekä toiminnan luottamuksellisuus ja puolueettomuus (OTSH 2008).

Tällä hetkellä valmisteilla olevan oikeustulkin erikoisammattitutkinnon perusteiden luonnoksessa oikeustulkin ammattitaito on jaettu neljään eri osa-alueeseen: 1) oikeustulkin ammattimainen toiminta ja työelämäosaaminen, 2) oikeustulkin toimintaympäristön tuntemus, 3) oikeustulkin työkielten hallinta sekä 4) oikeustulkkaustaito. (Opetushallitus 2012.) Opetushallituksen laatimia perusteita voidaan pitää yhtenä oikeustulkin ammattitaidon mittarina, sillä ne on laadittu yhteistyössä tulkattuun oikeudenkäyntiin osallistuvien asiantuntijoiden kesken ja ilmentävät täten alalla tällä hetkellä vaadittavia kriteerejä.

Edellä esitetyt vaatimukset tarkoittavat käytännössä sitä, että tulkki toimii niin oikeudenkäynnissä kuin muissa viranomaistilanteissa tulkin ammattietiikan edellyttämällä tavalla, osaa arvioida ja kehittää omaa ammattitaitoaan, tuntee suomalaisen oikeusjärjestelmän ja viranomaisprosessien perusteet sekä eri toimijoiden roolit ja tehtävät. Lisäksi tulkin tulee hallita kiitettävästi molemmat työkielet, olla erikoistunut oikeustulkkaukseen liittyvään terminologiaan ja fraseologiaan, hallita eri tulkkausmenetelmät ja –tekniikat sekä osata soveltaa niitä tilanteen vaatimalla tavalla. (Opetushallitus 2012.)

²⁴ Oikeustulkkauksen kurssi. Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot, Tampereen yliopisto 2011.

Erityistä huomioitavaa oikeustulkin ammattitaidossa on kyky valmistautua oikeustulkkauksiin lyhyelläkin varoitusaikalla, sillä usein tulkki saa etukäteismateriaalin vasta hetkeä ennen tulkkaustilannetta (ks. esim. Tiainen 1998). Lisäksi oikeustulkilta vaaditaan ”toisen työkielen alueen viranomaiskulttuurin ja toimintaperiaatteiden” tuntemusta, jotta hän voi työssään huomioida eri kulttuurien ja yhteiskunnallisten toimintaperiaatteiden mukanaan tuomat erot ja tarpeen vaatiessa selventää niitä muille osapuolille. Kulttuurin tuntemusta perustellaan myös sillä, että oikeustulkki voi tarvittaessa selittää lainsäädäntöön ja eri viranomaisprosesseihin liittyviä asioita molemmilla kielillä. (Opetushallitus 2012).

Kokonaisuudessaan oikeustulkille asetetut vaatimukset ovat nähdäkseni hyvin vaativat. Erityistä huomiota herättävät vaatimukset oikeusjärjestelmien, lainsäädännön, tuomioistuini- ja muiden viranomaisprosessien tuntemuksesta, jotka edellyttävät muun muassa perus- ja ihmisoikeuksien, julkishallinnon ja poliittisen päätöksentekojärjestelmän, maahanmuuttopolitiikan sekä poliisitoimen hallinnollisten rakenteiden sisältöjen hallintaa. Käräjäoikeuden Opetushallitukselle antamassaan lausunnossa oikeustulkin erikoisammattitutkinnon perusteista todetaankin, että tutkinnon vaatimustasossa on huomioitava, ettei kyseessä ole oikeustieteellinen tutkinto²⁵.

Oikeudenmukaista kohtelua ja oikeusturvan toteutumista ylläpidetään kielellisessä vuorovaikutuksessa (Kinnunen 2011). Oikeussalissa tulkki on usein ainoa, joka hallitsee molemmat salissa käytettävät kielet hyvin, ja näin ollen hänellä on tilanteeseen nähden paljon valtaa (Edwards 1995: 63). Tulkin toimintaa säätelevät eettiset periaatteet luovat pohjan sille, miten käyttää tätä kielellistä valtaa oikein. Oikeusturvan ollessa kyseessä ei oikeustulkin etiikan merkitystä työnteossa voi tarpeeksi korostaa. Muun muassa Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:n laatima *Tulkin ammattisäännöstö* sekä kansainvälisen konferenssitulkkijärjestön ammattieettinen säännöstö *Code of Professional Ethics* ohjailevat tulkkien toimintaa erilaisin ohjein (AIIC 2012; SKTL 1994). Tulkin

²⁵ Helsingin käräjäoikeuden Opetushallitukselle antama lausunto oikeustulkin erikoisammattitutkinnon perusteiden luonnoksesta. Eero Takkunen 28.9.2012.

ammattisäännöstössä painotetaan muun muassa sitä, että, tulkki on puolueeton eikä anna asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa työhön eikä hän saa ottaa vastaan toimeksiantoa, johon hänellä ei ole tarpeellista pätevyyttä tai jossa hän on jäävi (SKTL 1994).

Yksi tärkeimmistä tulkin eettisistä velvollisuuksista on vaitiolovelvollisuus, josta on säädetty myös lailla (Hallintolaki 2003 13 §). Vaitiolovelvollisuuden rikkominen on rangaistava teko (Rikoslaki 1889 38 luku 1 § ja 2 §) ja salassapitovelvollisuus koskee kaikkia niitä tietoja, joita oikeustulkki saa tulkkauksen yhteydessä tietoonsa. Täten myös tulkkaukseen liittyvät muistiinpanot tulee pitää ulkopuolisten ulottumattomissa. Tulkki ei saa levittää tai käyttää väärin tulkkauksen yhteydessä tai etukäteismateriaalin kautta saamia tietoja. Tulkin tulee myös informoida omia asiakkaitaan vaitiolovelvollisuudestaan. (SKTL 2002.) Usein oikeustulkki on saattanut olla tekemisissä viestintäosapuolten kanssa jo ennen oikeudenkäyntiä, esimerkiksi poliisikuulusteluissa tai oikeusaputoimistossa. Oikeudenkäynnin aikana tulkin tulee kuitenkin noudattaa vaitiolovelvollisuuttaan aiemmin tietoonsa tulleista asioista eikä hänen tule antaa niiden vaikuttaa omaan työsuoritukseensa. (Edwards 1995: 64–65.)

Koulutuksen saaneille tulkeille tulkin ammattietiikka kuuluu luonnollisena osana heidän työnkuvaansa. Sen sijaan harvinaisten kielten tulkeille, joille kaikille koulutusta ei edes ole tarjolla, saattavat työn eettiset vaatimukset olla epäselvät (OTSH 2008). Näin ollen myös tuomioistuimen on kannettava oma vastuunsa tulkkien käytössä, eivätkä he saa käyttää tulkkina vieraskielisen henkilön ystävää tai sukulaista, vaikka hän olisikin sillä hetkellä ainoa käytettävissä oleva tulkki²⁶.

Toimintaympäristönä oikeustulkkaus on tulkille varsin haastava. Käsiteltävät asiat saattavat olla tunnetasolla hyvinkin vaikeita ja arkoja, kuten raiskaus, pedofilia ja perheväkivalta. Näissä tapauksissa tulkilta vaaditaan erityistä ammattitaitoa pysyä

²⁶ Myös hallintolainkäyttölain 14 luvussa 77 § säädetään, että ”tulkkina tai kääntäjänä ei saa käyttää henkilöä, joka on sellaisessa suhteessa asianosaiseen tai asiaan, että hänen luotettavuutensa voi tästä syystä vaarantua”.

puolueettomana ja neutraalina. Haastavaksi työn tekee myös se, että tulkit saavat tulkattavaan aiheeseen hyvin vähän taustatietoja. Usein tiedossa on vain tulkattavan nimi ja käsiteltävä asia. Vastaan saattaa tulla mitä erilaisimpia asioita, jotka täytyy pystyä tulkkaamaan. Kaiken lisäksi tulkki on omalta osaltaan vastuussa asianosaisten oikeusturvasta: niin tuomioistuinten kuin poliisin edustajat painottavat, että ”onnistunut tulkkaus on asianosaisten, myös tulkin, oikeusturvan ehdoton edellytys” (OTSH 2008). Pahimmillaan epäonnistuneesta tulkkauksesta voi koitua asianosaiselle väärä tuomio (OTSH 2008).

Oikeussalissa tulkin tulee olla aktiivinen ja uskaltaa keskeyttää puhuja tarpeen vaatiessa. Tulkki kantaa vastuun osapuolten kommunikoinnista ja ymmärtämisestä, joten epäselvyyksiä kohdatessaan tulkin tulee rohkeasti pyytää lisäselvennystä. (SKTL 2001.) Hänen tulee siis uskaltaa puuttua tilanteeseen ja vaatia itselleen tilaa ja aikaa suorittaa työnsä kunnolla. Tulkillä on oikeussalissa vastuu myös omasta jaksamisesta ja työn laadusta, eikä tulkeen laatu saisi kärsiä uupumuksen takia. Tulkin käännösratkaisuilla ja sanavalinnoilla saattaa olla suuri merkitys istunnon lopputulokseen, joten tulkin tulee oikeussalissa lisäksi jatkuvasti tarkkailla omaa suoritustaan, korjata virheensä ja analysoida suoritustaan jälkeenpäin.²⁷

Oikeussalissa tulkki tulkaa kaikille läsnä oleville ja tulkillä on velvoitteita kaikkia viestinnän osapuolia kohtaan, mikä luonnollisesti lisää painetta tulkin suuntaan. Näin ollen oikeustulkilta vaaditaan avoimuutta ja ennakkoluulottomuutta, jotta hän voi palvella kaikkia prosessin osapuolia tasapuolisesti (Opetushallitus 2012). Puhuttaessa tulkin velvoitteista asiakkailleen Gile (1995) puhuukin vuorottelevasta puolenvallinnasta (*rotating side-taking*), jossa tulkin tulkatessa vuorotellen eri osapuolille, hänen lojaalisuutensa vaihtuu vuorotellen puolelta toiselle (mts. 34–35).

²⁷ Oikeustulkkauksen kurssi. Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot, Tampereen yliopisto 2011.

2.4.2 Tulkin rooli

Tulkin roolia on alan kirjallisuudessa tutkittu paljon (ks. esim. R. Bruce W. Anderson 1976, Cynthia B. Roy 1993, Cecilia Wadensjö 1993) ja yleisesti voidaan todeta, että tulkin rooli – niin oikeussalissa kuin sen ulkopuolellakin – on hyvin monijakoinen ja samalla ristiriitainen. Suurin ongelma liittyy roolin määrittämiseen tai oikeastaan tarkan määritelmän puuttumiseen, ja monet tutkijat (ks. esim. Anderson 1976: 210–214; Pöchhacker 1998: 49–52) ovatkin todenneet, ettei tulkin roolia ole mahdollista määritellä tyhjentävästi. Vuosien saatossa tulkit ovat oppineet ammentamaan rooliaan muun muassa lainsäädännöstä, tulkin etiikasta ja muista tulkeille laadituista toimintaohjeista (Isolahti 2013).

Ensimmäisenä tulkin roolia tutki sosiologi R. Bruce W. Anderson (1976), joka tarkastelee tulkin roolia ja siihen vaikuttavia tekijöitä sosiologisesta ja sosiolingvivistisestä näkökulmasta. Anderson näkee tulkkauksilanteen sosiaalisena prosessina, jossa on kyse vähintään kolmen ihmisen vuorovaikutuksesta. (Mts. 210.) Sosiaalisen prosessin näkökulmasta kaksikielisessä viestintätilanteessa tulkin rooli on keskeinen, sillä hän on viestintätilanteen ainoa osapuoli, joka ymmärtää kaiken, mitä puhutaan. Vaikka tulkki mielletään usein viestintätilanteen näkymättömäksi osapuoleksi, voidaan hänet monopoliasemansa takia nähdä keskustelun aktiivisena osapuolena, sillä hänellä on asemansa takia mahdollisuus vaikuttaa sekä viestinnän suuntaan että lopputulokseen. (Ks. esim. Anderson 1976: 210; Roy 1993: 352.)

Niin oikeustulkkauksessa kuin muissakin viranomaisen ja vieraskielisen henkilön välisissä tulkkauksilanteissa tulkin roolia määrittää voimakkaasti ristiriitaisuus (ks. esim. OTSH 2008; Pöchhacker 1998). Oikeussaliviestintä itsessään on tilanteena ristiriitainen, sillä viestinnän osapuolten pyrkimykset ovat vastakkaiset ja vastapuolet pyrkivät saamaan oman näkemyksenä riippumattoman tuomioistuimen edessä oikeutetuksi (Välikoski 2000: 7).

Ristiriitaiseen asetelmaan vaikuttavat myös oikeussalin osapuolten näkemykset tulkin roolista ja tehtävistä. Monissa tapauksissa yksi tulkki tulkkaa usealle henkilölle, mistä

johtuen tulkin rooli oikeudessa nähdään usein ristiriitaisena eikä aina ole selvää, kuka tai mikä on oikeudessa tulkin asiakas. Tulkin asiakkaaksi ei voida määritellä ainoastaan vieraskielistä henkilöä, vaan tulkki on oikeudessa paikalla kaikkia läsnä olevia varten. Toisaalta tulkit eivät näe ainoana asiakkaanaan myöskään sitä osapuolta, joka maksaa tulkin palkkion (Suomessa usein tuomioistuin). Näiden näkemysten keskeltä löytyy käsitys, jonka mukaan tulkin ”asiakas” on kieli. Tämän näkemyksen mukaan kyseiselle ”asiakkaalle” uskollisena pysyminen eli tulkkaamalla kaikki tarkasti, myös vieraskielisen henkilön asema tulee turvatuksi. (Mts. 8–14.) Mikkelson (2000: 53) lisää, että tulkin todellinen asiakas on oikeusjärjestelmä, eikä yksittäinen henkilö, jolle tulkataan.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että ristiriitaisia käsityksiä tulkin roolista esiintyy myös tulkkien keskuudessa (Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011; Tiainen 1997). Ottaen huomioon, että suuri osa alalla työskentelevistä tulkeista on kerännyt tietotaitonsa kokemuksen eikä koulutuksen kautta, on rooliristiriitojen esiintyminen tulkkien joukossa odotettavissa.

Tulkin rooli ei ole usein epäselvä vain tulkille itselleen vaan myös tulkkipalvelun käyttäjille. Tutkimusten mukaan oikeudenkäyntiin osallistuvilla on erilaisia odotuksia siitä, miten tulkin kuuluisi tehtävänsä hoitaa ja miten hänen kanssaan työskennellään (Hale 2004: 11; OTSH 2008; Tiainen 1997). Sekä viranomaiset että oikeudessa tulkattavat vieraskieliset henkilöt pyytävät usein tulkkia toimimaan yli tämän rooliodotusten. Tämä ei aina näy suoranaista pyyntönä vaan enemmänkin kokemattomuutena tulkin käytössä. (Hale 2004: 8–14.) Vieraskieliset henkilöt eivät aina tunne tulkin roolia ja he saattavat turvautua tulkkiin ikään kuin tämä olisi heidän avustajansa tai tukihenkilönsä. Kyseiset väärinkäsitykset johtuvat usein siitä, että vieras kieli ja tuntematon oikeuskäytäntö hämmentävät ulkomaalaista henkilöä ja tulkki on usein ainoa, joka häntä vieraassa ympäristössä ymmärtää. (Hale 2004: 8–14). Tulkin sympatia vieraskielistä henkilöä kohtaan on luonnollista, mutta tulkin tulisi silti pysyä neutraalina ja säilyttää ammattimainen etäisyys tulkattavaan (Mikkelson 2000: 53).

Oikeustulkin rooliin liittyy vahvasti keskustelu tulkin **neutraaliudesta** ja näkyvyydestä. Tulkki saatetaan toisaalta nähdä näkymättömänä tulkkaus koneena, mutta toisaalta

tulkkien toivotaan ottavan enemmän omaa tilaa. Oikeussalissa tulkkia luonnehditaan usein neutraaliksi kanavaksi, jonka tehtävä on välittää viestin sisältö muokkaamattomana eteenpäin (ks. esim. González ym. 1991: 19; Edwards 2004: 100). Samaan aikaan tulkilta vaaditaan kykyä tehdä näkyviä ratkaisuja ja tuomaan oikeussalissa esille omia toiveitaan, esimerkiksi tarvittaessa keskeyttää puhuja tarkkuuden takaamiseksi tai pyytää taukoja. Lisäksi tulkilta toivotaan usein apua kulttuurisidonnaisten erojen avaamisessa (ks. esim. Mikkelson 2000), jolloin tulkin persoona – kokemus ja ammattitaito – tulevat väistämättä esille ja neutraalius hälvenee.

Oikeudessa tulkilta vaaditaan täydellistä **puolueettomuutta**. Työskentely kahden eri asiaa ajavan osapuolen välillä edellyttää, ettei tulkki ota lainkaan kantaa oikeudessa käsiteltävään asiaan, eikä rakenna tai osoita minkäänlaisia omia mielipiteitä (SKTL 2001). Tulkin puolueettomuus myös helpottaa yhteistyötä kahden osapuolen välillä, sillä kun osapuolet luottavat tulkkiin, myös yhteistyö helpottuu. Oikeudenkäynnin osapuolet saattavat kuitenkin aika ajoin epäillä tulkin puolueettomuutta ja joskus pelkästään sama etninen tausta vieraskielisen henkilön kanssa saattaa herättää epäilyksiä puolueellisuudesta. Tästä syystä tulkin on tärkeää välttää ylimääräisiä keskusteluja kummankaan osapuolen kanssa ja hänen on myös osattava jäädä itsensä tilanteen sitä vaatiessa. Mikkelson (2000) toteaa, että joskus puolettomuus voi olla vaikeaa säilyttää, sillä osapuolten edustajat tavoittelevat eri asioita ja toisaalta käsiteltävä asia saattaa olla niin lähellä tulkkia itseään, että omia tunteita voi olla vaikeaa pitää piilossa. Tästä huolimatta oikeustulkin tulee pysyä puolueettomana, sillä oma mielipide saattaa alitajuisesti värittää tulketta. Lopullisen päätöksen käsiteltävässä asiassa tekee kuitenkin tuomioistuin eikä tulkki. (Colin & Morris 1996; Edwards 2004; Mikkelson 2000; SKTL 2001.)

Oikeudessa – kuten muissakin tulkkauksissa – tulkki nähdään usein **kulttuurinvälittäjänä**. Mikkelsonin (2000: 3) mukaan oikeustulkkausissa ovat edustettuina kaksi koulukuntaa, jotka jakautuvat sen mukaan, kuinka laajasti oikeustulkin tulisi avata ja selittää kulttuurisidonnaisia elementtejä. Yhden näkökulman mukaan oikeustulkin tulee keskittyä tiukasti vain viestin kielelliseen sisältöön ja välttää

selittämistä kulttuurin liittyviä seikkoja (mts.). Tämän näkemyksen mukaan oikeustulkki ei saa selittää tai kommentoida tulkettaan, sillä se saattaa vaikuttaa oikeuden edustajien saamaan kuvaan tulkattavasta (González ym. 1991: 483). Toisen näkemyksen mukaan kulttuuriin liittyvät erot voivat olla joskus niin merkittäviä, että keskittyminen ainoastaan sanoman kielelliseen sisältöön ottamatta huomioon sen kulttuurista aspektia, haittaa viestin sisällön ymmärtämistä (2000: 3–4). Oletettavasti näkemyksiä jakaa ainakin se, miten tulkki kulttuurisidonnaiset asiat ymmärtää. Mikkelsonin (2000: 3–4) mukaan suurin osa tulkeista sijoittaa näkemyksensä kahden edellä mainitun koulukunnan keskivälille.

Vademecum-ohjeistuksessa neuvotaan, että jos tuomari tai syyttäjä haluaa saada oikeustulkilta tietoa esimerkiksi tietystä kulttuurisidonnaisesta tavasta, tai jos oikeustulkki itse kokee viestin ymmärtämisen vuoksi välttämättömäksi selittää tiettyä kulttuurin liittyvää seikkaa tuomarille tai syyttäjälle, tulisi tämän tapahtua käsittelyn ulkopuolella, esimerkiksi tauon aikana (EULITA & ECBA 2010). Puheessa esiintyvä kulttuurisidonnainen elementti on usein kuitenkin hyvin tilanne- ja viestisidonnainen, joten sen esiin tuominen jälkepäin, esimerkiksi istunnon jälkeen, on viestin välittymisen kannalta mielestäni kyseenalaista. Sen sijaan Mikkelson (2000) määrittelee tulkin kieli- ja kulttuurisidonnaisena eikä niinkään kulttuurin asiantuntijaksi, ja neuvoo siksi vastaavanlaisissa tilanteissa huomauttamaan puheenjohtajalle, että kyseessä on kulttuurisidonnainen elementti, ilman että tarjoaa omaa selitystä kyseiselle ilmaisulle, ja ehdottaa, että vieraskielinen henkilö selventäisi ilmaisua itse (mts.). Suomalaiseen tuomioistuimeen Mikkelsoninkaan ehdottama käytäntö tuskin soveltuisi.

Tulkkaaminen on kieli- ja kulttuurisidonnaista toimintaa ja tulkki tekee käännösratkaisunsa omaan lähde- ja kohdekulttuuritietouteensa perustuen. Näin ollen yhdyn näkemykseen, jonka mukaan tulkin tulee avata niitä kulttuurisidonnaisia seikkoja, joihin vain tulkilla ”on pääsy” (ks. Mikkelson 2000: 63), silloin kun viestin lähettäjän ja vastaanottajan kulttuuritiedot poikkeavat toisistaan. Esimerkkinä voidaan esittää tilanne, jossa venäjänkielinen henkilö käyttää miespuolisesta serkustaan ilmaisua *брат* (*suom. veli*). Kontekstin ja kulttuurin tuntien vain tulkki voi ymmärtää, että kyseessä on

miespuolinen serkku (*ven. двоюродный брат*) eikä veli. Näin ollen tulkilla on vastuu tuoda esille tämä kulttuurisidonnainen tieto, sillä hän on ainoa, joka tiedon sillä hetkellä omistaa ja jolla on mahdollisuus selittää kulttuurien välinen ero. (Isolahti 2013.)

Tulkin rooliin kuuluu myös **viestinnän ohjaajan** rooli, joka ylläpitää keskustelun kulkua ja huolehtii sen etenemisestä ja sujuvuudesta. Viestinnän koordinoijan rooli ei ole helppo ja se edellyttää tulkilta sekä tilannetajua että viestintään osallistuvien roolien tuntemusta. (Isolahti 2013; Wadensjö 1993: 357.) Oikeudessa yksi oikeustulkin tärkeimpiä taitoja onkin kyky jakaa puheenvuoroja oman tulkkaus- ja muistikapasiteettinsa mukaan, sillä siellä on paljon tilanteita, joissa vieraskielinen henkilö poikkeaa kysyttävästä aiheesta tai puhuu liian pitkiä puheenvuoroja (Mikkelson 2000: 71–72). Tällöin tulkin on kyettävä katkaisemaan puhe sopivassa kohdassa.

Yhteenvedona tulkin roolista voidaan todeta, että tulkin tulee olla lojaali kaikille viestinnän osapuolille sekä uskollinen tulkkaustilanteelle ja lähtöviestille. Tulkki ei saa asettua kenenkään puolelle eikä hän saa muokata tulkattavan viestin sisältöä tilanteeseen tai vastaanottajalle sopivaksi. Tulkin täytyy ylläpitää ehdotonta neutraaliutta ja pidättäytyä näkemystensä tai mielipiteidensä ilmaisemisesta. (Ks. esim. Edwards 1995; Hale 2004; Mikkelson 2000.) Tulkki joutuu siis taiteilemaan viestinnän osapuolten välissä, yrittäen samalla säilyttää puolueettomuutensa ja neutraaliutensa. Anderson (1976) luonnehtiikin tulkkia sanonnalla ”man in the middle”, henkilö, jolla on velvoitteita kahteen suuntaan – molemmille asiakkaille (mts. 211). Myös Roy (1993) huomauttaa, että ammattitulkit käyttävät itsestään kuvausta ”person in the middle”, henkilö, joka toimii kommunikaation kanavana ja siltana (mts. 347).

2.4.3 Tulkin tehtävät

Oikeustulkin tehtäviä ei Suomessa ole virallisella tasolla määritelty. Sen sijaan Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry on laatinut tulkin ammattisäännösten, asioimistulkin ammattisäännösten sekä oikeustulkkausohjeet, joita liiton jäsenet ovat sitoutuneet noudattamaan. Tehtävien toteutumista ei kuitenkaan kontrolloida eikä rikkomuksesta

seuraa suurempia sanktioita. (SKTL 1994; SKTL 2001.) Oman työkuvan ja –tehtävien rakentaminen jää näin ollen tulkin vastuulle, minkä johdosta tulkin tulee tuntea oma roolinsa ja tehtävänsä oikeudessa erittäin hyvin.

Oikeustulkin toimintaa määrittää yhdenvertaisuusperiaate, jonka nojalla on kiistatonta, että vieraskielisellä henkilöllä on oltava samat mahdollisuudet tuomioistuimen edessä kuin oikeusprosessin kieltä puhuvallakin (OTSH 2008). Oikeustulkin tärkein tehtävä on siis saada henkilö, joka ei puhu oikeuden kieltä, tasavertaiseen asemaan oikeuden kieltä puhuvan henkilön kanssa. (ks. esim. Mikkelson 2000; OTSH 2008.) Näin ollen oikeustulkin nähdään toimivan oikeudessa vieraskielisen henkilön oikeusturvan takaajana. Tämä tehtävä on tulkille varsin haastava, ja oikeustulkausta pidetäänkin tulkkauslajeista vaativimpana (OTSH 2008).

Oikeusturvan takaaminen tarkoittaa käytännössä sitä, että tulkki tulkaa oikeudessa kaiken kuulemansa, jotta vieraskielinen henkilö saa samat tiedot kuin kaikki muut läsnäolijat (González ym. 1991: 17). Absoluuttisesti kaiken tulkaaminen on kuitenkin lähes mahdotonta, joten vieraskieliselle henkilölle tulisi tulkata kaikki siten, että hän kykenee seuraamaan oikeudenkäyntiä, ymmärtää mistä on kyse, ja saa tietoonsa kaikki itseään koskevat tiedot.

Tulkin tulee oikeudessa heijastella vieraskielisen henkilön ”ääntä” siirtämällä viesti lähdekielestä kohdekieleen juuri niin tarkasti kuin se on alun perin puhuttu – tai niin tarkasti kuin se kohdekielen puitteissa on mahdollista. Oikeuden edustajat rakentavat kuvan vieraskielisen henkilön uskottavuudesta ja sanoman tarkoituksesta tulkin sanoman perusteella, joten viestin sisällön tarkkuus alkuperäisine tyylineen ja tasoineen on erityisen tärkeää. Usein viestissä on kyse enemmän siitä *miten* jokin sanotaan kuin *mitä* sanotaan. (González ym. 1991: 16.)

Tulkin tehtävä on oikeudessa yksinomaan viestinnällinen (SKTL 2001). Toisin sanoen tulkki ei toimi tulkattavan avustajana tai lakimiehenä eikä hän täten ole pätevä antamaan vieraskieliselle henkilölle oikeudellisia neuvoja (Edwards 1995: 68; SKTL 2002). Mikkelson (2000) painottaakin, että tulkin tehtävä on vain tulkata eikä avata lakitekstiä

tai selittää oikeusjärjestelmää maallikolle. Harvoin oikeuden kieltä puhuvakaan maallikko ymmärtää kaikkea mitä oikeudessa puhutaan. (Mts. 2-3, 49.) Toisaalta, jos vieraat sanat ja käytännöt tuottavat ongelmia kulttuurieroista johtuen, on tulkin mielestäni otettava tämä huomioon tulkkausstrategiaansa valitessa ja mahdollisesti avattava vieraita käsitteitä tai ratkaistava asia muulla tavoin (esim. konsultoimalla avustajaa).

Viestinnällisestä tehtävästä huolimatta tulkkia saatetaan kuitenkin usein pyytää oikeudessa suorittamaan sellaisia tehtäviä, jotka eivät kuulu hänelle (Mikkelson 2000: 62). Avustaja saattaa esimerkiksi pyytää tulkkia selittämään jonkin oikeudellisen asian asiakkaalleen, ja vaikka tulkki kykenisikin tekemään tämän, tulee hänen kieltäytyä, sillä se ei kuulu hänen tehtäviinsä. (Edwards 1995: 68.) Lisäksi suostumalla tulkille kuulumattomiin tehtäviin tulkki vahingoittaa tulkin työstä saatavaa kuvaa ja saattaa näin ollen vaikeuttaa kollegoidensa työskentelyä (SKTL 2002).

Oikeustulkkauksen haastavimpia tehtäviä on huolehtia kommunikation sujumisesta kaikkien oikeussalin osapuolten välillä. Kaiken informaatiovirran keskellä kokenutkin tulkki saattaa tehdä virheitä. Tarkan ja kattavan tulkkeen tuottamiseksi tulkin tulee korjata omat tulkkausvirheensä välittömästi, ja korjaus tulee tehdä siten, että kuulijat ymmärtävät kyseessä olleen tulkin virhe. Puhujien virheiden korjaaminen sen sijaan ei kuulu tulkin tehtäviin, vaan virheet tulisi tulkata sellaisinaan. (Ks. esim. Edwards 1995; Mikkelson 2000.)

Oikeustulkki kohtaa työssään mitä erilaisimpia aiheita ja tilanteita. Jotta tulkki olisi mahdollisimman valmis kaikkiin oikeudessa käsiteltäviin asioihin, on tulkin valmistautuminen toimeksiantoon oikeustulkkauksessa ensijaisessa asemassa. Valmistautuessaan tulkkaukseen tulkin tulee jo toimeksiantoa hyväksyessään arvioida oma kapasiteettinsa ja osaamisensa tehtävästä suoriutumiseen. Tulkki ei koskaan saa ottaa vastaan toimeksiantoa, josta hän ei kykene suoriutumaan. Tulkin tulee myös ennen oikeudenkäyntiä pyytää oikeudelta käyttöönsä mahdolliset asiakirjat (vähintään haastehakemus), tutustua käsiteltävään aiheeseen huolellisesti sekä laatia aiheeseen liittyvä sanasto. (Ks. esim. SKTL 2001.) Mitä enemmän tulkki tietää aiheesta etukäteen

(nimet, päivämäärät, jne.), sitä paremmin hän ymmärtää käsiteltävää aihetta ja sitä luotettavampi ja tarkempi tulkkaus on (Edwards 1995: 17–36).

2.4.4 Oikeustulkkauksen laatu ja tarkkuus

Tulkkeen **laadun** määrittäminen on todettu hankalaksi ja tulkki on kerrottu kutsuvan sitä muun muassa Loch Nessin hirviöksi: ensinnäkin siksi, että vaikka laadusta paljon puhutaan, kukaan ei vielä ole onnistunut ”nappaamaan” sitä. Toiseksi ”ne, jotka näkevät sen, tunnistavat sen heti”. (Saresvuo & Ojanen 1988: 100.) Tulkkaustutkimuksessa laatu on pyritty määrittelemään eri keinoin, ja tärkeimmiksi laadun kriteereiksi ovat nousseet tulkin ammattitaito, tulkkeen tarkkuus ja virheettömyys sekä kattavuus (ks. esim. Colin & Morris 1996; Mikkelsen 2000; Saresvuo & Ojanen 1988).

Laadun saavuttaminen tulkkaustilanteessa ei ole yksinomaan tulkin vastuulla, vaan se on usean osapuolen ja monen tekijän summa (Colin & Morris 1996: 137–138). Tulkin välityksellä tapahtuvaan monikieliseen ja -kulttuuriseen viestintäprosessiin kuuluvat aina myös viestin lähettäjä sekä vastaanottaja ja heidän toiminnallaan on suuri merkitys kommunikaation onnistumiseen. Laatu edellyttää tulkin taitoja ja tietoja, mutta myös viranomaisten on omattava hyvät vuorovaikutustaidot sekä toimittava eettisten periaatteiden mukaisesti. Kaikki eivät esimerkiksi ole synnynnäisiä esiintyjiä eikä vastaanottajan tietotaso ole aina välttämättä sama kuin viestin lähettäjän. Puhujien tulee kantaa vastuu oman puheensa laadusta, tulkkipalvelujen tilaajien tulee taata tulkeille hyvät työskentelymahdollisuudet, tulkkeja tulee kouluttaa, yhteiskunnassa tulee laatia vähimmäisvaatimukset tulkin työn laadulle ja tutkijoiden tulee laatia ajankohtaisia tutkimuksia ja tuoda ne ammattilaisten ja kouluttajien ulottuville (OTSH 2008; Kinnunen 2011).

Työministeriön maahanmuutto- ja työlupa-asiat-tiimi on vuonna 2005 laatinut yhteistyössä Suomen kunnallisten tulkkikeskusten kanssa Laatukäsikirjan, jossa tarkastellaan tulkkikeskusten tarjoamien palvelujen laatua, laadun kehittämistä ja arviointia. Laatukäsikirjassa on määritelty tulkkaustapahtuman laatukriteerit, joita ovat

muun muassa tulkkeen sujuvuus, kattavuus ja oikeakielisuus. Laadun takaamiseksi tulkin tulee huomioida myös työnsä eettiset ominaisuudet, muun muassa salassapitovelvollisuus ja puolueettomuus. Tämän lisäksi laatukriteereiksi mainitaan tunteiden välittäminen ja tilanteen sosiaalinen hallinta. Eräs mielenkiintoinen laatukäsikirjassa esille tuotu tulkkeen laatuun vaikuttava seikka on tulkin yhteensopivuus tulkkauksilanteen kanssa. Tulkin tulee niin sukupuoleltaan, käytökseltään kuin kulttuuriltaan sopia vuorovaikutustilanteeseen, erityisesti vieraskielisen henkilön näkökulmasta. Esimerkiksi muslimikulttuurissa naispuolisen potilaan lääkärinä tulisi toimia vain naislääkäri, ja näin ollen myös tulkin tulisi olla nainen. Myös eri kielialueiden murteet on otettava huomioon, sillä samaltakaan kielialueelta tulevat henkilöt eivät aina murre-erojen vuoksi ymmärrä toisiaan. (Kunnallisten tulkkikeskusten laatukäsikirja 2005.) Jatkuvan tulkkipulan vuoksi kaikkia kulttuurin tai uskonnon edellyttämiä vaatimuksia ei kuitenkaan aina pystytä toteuttamaan. Laatukäsikirja käsittelee asioimistulkkaukseen liittyviä palveluja, joten laatutyön tuloksena laadittuja laatukriteerejä voidaan soveltaa myös oikeustulkkaukseen.

Tällä hetkellä oikeustulkkauksen laatuun liittyvä kriittinen ongelma on laadun monitoroinnin ja palautejärjestelmän puuttuminen. Huonoon tulkkaukseen ei puututa tarpeeksi usein ja tulkkeja koskevaa palautetta ei osata käsitellä. (OTSH 2008.) Oikeussalissa työskentelevän suomenkielisen henkilökunnan on mahdoton tarkkailla esimerkiksi venäjänkielisen tulkkeen tarkkuutta. Harvoin kuulijajoukossa myöskään istuu venäjänkielinen käännöstieteen ammattilainen, joka pystyisi tarjoamaan rakentavaa palautetta tulkin työskentelystä. Tulkin on siis toimittava itse laadunvalvojana. Toisaalta tulkin suoritukseen voidaan kielellisen kompetenssin lisäksi nähdä liittyvän myös tulkin käytös, jota kuulijat voivat tarkkailla. Jos tulkki esimerkiksi näyttää poissaolevalta, tulkkaa liian suppeasti tulkattavan puhemäärään verrattuna, istuu täysin väärässä paikassa tai hän epäröi ja hänen puheenvuoronsa viivästyvät, välittyvät nämä ammattitaidottomuuden piirteet myös kieltä ymmärtämättömälle kuulijalle.

Ratkaisu palautejärjestelmän puuttumiseen ja samalla laadun valvomiseen on oikeustulkki- ja auktorisointijärjestelmän luominen. Järjestelmä takaisi muun muassa valtakunnallisen oikeustulkki- ja auktorisointijärjestelmän, laatuvaatimukset sekä palautejärjestelmän. Tällä

hetkellä virallista oikeustulkkiin listaa ei kuitenkaan ole olemassa ja päteviä tulkkeja etsitään muun muassa yliopiston käännöstieteen alan tutkinnon tai asioimistulkin ammattitutkinto suorittaneiden joukosta. Myös Suomen kääntäjien ja tulkkiin liitto ry:n tulkkiin jaoston tai AIIC:n eli kansainvälisen konferenssitulkkiin järjestön kautta etsitään päteviä tulkkeja, sillä niiden jäsenyyttä pidetään eräänlaisena laatukriteerinä. (OTSH 2008.) Ainoa tae laadukkaasta tulkkeesta on käyttää koulutettuja ja ammattitaitoisia tulkkeja.

Tulkkiin tarkkuudesta on alan kirjallisuudessa kirjoitettu paljon ja sen tarkka määrittäminen on todettu monimutkaiseksi. Yleisesti voidaan sanoa, että tulkkiin tarkkuus koostuu niin kielellisistä elementeistä (lauseet, sanat, kielioppi jne.) kuin ei-kielellisistä elementeistä (esimerkiksi äänensävy, tauot, epäröinti, eleet ja ilmeet). (Mikkelson 2000: 50.) Mikkelsonin mukaan yleisesti hyväksytty standardi on, että tulkin tulisi pyrkiä säilyttämään kohdeviestissä lähdekielisen viestin kaikki elementit, mukaan lukien leksikaalisen sisällön lisäksi myös tyyli, äänenpainot sekä nyanssit (mts.).

Siitä, kuinka tarkasti ei-kielelliset elementit tulisi kuulijalle välittää, ollaan tutkijoiden keskuudessa montaa mieltä. Yleisenä ohjeena voidaan kuitenkin todeta, että ei-kielellisten elementtien välittämistä pidetään viestin sisällön kannalta tärkeänä, mutta ne pitää tuoda esille maltillisesti ja tilanteeseen sopivalla tavalla. Tärkeintä on tuottaa kohdekielisen viestin kuulijoille sama vaikutus ja merkitys kuin lähdeviestin kuulijoille. (González ym. 1991: 480–482; Mikkelson 2000: 50.) Jos esimerkiksi todistaja itkee tai huutaa, ei tulkin tarvitse imitoida häntä, sillä kuulijat kyllä huomaavat hänen tunnetilansa. Huutaminen ei ole suotavaa myöskään tulkin äänen kannalta.

Tarkkuuden ylläpitäminen oikeussaliviestinnässä edellyttää tulkilta moitteettoman kielitaidon lisäksi monipuolista vastaavuuksien tuntemusta myös sosio- ja paralingvistiikan alueilla. Tulkin tulee tuntea niin lähde- kuin kohdekielessä kielten ja yhteiskuntarakenteiden sekä kielellisen ja ei-kielellisen käyttäytymisen väliset suhteet sekä sellaiset tietyille kielelle ominaiset ääntämistavat kuten äänen voimakkuus, korkeus ja muutkin piirteet, jotka välittävät viestinnälle tärkeää tietoa esimerkiksi puhujan iästä ja maantieteellis-yhteiskunnallisesta taustasta. (Saresvuo & Ojanen 1988: 103.) Lisäksi

sananlaskut, idiomaattiset ilmaisut sekä erilaiset oikeusjärjestelmät tuottavat tulkille vaikeuksia, joiden ratkominen edellyttää kielenhallintaa ja nopeaa päättelykykyä (Edwards 1995: 95).

Kaiken sanotun tulkkaaminen voi joskus asettaa tulkin epämukavaan tilanteeseen. Näin käy esimerkiksi silloin, kun tulkki joutuu tulkkaamaan karkeita ja alatyylisiä ilmaisuja, kirosanoja tai epäkohteliaisuuksia oikeuden edustajille tai tuomioistuimelle. Ammattitaitoinen tulkki kykenee kuitenkin välittämään nämäkin viestin elementit ongelmitta. (Edwards 1995: 99–100.) Kaikille kirosanoille ja epäkohteliaille ilmauksille ei kuitenkaan aina löydy sanatarkkaa vastinetta kohdekielestä, joten tulkin tulee pyrkiä välittämään ilmaisut siten, että kuulija saa saman reaktion ilmauksesta kuin alkuperäisen ilmauksen kuulija (González ym. 1991: 477).

Oikeussaliviestinnässä käytettävä kieli on ylätyylistä lakikieltä. Tulkin tulee oikeuden edustajien puhetta tulkatessaan ylläpitää samaa rekisteriä, vaikka vieraskielinen henkilö ei tätä täysin ymmärtäisikään (González ym. 1991: 476). Lisäksi tulkin tulee säilyttää sama kohteliaisuustaso alkuperäisen puhujan kanssa. Joskus tulkki joutuu tämän takia lisäämään tulkkeeseen kohteliaisuusilmaisuja tai muuttamaan lauserakennetta, tulkattavasta kielestä riippuen. (Hale 2004: 6.) Esimerkiksi venäjän kielessä tuntemattomia ja vanhempia ihmisiä sekä ylemmässä sosiaalisessa asemassa olevia henkilöitä on tapana teititellä, mikä oikeustulkin kannalta merkitsee sitä, että hänen tulisi venäjänkielistä asiakastaan teititellä, riippumatta lähdeviestin kohteliaisuusmuodosta.

Tarkkuusvaatimuksista johtuen oikeustulkilla on vähemmän vapautta selittää, selkeyttää tai kotouttaa lähtöviestiä, kuin esimerkiksi konferenssitulkilla, jonka tehtävä on tuottaa loogista ja koherenttia tulketta. Tulkatessa esimerkiksi todistajan lausuntoa tietyn tapahtuman kulusta, on puhujan jokaisella sanalla painava merkitys ja tulkin on pyrittävä erityiseen tarkkuuteen jokaisen sanan kohdalla. Tulkki ei myöskään saa poistaa tai lisätä viestiin mitään (Mikkelsen 2000: 49; Colin & Morris 1996: 138–140).

Monet viranomaiset sekä osa tulkeista olettavat, että tarkka tulke oikeussalissa tarkoittaa sanasta sanaan tulkkaamista (esim. Hale 2004: 2-3). Oikeustulkkausessa kyse ei

kuitenkaan ole sanatarkasta sanojen kääntämisestä vaan viestin sisällön tarkasta välittämisestä lähdekielestä kohdekieleen niin tarkasti kuin se kohdekielen rakenteen osalta on mahdollista (González ym. 1991: 476). Jos tulkki pyrkii oikeudessa kirjaimelliseen tulkkaukseen, voi lopputulos olla ennemminkin koominen kuin tarkoituksenmukainen (Edwards 1995: 94–95). Esimerkiksi venäläisessä vankilaslangissa ilmaisu *он откинулся* tarkoittaa *hän pääsi vankilasta*. Sanasta sanaan käännettynä ilmaisu tarkoittaisi *hän heittäytyi*, joten sanasta sanaan käänös ei tässä kohtaa olisi lainkaan järkevä.

Oikeustulkkauksessa oikeudenkäynnin vauhdikkaan etenemisen ja tulkkausmenetelmän (vrt. simultaanitulkkaus) vuoksi tulkin on välttämätöntä tiivistää tulkettaan. Tiivistämisessä ongelmaksi kuitenkin muodostuu se, mitä tulkki saa tiivistää eli mikä on vähemmän tärkeää tietoa ja kuka päättää mitä tiivistetään. Mikkelsonin (2000) mukaan tulkki joutuu usein itse päättämään, mitä hän vieraskieliselle henkilölle tulkaa (mts. 3). Isolahti (2008) painottaa, että ammattitaitoinen tulkki, joka tuntee oikeudenkäynnin eri vaiheet ja niiden funktion, kykenee kokemuksensa ja tietämyksensä perusteella ratkaisemaan mikä on relevanttia informaatiota vieraskielisen henkilön kannalta ja mikä ei. Jos kyse on vähemmän relevantista tiedosta, joka ei koske välittömästi vieraskielistä henkilöä, välittää tulkki vain puheen pääkohdat. Sen sijaan jos tieto on vieraskielisen henkilön kannalta relevanttia, tulkaa tulkki tarkasti puheen koko sisällön. (Mts.)

Ottaen huomioon tulkkausprosessin monimutkainen luonne (vrt. luku 2.1) sekä tulkin toiminnan inhimillisuus, on edellä esitettyjä tarkkuusvaatimuksia nähdäkseni kokonaisvaltaisesti käytännössä mahdoton saavuttaa. Viesti ei voi siirtyä kielestä toiseen täysin muuttumattomana, minkä lisäksi kulttuurienvälisessä viestinnässä mukaan tulevat aina sekä tulkin että kuulijan tulkinnat. Tästä huolimatta, kuten Kinnunen muistuttaa, on pyrkimys kattavaan ja sujuvaan tulkkaukseen ideaali, joka tulisi oikeudenkäynnissä pitää mielessä (Kinnunen 2011).

2.4.5 Tulkin ja tuomarin yhteistyö

Tulkattu oikeudenkäynti on viestinnällinen vuorovaikutustilanne, jonka yksi tärkeimmistä onnistumisen kriteereistä on tulkin ja oikeuden edustajien välinen yhteistyö. Tässä alaluvussa keskitytään tarkastelemaan yhteistyötä tulkin ja puheenjohtajan välillä.

Tulkki ei ole irrallinen osa oikeudenkäyntiprosessia, vaan hänen roolinsa ja toimintansa vaikuttavat olennaisesti oikeudenkäynnin kulkuun. Tulkki nähdään kuitenkin usein vain ”käännöskoneena”, jonka suorituksen onnistuminen riippuu kielitaidosta. Onnistunut tulkattu oikeudenkäynti edellyttää kuitenkin kaikkien osapuolten yhteistyötä, eikä sen epäonnistumisesta voida täten syyttää ainoastaan tulkin ammattitaitoa. (Kinnunen 2001.)

Niin oikeussalissa kuin muissakin moniammatillisissa työympäristöissä onnistunut yhteistyö edellyttää, että eri alojen toimijat tuntevat toistensa työnkuvaa ja toimintaa (Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011). Elokuvaohjaajan ei voida olettaa pääsevään otolliseen lopputulokseen, jos hän ei tunne näyttelijöiden toimintatapoja ja edellytyksiä. Toistensa työtehtävien ja niiden mukanaan tuomien edellytysten tunteminen edellyttää avointa keskustelua. Tulkin ja tuomioistuimen välillä tällaiset keskustelut ovat kuitenkin vielä käymättä ja näkemykset niin tulkin työstä kuin sen onnistumisen edellytyksistä ovat puutteelliset. (Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011; Palmu 2003; Tiainen 1998.)

Oikeudenkäyntiprosessissa puheenjohtajana toimii tuomari, joka kontrolloi ja ohjaa oikeudenkäyntiä. Tuomari kuulee kaikkia osapuolia ja tekee päätöksensä kuulemansa perusteella. Tulkatussa oikeudenkäynnissä tuomarin tulisi perustehtävänsä lisäksi pystyä huomioimaan tulkki ja tämän viestintätehtävä. (Edwards 1995: 74–75; Kinnunen 2011.) Isolahden ja Kinnusen suorittaman tutkimuksen mukaan puheenjohtajat eivät aina kuitenkaan huomioi riittävästi tulkin työtä ja tulkit kaipaisivatkin oikeussalissa enemmän ”oikeuden puheenjohtajan ohjausta ja yleisesti yhteistyön lisäämistä” (OTSH 2008). Osaltaan tulkin huomiotta jättäminen saattaa johtua siitä, että tuomarit eivät muista tulkin läsnäoloa keskittyessään itse asian käsittelyyn.

Ottaen huomioon tuomarin rooli ja tehtävä oikeudenkäynnin johtajana, on hänen toiminnallaan merkittävä vaikutus tulkin suorituksen onnistumiseen. Tuomarit voivat vaikuttaa tulkin työn sujumiseen yksinkertaisesti puhumalla itse kohtuullisella puhenopeudella ja muistuttamalla muita osapuolia tekemään samoin. Näin tulkilla olisi viestin sisällön kannalta parhaat mahdollisuudet tuottaa luotettava ja tarkka tulke. (Edwards 1995: 89–90.)

Tulkkien ja tuomareiden väliseen yhteistyöhön liittyviä ongelmia on pyritty vähentämään laatimalla erilaisia ohjeistuksia yhteistyön tueksi. Suomessa näistä ajankohtaisin on Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:n laatima oikeustulkkausohje, jonka avulla on tarkoitus varmistaa, että ”tulkin ja muiden osapuolten välinen yhteistyö sujuu mahdollisimman joustavasti” (SKTL 2001). Lisäksi yhteistyötä on pyritty parantamaan Vademecum-ohjeistuksella (ks. luku 1.1), joka toimii ohjenuorana niin oikeuden edustajille kuin oikeustulkeillekin (EULITA & ECBA 2010). Myös esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeen²⁸ työryhmä on vuonna 2007 laatinut raportin, jossa käsitellään tulkkauksen ja kääntämisen liittyviä kysymyksiä oikeudenkäynnissä (Savela 2008). Kaikki edellä mainitut ohjeistukset sisältävät niin konkreettisia ohjeita käytännön järjestelyistä tulkatussa oikeudenkäynnissä kuin yleisiä suuntavia ohjeita sujuvan yhteistyön turvaamiseksi.

Eräs yhteistyön kompastuskivi oikeustulkkauksessa on etukäteismateriaalin toimittaminen tulkeille. Kaikissa edellä mainituissa ohjeissa kuitenkin painotetaan, että tulkin tulee valmistautua oikeustulkkaustoimeksiantoon huolellisesti tutustumalla toimeksiantoon liittyviin asiakirjoihin etukäteen (esimerkiksi haastehakemus, asianomistajan vaatimuskirjelmä, esitettävät kirjalliset todisteet) (EULITA & ECBA 2010; Savela 2008; SKTL 2001). Kuten luvussa 2.4.3 todettiin, on valmistutuminen

²⁸ Laatuhanke = Rovaniemen hovioikeuspiirin käräjäoikeuksien lainkäytön laatutyötä ja sen keskeisiä tavoitteita tukeva tuomarikoulutus, jonka tavoitteena on parantaa ja kehittää tuomioistuinten työtä (Oikeuslaitos 2013g).

toimeksiantoon yksi tulkin työn tärkeimmistä onnistumisen edellytyksistä, sillä kokeneimmankaan tulkin ei voida olettaa tietävän kaikkea kaikkea.

Tulkin suorituksen voidaan olettaa onnistuvan parhaiten silloin, kun hänelle taataan hyvät työskentelymahdollisuudet. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tulkille on varattava taukoja, hänen tulee saada istua oikeussalissa hyvän kuulo- ja näköetäisyyden päässä tulkattavasta ja tulkkeja on pitkissä oikeuskäsittelyissä tilattava työmäärään nähden riittävästi (ks. esim. EULITA & ECBA 2010; Mikkelson 2000: 74; Savela 2008; SKTL 2001). Käytännön esimerkkinä työolojen huomioimisesta mainittakoon tulkkien tauottaminen: tulkille tulisi pitkissä oikeuskäsittelyissä varata mahdollisuus taukojen pitämiseen, mutta tämä ei käytännössä koskaan toteudu. Tulkit saavat pitkän oikeudenkäynnin aikana pitää samat tauot kuin muutkin osapuolet (lounas- ja kahvitauko), vaikka työn kuormittavuuden vuoksi tulkkeja suositellaan tauottamaan noin tunnin välein (EULITA & ECBA 2010).

Tuomarin ollessa oikeudenkäynnin puheenjohtaja, voidaan tulkin työskentelymahdollisuuksista huolehtiminen nähdä hänen tehtävänänsä. Toisaalta tuomari ei ole tulkkausalan asiantuntija eikä hänen voida näin ollen olettaa tietävän kaikkia onnistuneen tulkkausviestinnän vaatimuksia (vrt. tulkin muistikapasiteetti, tarkkuuteen vaikuttavat tekijät), minkä lisäksi myös tulkkien kompetenssit vaihtelevat tulkista riippuen (vrt. simultaanitulkkaustaito ja konsekutiivtulkkaustaito). Näin ollen tulkin tulisi itse kertoa tuomarille omista tarpeistaan parhaan mahdollisen työskentelytavan saavuttamiseksi (Edwards 1995: 74).

Oikeudenkäynnin alussa tulkin ja tuomarin välillä käyty keskustelu tulkkauksen järjestelykysymyksistä luo vankan pohjan tulkkauksen onnistumiselle (Isolahti 2008). Oikeustulkkausohjeissa neuvotaankin, että tulkki ja tuomari sopivat yhdessä tulkin suoritukseen liittyvistä seikoista, mikä tarkoittaa myös oikeudessa käytettävän tulkkausmenetelmän sopimista (SKTL 2001). Lisäksi esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuspiirin laatiman ohjeistuksen mukaan, niissä tapauksissa, joissa vieraskielinen henkilö ymmärtää oikeuden kieltä kohtuullisella tasolla, voidaan tulkin kanssa sopia etukäteen kuinka paljon vieraskieliselle henkilölle tulkataan (Edwards 1995: 88; Savela

2008). Nähdäkseni tähän liittyy kuitenkin viranomaisen näkökulmasta ristiriita, sillä usein tulkki kutsutaan paikalle, jotta viranomainen voi varmistua velvollisuuksien täytymisestä eli tiedon välittämisestä. Jos tulkki tulkkaa vain osan viestistä, ei viranomainen voi varmistua viestin välittymisestä. Toisaalta kokonaan tulkattukaan viesti ei aina syystä tai toisesta tavoita vastaanottajaa.

Oikeustulkkiin pätevyysvaatimusten puuttuessa voi tulkkina oikeuskäsittelyssä toimia kuka tahansa (Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011; Savela 2008). Näin ollen esimerkiksi Vademecum-ohjeistuksessa sekä Rovaniemen hovioikeuspiirin ohjeistuksessa neuvotaan tuomaria oikeudenkäynnin alussa varmistumaan siitä, että tulkki on tarpeeksi pätevä suoriutumaan tehtävästään. Käytännössä tämä tapahtuu keskustelemalla lyhyesti tulkin kanssa ennen oikeudenkäynnin alkua. (EULITA & ECBA 2010; Savela 2008.) Vaikka tuomioistuimien edellytetään oikeusturvan nimissä käyttämään vain tarpeeksi päteviä tulkkeja, ei se käytännössä ole aina mahdollista. Esimerkiksi harvinaisia kieliä edustavien tulkkiin suomen kielen taito saattaa olla puutteellinen. Näin ollen, vaikka tuomioistuimia neuvotaan varmistamaan tulkin pätevyys, tuskin negatiivisessa tapauksessa oikeudenkäyntiä kokonaan perutaan. Tuomioistuimella on vastuu tulkkausten järjestämisestä ja oikeusturvan toteutumisesta, ja näin ollen vaikeissa tapauksissa tuomioistuimen tulee pyrkiä toteuttamaan oikeusturva käytettävissä olevan tulkin turvin.

Sujuvan kommunikaation nimissä tulkkien tulisi antaa riittävästi tilaa ja aikaa tulkata rauhassa käytetyt puheenvuorot ja näin mahdollisuus huolehtia osapuolten välisestä viestinnästä. Käytännössä tämä ei aina kuitenkaan toteudu, vaan oikeudenkäyntiä jatketaan aivan kuin tulkkausta ei olisi (Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011). Tuomari vastaa oikeudenkäynnissä puheenvuorojen jakamisesta sekä järjestyksen ylläpitämisestä, ja näin ollen hänen tulisi myös huolehtia siitä, ettei tulkkeja keskeytetä vaan annetaan työrauha tulkata puheenvuorot loppuun saakka. Toisaalta vastuuta viestinnän ohjailemisesta kantaa myös tulkki, sillä esimerkiksi oikeustulkkausohjeissa tulkkeja neuvotaan kääntymään puheenjohtajan puoleen siinä tapauksessa, että hän joutuu keskeyttämään tulkkaamisen kahden henkilön puhuessa päällekkäin (SKTL 2001).

Kuten luvussa 2.4.2 *Tulkin rooli* todettiin, ei tulkin rooli ole kaikille oikeussalin osapuolille selvä, mikä vaikuttaa negatiivisesti tulkin suoritukseen. Tulkatun oikeudenkäynnin alussa tuomarin olisi näin ollen tarpeellista esitellä kuulijoille tulkin rooli sekä muistuttaa heitä tulkin puhtaasti viestinnällisestä tehtävästä (EULITA & ECBA 2010; Savela 2008). Sujuvuuden nimissä tuomarin olisi lisäksi hyvä muistuttaa oikeudenkäyntiin osallistuvia pitämään puheenvuorot lyhyinä ja puhumaan kohtuullisella nopeudella (Edwards 1995: 88–89).

Edellä esitetyt ohjeet (Oikeustulkkausohjeet, Vademecum-ohjeistus ja Rovaniemen hovioikeuspiirin ohjeistus) on laadittu niin tulkkeja kuin tuomareitakin varten. Niiden noudattamisesta voidaan olla montaa mieltä, sillä niiden näkyvyys tuskin ulottuu suomalaisille tuomioistuimille, eikä välttämättä edes kaikille oikeudessa työskenteleville tulkeille. Mielestäni on aiheellista esittää kysymys, tietävätkö tuomarit edes mitä tulkin kanssa työskentely parhaimmillaan on? Tuomareiden ammentaessa näkemystään oikeustulkkauksesta pelkän kokemuksen varassa, ei heidän odotustensaakaan oikeustulkkauksen laadusta ja onnistumisesta voida olettaa olevan kovin korkealla.

Pelkät kirjalliset ohjeet eivät siis riitä takaamaan onnistunutta yhteistyötä, vaan jotta yhteistyö oikeussalissa onnistuisi paremmin, tulisi oikeuden puheenjohtajia kouluttaa enemmän tulkin kanssa työskentelyyn (OTSH 2008). Isolahden ja Kinnusen suorittamien haastattelujen mukaan monet tuomarit toivoivatkin saavansa tulkkaustilanteisiin liittyvää koulutusta (OTSH 2008). Kinnusen (2011) tuomareille tekemissä haastatteluissa nousi esille lisäksi tarve eri kulttuurien ymmärtämiseen liittyvästä koulutuksesta. Kinnunen ehdottaakin, että koulutuksessa kiinnitettäisiin huomiota siihen, miten kulttuurien väliseen viestintään liittyviin ongelmiin ”päästään käsiksi itse viestintätilanteessa”. (Mts.) Kuten tulkin roolia käsittelevässä luvussa todettiin, ei siitä, kenen tehtävä on ratkoa kulttuuriin liittyä ongelmakohtia viestintätapahtumassa, ole vielä tutkijoiden joukossa päästy yhteisymmärrykseen (ks. lisää luku 2.4.2).

Sujuvan oikeusprosessin kannalta lisäkoulutusta tarvitsevat puheenjohtajien lisäksi itse tulkit. Tutkimukset ovat osoittaneet, että kaikkien oikeustulkkiin substanssiedot eivät ole ajan tasalla ja myös suomen kielessä olisi eritoten parannettavaa niillä harvinaisten

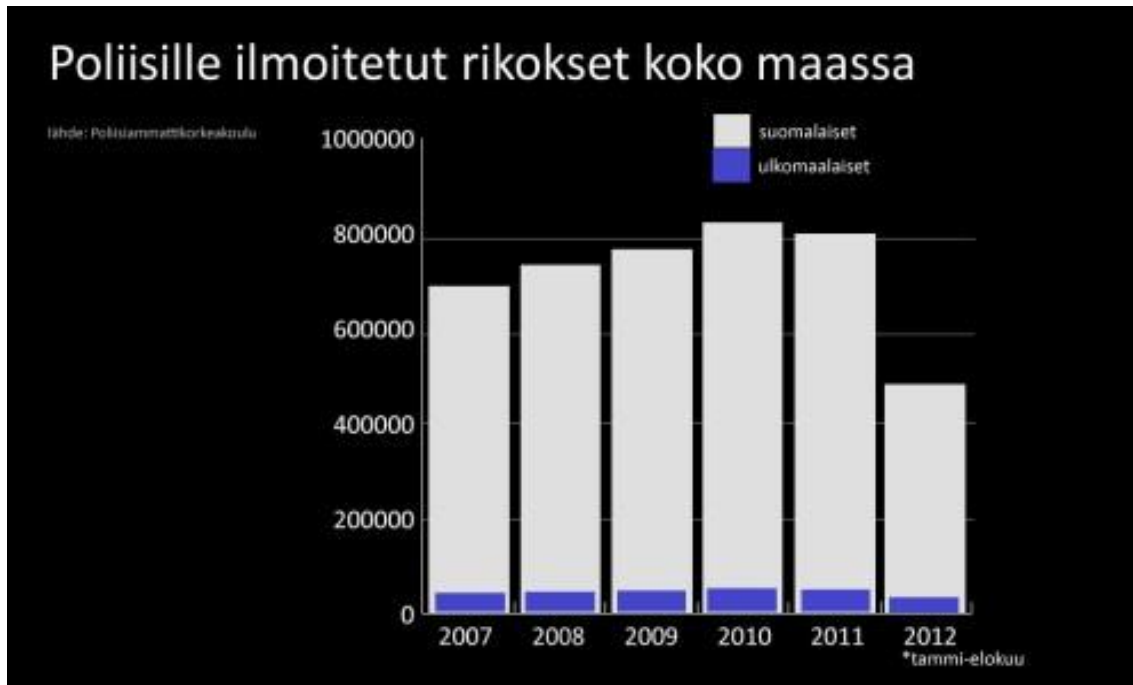
kielten tulkeilla, joiden äidinkieli ei ole suomi. Lisäksi on todettu, että kaikki tulkit eivät ymmärrä työnsä eettistä puolta. (OTSH 2008.)

Tiivistäen voidaan todeta, että tulkattu oikeudenkäynti on aina usean osapuolen yhteistyötä. Vuorovaikutustilanteeseen vaikuttavat kaikki siihen osallistuvat, eikä tulkilta voida odottaa hyvää suoritusta, jos perusasiatkaan eivät ole kunnossa. Kun tulkilta vaaditaan yhteistyön nimissä yhteisen toimintaympäristön tuntemusta, tulisi samaa vaatia myös oikeudenkäynnin osapuolilta. Suurin ongelmakohta yhteistyön kehittämisessä lienee asenne tulkkia kohtaan. Niin kauan kuin tulkin työ mielletään irralliseksi oikeudellisesta viestintätilanteesta eikä hänen asemaansa pidetä oikeussalissa kääntäjäkonetta kummoisempana, ei sujuvalle yhteistyölle puheenjohtajan ja tulkin välillä ole perusteita. Paljon on kuitenkin tehtävää myös tulkeilla, joiden tulisi ennen kaikkea huolehtia ammattitaitonsa ja etiikkansa kehittämisestä. (González ym. 1991: 519; Kinnunen 2011; OTSH 2008.)

2.5 Oikeustulkkauksen nykytilanne

Kuten johdannossa todettiin, on Suomen väestörakenne viime vuosina muuttunut voimakkaasti ja Suomessa asuu yhä enemmän ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. Maahanmuuton kasvaessa myös ulkomaalaisten tekemät rikokset Suomessa ovat lisääntyneet, mikä näkyy myös kaaviossa 2. Ennusteen mukaan ulkomaalaisten tekemien rikosten lukumäärä tulee myös tulevaisuudessa kasvamaan: vuonna 2011 ulkomaalaisten koko Suomessa tekemien rikosten määrä oli jo yli 48.000 kpl, kun vuonna 2007 niitä tehtiin noin 10.000 kpl vähemmän²⁹. Vastaavasti myös ulkomaalaisia vastaan tehtyjen rikosten määrän voidaan olettaa kasvaneen.

²⁹ Helsingin seudun asioimistulkkipikeskuksen koulutusristeily. *Oikeustulkkaus*. 4.–6.10.2012.

Taulukko 1. Poliisille ilmoitetut rikokset koko maassa.

Tilastojen valossa myös oikeustulkkausten tarve Suomessa kasvaa jatkuvasti ja vuonna 2010 julkaistun Helsingin Sanomien artikkelin mukaan tuomioistuinten tulkkauskustannukset olivat neljän vuoden aikana lähes kaksinkertaistuneet³⁰. Oikeustulkkausten tarpeen kasvu on havaittavissa myös suurimpien kunnallisten tulkkeskusten tilastoista. Taulukossa 2 on esitetty Helsingin seudun, Pirkanmaan sekä Turun tulkkeskuksista vuosina 2011 ja 2012 tilattujen tulkkaustuntien kokonaismäärä lukuina sekä oikeustulkkaustuntien määrä prosentteina. Oikeustulkkausten tarve on kaikissa edellä mainituissa tulkkeskuksissa kasvanut vuoden aikana vähintään 0,4 %.

³⁰ Ks. esim. *Helsingin Sanomat*. 15.8.2010. Tuomioistuinten tulkkauskulut ovat kaksinkertaistuneet. <http://www.hs.fi/paivanlehti/#arkisto/Tuomioistuinten+tulkkauskulut+ovat+kaksinkertaistuneet/aaHS20100815SI2YO057yz?src=haku&ref=%23arkisto%2F>

	2011		2012	
	kaikki tulkkaus-tunnit	joista oikeus-tulkkausta	kaikki tulkkaus-tunnit	joista oikeus-tulkkausta
Helsingin seudun tulkkeskus (vain oikeussaleissa tapahtuva tulkkaus)	58893	2,3 %	59320	2,7 %
Pirkanmaan tulkkeskus (vain oikeussaleissa tapahtuva tulkkaus)	22661	3,3 %	24719	3,9 %
Turun tulkkeskus (myös oikeus-aputoimistoissa tapahtuva tulkkaus)	24868	6 %	29196	8 %

Taulukko 2. Tulkkaustuntien määrä tulkkeskuksissa vuosina 2011 ja 2012.

Suomessa oikeustulkkauksen asema ei vielä ole vakiintunut, mikä näkyy muun muassa koulutuksen suppeutena ja virallistamisjärjestelmän puuttumisena (OTSH 2008). Tilanne on kuitenkin muuttumassa, sillä vuonna 2010 annettu tulkkausdirektiivi on pakottanut EU-maat tarkastelemaan oikeustulkkausta uudesta näkökulmasta. Myös oikeustulkkauksen paikka tulkkauksen kentällä on vielä avoin, kuten todettiin luvussa 2.1 *Tulkkaustietä*. Sen sijaan monissa muissa maissa oikeustulkkauksen asema on vakiintunut ja esimerkiksi englannin kielestä oikeustulkkaukselle löytyy lukuisia termejä kuten *court interpreting*, *legal interpreting* ja *juridiciary interpreting* (González ym. 1991: 25; Mikkelsen 2000: 1).

Oikeustulkkauksesta tuli vuosituhaten vaihteessa ajankohtainen aihe ympäri Eurooppaa. 2000-luvun alussa Euroopan unionissa käynnistyi oikeus- ja poliisitulkkauksen sekä juridisen kääntämisen palveluiden laadun, koulutuksen ja auktorisoinnin harmonisointiprosessi, ja vuonna 2003 julkaistussa Euroopan komission raportissa todettiin tarve kehittää oikeus- ja poliisitulkkausjärjestelmää. (Isolahti 2013.) Samaan aikaan vuonna 2005 kansanedustaja Heidi Hautala esitti eduskunnalle kirjallisen kysymyksen oikeustulkkiensa koulutusjärjestelmän kehittämisestä Suomessa (Hautala 2005).

Oikeus- ja poliisitulkkauksen kehittämistarpeen selvitys jatkui Euroopan unionissa erilaisin projektein ja lokakuussa 2010 Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto antoivat tulkkausdirektiivin (2010/64/EU). Annetussa direktiivissä on määritelty tulkkausta ja käännöksiä koskevat vähimmäisvaatimukset, jotka koskevat tulkkaus- ja käännöspalveluja rikosprosessissa, oikeustulkki koulutusta, tulkkausten ja käännösten laatua sekä tulkki- ja kääntäjärekisterien perustamista. Jäsenvaltioiden on direktiivin mukaan säädettävä direktiivin vähimmäisvaatimuksia koskevat lait ja asetukset 27. lokakuuta 2013 mennessä. (2010/64/EU; Isolahti 2013.)

Tutkijoiden kiinnostus oikeustulkkaukseen on viime vuosina kasvanut ja oikeustulkkauksen asema on Suomessa muuttumassa. Vielä 1990-luvun tuntumassa oikeustulkkaus nähtiin asioimistulkkauksen alalajina, joka tapahtuu ”poikkeavissa oloissa” (Saresvuo & Ojanen 1988: 37). Tällä hetkellä oikeustulkkaus on saavuttamassa itsenäisen tulkkauslajin asemaa, minkä puolesta puhuu muun muassa lähitulevaisuudessa toteutuva oikeustulkin erikoisammattitutkinto. Myös Oikeustulkkauksen selvityshankkeessa oikeustulkkaus eritellään omaksi tulkkauslajikseen (OTSH 2008).

Vaikka vieraskielisen henkilön oikeudesta tulkkaukseen säädetään useilla eri säädöksillä ja sopimuksilla, eivät oikeus oman kielen käyttöön ja laadukkaan tulkkauspalvelun järjestäminen aina toteudu. Pällimmäinen ongelma tulkkauspalveluiden järjestämisessä on pula tarvittavien kielten tulkeista. Tulkki tarve on jatkuvan maahanmuuton myötä koko ajan kasvussa eikä koulutettuja tulkkeja ole riittävästi saatavilla. Erityisesti ongelma koskee harvinaisten kielten tulkkeja, joille ei ole tarjolla riittävästi koulutusta. (OTSH 2008.) Pahimmassa tapauksessa tulkkipula johtaa jonojen muodostumiseen ja käsiteltävien asioiden viivästymiseen³¹.

³¹ Ks. esim. *Vantaan Sanomat*. 21.3.2011. Tulkkipula hankaloittaa pahoin viranomaistyötä Vantaan seudulla.

<<http://www.vantaansanomat.fi/artikkeli/44094-tulkkipula-hankaloittaa-pahoin-viranomaistyota-vantaan-seudulla>>

Kuten oikeustulkkauksen selvityshankkeesta käy ilmi, on oikeustulkkauksen yksi suurimpia ongelmia tällä hetkellä kattavan oikeustulkkauuskoulutuksen puuttuminen. Tulkkeja on koulutettu Suomessa jo yli 40 vuoden ajan ja tällä hetkellä tulkkeja koulutetaan muun muassa yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa, aikuiskoulutuskeskuksissa sekä yliopistojen täydennyskoulutuskeskuksissa. Vuodesta 1998 lähtien Suomessa on voinut suorittaa asioimistulkin ammattitutkinnon, minkä lisäksi eräät asioimistulkkeskukset antavat tulkkausalan koulutusta (OTSH 2008). Kattavaa ja systemaattista oikeustulkkauuskoulutusta ei kuitenkaan tarjota missään oppilaitoksessa. Muun muassa yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opintotarjontaan kuuluu lukuvuodesta riippuen yksittäisiä oikeustulkkauuskursseja, joiden avulla opiskelija saa käsityksen tulkin työstä oikeudessa, mutta yleisesti oikeustulkkaukseen suuntautunut opetus on suppeaa ja sitä on tarjolla vain tietyissä kielissä. (OTSH 2008.)

Suomessa tulkkauspalveluja tarjoavat tällä hetkellä kunnalliset tulkkikeskukset, yksityiset tulkkivälitystoimistot sekä joukko yksityisyrittäjiä. Kunnalliset tulkkikeskukset ovat Sosiaali- ja terveysministeriön perustamia tulkkivälityskeskuksia, jotka välittävät tulkkaus- ja käännöspalveluja pääosin viranomaisten tarpeisiin. Tulkkikeskukset myös kouluttavat tulkkejaan työhön sekä viranomaisia tulkin kanssa työskentelyyn³². Kunnallisia tulkkikeskuksia on tällä hetkellä eri puolilla maata yhteensä seitsemän: Helsingin seudun asioimistulkkikeskus (Vantaa), Keski-Suomen tulkkikeskus (Jyväskylä), Lahden seudun tulkkikeskus (Lahti), Pirkanmaan tulkkikeskus (Tampere), Pohjanmaan tulkkikeskus (Vaasa), Pohjois-Suomen tulkkipalvelu (Oulu), Turun seudun tulkkikeskus (Turku). Lisäksi vuonna 2004 perustettiin Kotkan kaupungin ylläpitämä tulkkivälitys. (Kunnallisten tulkkikeskusten laatukäsikirja 2005.) Yksityisistä tulkkivälitystoimistoista voidaan mainita muun muassa Semantix Oy, joka toimii

³² Muun muassa Helsingin seudun asioimistulkkikeskus järjestää palkkalistoillaan oleville tulkeille koulutuksia eri aihepiireistä. Lisäksi tulkkikeskus kouluttaa tilauksesta myös viranomaisia tulkin kanssa työskentelyyn. Ks. esim. Helsingin seudun tulkkikeskus. *Asiakaskoulutus*.

<[http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali- ja_terveyspalvelut/tulkkikeskus_siirretaan_/palvelut/asiakaskoulutus](http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali-ja_terveyspalvelut/tulkkikeskus_siirretaan_/palvelut/asiakaskoulutus)>

kaudella 2013–2016 jo toistamiseen valtionhallinnon käänös- ja tulkkaukspalvelujen sopimustoimittajana (Semantix 2013).

Tulkkivälitystoimistojen tarjonnasta huolimatta, ei tulkkaukspalvelujen järjestäminen tuomioistuimessa aina suju ongelmitta. Oikeustulkkauksen selvityshanketta sekä tieteellistä tutkimusta varten käräjäoikeuksille suorittamassaan kyselyssä tutkijat Nina Isoahti ja Tuija Kinnunen havaitsivat, että tulkki-tilaamisen käytännöt käräjäoikeuksissa vaihtelevat paikkakunnasta riippuen. Tulkin tilaamisesta käräjäoikeudessa vastaa useimmiten käräjäsihteeri tai osastonsihteeri. Käräjäoikeuksilla on käytössä oma tulkki-lista, josta tulkit tilataan, minkä lisäksi tulkki voidaan tilata tulkkeskuksesta tai poliiseilta saadusta listasta. Usein ongelmaksi koetaan pätevän oikeustulkin löytäminen, ja siksi pyritään käyttämään oman tulkki-listan ”tunnettuja ja päteväksi tiedettyjä” tulkkeja. (OTSH 2008.) Myös Suomen kääntäjien ja tulkki-liitto ry:n verkkosivuilla on hakukone, josta halukkaat voivat etsiä liiton jäseniksi hyväksytyjä tulkkeja³³ (SKTL 2013).

Tulkin ammattinimikettä ei ole Suomessa virallisesti suojattu. Suomessa ei myöskään ole olemassa tulkki-auktorisointijärjestelmää, toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa, jossa valtiollinen Kammarkollegiet järjestää kerran vuodessa oikeustulkin erikoispätevyyskokeen sekä ylläpitää auktorisoitujen tulkki-listaa (OTSH 2008; Kammarkollegiet 2013). Ruotsissa asioimistulkki (*dialogtolk / kontakttolk*) on ammattinimikkeenä suojattu (Wadensjö 1993: 355). Tulkin ammattinimikkeen lakiperusteisen suojan puuttuminen on Suomessa johtanut tulkin ammatin arvostuksen puuttumiseen ja oikeustulkkausessa tulkin pätevyyden puuttuminen voi jopa muodostaa uhan henkilön oikeusturvalle (OTSH 2008).

Vaikka tulkin ammattinimikettä ei olekaan suojattu, ovat tulkit ja kääntäjät järjestäytyneet eri liittoihin. Suomessa valtakunnallisena järjestönä toimii Suomen

³³ SKTL:n hakukoneella toimivasta jäsenrekisteristä voi hakuja rajaamalla etsiä myös oikeustulkkeja (ts. oikeustulkiksi itseään määritteleviä tulkkeja) (SKTL 2013).

kääntäjien ja tulkkien liitto ry (SKTL), minkä lisäksi tulkit ovat järjestäytyneet myös Käännösalan asiantuntijat ry:hyn (KAJ) ja Suomen viittomakielen Tulkit ry:hyn. Kansainvälisellä tasolla merkittävimpiä tulkkien ja kääntäjien etujärjestöjä ovat Kansainvälinen kääntäjäjärjestö FIT (Fédération Internationale des Traducteurs), Kansainvälinen konferenssitulkkien liitto AIIC (Association internationale des interprètes de conférence) sekä vuonna 2009 perustettu European Legal Interpreters and Translators Association EULITA, joka toimii eurooppalaisten oikeustulkkien ja oikeudellisten kääntäjien järjestönä. Ammattijärjestöt ylläpitävät ammattikunnan arvostusta, minkä lisäksi tulkin tulee omalla toiminnallaan edistää ammattikuntansa arvostusta (SKTL 2002).

Vuonna 2010 voimaan astuneen Euroopan unionin direktiivin myötä Suomeen on ryhdytty valmistelemaan oikeustulkkien erikoisammattitutkintoa, jonka perusteiden on tarkoitus astua voimaan vuoden 2013 aikana. Tutkinnon valmistelutyöhön on osallistunut edustajia muun muassa Helsingin yliopistosta, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:stä, Helsingin käräjäoikeudesta sekä Poliisihallituksesta. Tutkinnon tavoitteena on varmistua oikeustulkkauskauksen laadusta, jota direktiivin artiklat edellyttävät³⁴ (Oikeusministeriön julkaisu 2012). Oikeustulkin erikoisammattitutkinnon projektiryhmän laatimassa tutkinnon perusteiden luonnoksessa on määritelty ne kriteerit ja vaatimukset, jotka tutkinnon suorittaneella henkilöllä tulisi olla (Opetushallitus 2012). Se, missä oppilaitoksessa koulutus järjestetään ja miten koulutus käytännössä toteutetaan, on vielä epäselvää. Edellä esitettyjen oikeustulkille asetettujen vaatimusten perusteella voidaan olettaa, että oikeustulkkauskauksen laatu tulee paranemaan. Nähtäväksi kuitenkin jää, kuinka laajalle joukolle tulkkeja koulutusta pystytään järjestämään.

³⁴ Direktiivin oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä artiklassa 2 kohdassa 8 edellytetään, että ”tarjottavan tulkkauksen on oltava riittävän laadukasta, jotta sen avulla voidaan turvata menettelyn oikeudenmukaisuus erityisesti varmistamalla, että epäillyt tai syytetyt henkilöt tuntevat heitä vastaan vireillä olevan asian ja kykenevät käyttämään oikeuttaan puolustukseen” (2010/64/EU).

3 TULKKIEN JA TUOMAREIDEN NÄKEMYKSIÄ

Luvussa 3 keskitytään tarkastelemaan tulkkien ja tuomareiden näkemyksiä oikeustulkkauksesta. Analyysissä näkemyksiä tarkastellaan kolmesta johdannossa esitetystä näkökulmasta. Analyysin tavoitteena on selvittää, eroavatko haastateltavien mielipiteet toisistaan, ja jos eroavat, niin millä tavoin.

Aluksi esitellään tutkimuksessa käytetyt metodit, minkä jälkeen esitellään analyysia varten koottu haastatteluaineisto. *Aineisto ja metodit* –luvun lopussa kerrotaan esitettyjen tutkimusmetodien soveltamisesta tähän tutkimukseen ja selostetaan analyysin toteutus. Tämän jälkeen luvussa 3.2 *Aineiston analyysi* keskitytään itse analyysiin.

3.1 Aineisto ja metodit

3.1.1 Tutkimusmenetelmä

Tämän tutkielman tutkimusmenetelmiksi valittiin kaksi laadullisen tutkimuksen metodia. Aineistonkeruuta varten käytettiin puolistrukturoitua haastattelua eli ns. teemahaastattelua ja aineiston analysointiin sovellettiin lähilukua. Tutkimuksen koskiessa ihmistieteitä oli laadullisten tutkimusmetodien valinta luonnollinen vaihtoehto.

Teemahaastattelun ominaispiirteisiin kuuluu keskittyminen tiettyihin ennalta määrättyihin teemoihin, joiden varassa haastattelu etenee. Puolistrukturoidun haastattelusta tekee se, ettei haastattelu ole yhtä strukturoitu kuin esimerkiksi lomakehaastattelu, mutta se ei myöskään ole yhtä vapaa kuin syvähaastattelu. Teemahaastattelu sijoittuu näiden kahden puoliväliin, jossa yhteistä kaikille haastateltaville ovat etukäteen laaditut teemat. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 47–48.)

Kohdennettuun haastatteluun³⁵ pohjautuvan teemahaastattelun lähtökohta on tutkijan mielenkiinto tutkittavaan aiheeseen. Teemahaastattelu edellyttää, että tutkija tuntee tutkittavan aiheen, jotta hän kykenee kohdentamaan haastattelun tiettyihin teemoihin. Toisin sanoen sisältö- ja tilanneanalyysi on teemahaastattelussa tärkeää, ja analyysinsa pohjalta tutkija laatii teemahaastattelurungon. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 47–48; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Teemahaastattelun valinta tämän tutkimuksen metodiksi on perusteltua, sillä tarkoituksena oli saada esille syvällistä tietoa haastateltavien käsityksistä, ja tällä tavoin pyrkiä nostamaan esille alalla vallitsevia epäkohtia ja ongelmia. Teemahaastattelun valintaa puolsi myös se, että kyseinen haastattelumuoto sopii erinomaisesti vähän tunnettujen ilmiöiden ja asioiden tutkimiseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Teemahaastattelun keskeinen idea on antaa tilaa haastateltavan vapaalle kerronnalle ja pyrkiä huomioimaan hänen tulkintansa ja merkityksenantonsa. Käytännössä teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, joka ei välttämättä etene perinteisesti kysymys-vastaus-dialogina, vaan haastattelija ja haastateltava keskustelevat keskenään asioista ennalta päätettyjen teemojen ympäriltä. Kaikkien haastateltavien kanssa pyritään kuitenkin keskustelemaan kaikki teemat, joskin puhumisjärjestys on vapaa, eikä kaikista asioista tarvitse keskustella samassa laajuudessa. (Hirsjärvi & Hurme 2001; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Teemahaastattelun lähtökohta on haastattelurunko, jossa haastattelussa käsiteltävät teemat on määritelty etukäteen. Tämän tutkimuksen teemahaastattelurunko laadittiin perusteellisen aiheeseen perehtymisen pohjalta, joka suoritettiin niin tutustumalla aiheesta kirjoitettuun tutkimukseen kuin keskustelemalla aiheesta asiantuntijoiden kanssa. Samalla perehdyttiin teemahaastatteluun tutkimusmetodina.

³⁵ Kohdennetun haastattelun käsitteestä tarkemmin ks. Merton, R.K., Fiske, M. & Kendall, P.L. 1990. *The focused interview. A manual of problems and procedures*. 2. Painos. Glencoe, IL: Free Press.

Teemahaastattelurungon laatiminen osoittautui yllättävän helpoksi, sillä luettujen tutkimusten pohjalta todettiin, ettei tulkin ja oikeuden jäsenten näkemyksiä oikeustulkkauksesta ole kovin laajasti tutkittu. Haastattelurunko muodostui melko laajaksi, sillä näkemyksiä haluttiin tutkia monesta eri näkökulmasta. Jokaiseen teemaan laadittiin keskimäärin noin viisi kyseiseen teemaan liittyvää kysymystä. Alkuperäisen haastattelurungon teemat olivat 1) tulkin rooli ja tehtävät oikeudessa, 2) hyvä tulkkaus, 3) pätevä tulkki ja 4) yhteistyö tulkin ja oikeuden edustajien välillä. Haastatteluaineiston analyysissä teemoja kuitenkin muokattiin uudelleen, mistä kerron tarkemmin jäljempänä luvussa *3.1.3 Analyysin toteutus*.

Seuraavassa alaluvussa esittelen tutkimuksen analyysissä käytetyn aineiston sekä kerron sen kokoamisesta ja työstämisestä. Tämän jälkeen luvussa *3.1.3 Analyysin toteutus* kerron, miten analyysi toteutettiin tässä luvussa esitettyjen metodien avulla.

3.1.2 Haastatteluaineisto

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu haastattelumateriaalista, joka on kerätty haastattelemalla 3 oikeustulkkiä ja 3 kärjätuomaria. Kaikki haastattelut suoritettiin syksyn 2012 aikana. Jokaista haastattelua varten oli varattu enintään 1,5 tuntia aikaa ja haastattelutallenteiden yhteiskesto oli 6 tuntia. Tutkimuksen valmistuttua haastattelutallenteet hävitettiin haastateltavien pyynnöstä.

Haastateltavia etsittiin kärjäoikeuksista, tulkikeskuksista sekä Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:n verkkosivuilta. Teemahaastattelua suunniteltaessa nähtiin haastateltavien valinta tärkeänä suunnittelun osana. Koska tutkimuksessa analyysi rakentuu teorian varaan, oli tärkeää valita henkilöitä, joilla on käytännön kokemuksen lisäksi myös tieteellinen ymmärrys tulkin työstä. Näin ollen haastateltavien tulkkien pääasiallinen valintakriteeri oli korkeakoulututkinto. Suomessa oikeustulkin ammattinimikettä ei ole suojattu, eikä näin ollen valintakriteeriksi voitu määritellä oikeustulkin ammattia. Sen sijaan asiaa lähestyttiin kokemuksen pohjalta ja valintakriteeriksi määriteltiin vähintään 5 vuoden kokemus oikeustulkin työstä. Tilastojen

mukaan venäjän kielen tarve oikeustulkkauksessa on tänä päivänä suuressa kasvussa, minkä vuoksi nähtiin luonnollisena valintana valita haastateltaviksi tulkkeja, joiden kielipari on suomi-venäjä. Jotta haastateltavista tulkeista muodostui tarpeeksi homogeeninen joukko, rajattiin haastateltaviksi tulkeiksi vain ne, joiden äidinkieli oli venäjä.

Tuomareita valitessa määriteltiin tärkeimmäksi kriteeriksi kokemus tulkin kanssa työskentelystä oikeussalissa. Omien olettamusteni vastaisesti tulkin kanssa paljon työskennelleitä tuomareita ei ollut vaikea löytää, sillä tulkin käyttö tuomioistuimissa on tänä päivänä hyvin yleistä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tulkin toimintaa lähinnä rikosoikeudenkäynneissä. Tuomareita valitessa kriteeriksi ei kuitenkaan määritelty kokemusta rikospuolelta, mutta haastattelujen aikana kävi ilmi, että kaikki kolme tuomaria toimivat puheenjohtajina usein juuri rikosasioissa.

Valintaprosessin tuloksena haastattelujen kohdejoukoksi muodostui 2 naistulkkiä ja 1 miestulkki sekä 2 miestuomaria ja 1 naistuomari. Tulkit olivat iältään 46–49-vuotiaita ja tuomarit 47–59-vuotiaita. Kaikilla tulkeilla oli kokemusta oikeustulkin työstä vähintään viisi vuotta. Kukaan tulkeista ei kuitenkaan työskennellyt pelkästään oikeudessa, vaan kaikilla tulkeilla oli kokemusta myös muilta tulkkausten aloilta. Tuomareilla oli kokemusta puheenjohtajan tehtävistä keskimäärin 20 vuotta, jonka aikana he olivat jatkuvasti työskennelleet tulkin kanssa.

Kaikki haastattelut suoritettiin yksilöhaastatteluina. Yksilöhaastattelun avulla pyrittiin saamaan syvällistä tietoa jokaisen haastateltavan kokemuksista ja näkemyksistä tulkin ja tuomarin toiminnasta oikeussalissa, minkä lisäksi haastateltavilla oli vapaus ja tila puhua heille tärkeistä seikoista. Yksilöhaastattelun etuna esimerkiksi ryhmähaastatteluun verrattuna nähtiin mahdollisuus syventyä jokaisen haastateltavan kanssa tutkittavaan ilmiöön kahden kesken tutkijan kanssa.

Ennen varsinaista haastattelua suoritettiin yksi esihaastattelu määriteltyjen teemojen ja haastattelukysymysten tarkistamiseksi. Esihaastattelu suoritettiin eräälle tuomarille, joka ei osallistunut varsinaiseen tutkimukseen. Esihaastattelu paljasti, että alkuperäisiä

haastattelukysymyksiä oli liikaa ja samalla saatiin ensimmäinen näkemys tuomareiden kokemuksista ja asenteista. Sopimussyistä esihaastattelumateriaalia ei kuitenkaan käytetä varsinaisessa analyysissä.

Esihaastattelun jälkeen haastattelurunkoon tehtiin tarvittavat muutokset. Vaikka esihaastattelun varsinaisena tarkoituksena oli testata teemarungon ja haastattelukysymysten toimivuutta, oli esihaastattelun tärkein anti tutkijan saama kokemus haastattelutilanteesta ja haastattelijana toimimisesta. Koska kyseessä oli puolistrukturoitu haastattelu, joka ei välttämättä etene etukäteen suunnitellun rungon ja kysymysten mukaisesti, oli tutkijan saama kokemus varsinaisten haastattelujen onnistumisen kannalta erittäin tärkeää.

Jokaiselle haastateltavalle lähetettiin ennen varsinaista haastattelua etukäteen laadittu teemahaastattelurunko (ks. liite 1), jonka avulla he pystyivät tutustumaan teemoihin etukäteen ja valmistautumaan haastatteluun. Haastateltavien toivottiin miettivän aiheita ennen haastattelutilannetta, jotta keskustelu olisi hedelmällisempää ja vastaukset olisivat kattavampia. Samalla haastateltaville selitettiin, että kyseessä on teemahaastattelu, jonka tavoitteena on saada aikaiseksi mahdollisimman avointa ja hedelmällistä keskustelua teemojen ympäriltä. Kyseessä olevan tutkimuksen kannalta teemarungon lähettäminen etukäteen koettiin erittäin perustelluksi, sillä aineistonkeruun tarkoituksena oli saada mahdollisimman paljon tietoa tulkin ja tuomarin toiminnasta oikeudessa, minkä lisäksi tutkija sai varmuuden siitä, että informanttien vastaukset olivat harkitumpia.

Haastattelut suoritettiin informanteille sopivina ajankohtina heille sopivissa paikoissa. Kaikki haastattelut nauhoitettiin nauhurille ja tallennettiin tietokoneelle mp3-muodossa. Aineiston käsittelyn helpottamiseksi äänitallenteet nimettiin tunnistein T1-T3 (tuomarit) ja O1-O3 (oikeustulkit). Samoja tunnistetietoja käytetään myös sitaateissa analyysin esittelyssä.

Haastateltujen nimet, henkilötiedot ja muut haastateltujen tunnistamiseen johtavat seikat on poistettu haastattelumateriaalista litterointivaiheessa. Jokaiselta haastateltavalta on

ennen varsinaisen haastattelun alkua pyydetty lupa haastattelun tekemiseen ja sen nauhoittamiseen.

3.1.3 Analyysin toteutus

Nauhoitettu haastatteluaineisto litteroitiin. Kyseessä olevan tutkimuskohteen kannalta relevanttia olivat haastateltavien käyttämät ilmaisut ja niiden merkitykset, eikä litteroinnissa näin ollen huomioitu epäröintiä, murteita tai muita tutkimuksen kannalta epärelevanttejä seikkoja (toistot, täytesanat). Litteroinnissa ei käytetty suomen kielen kielioppisääntöjen mukaista lausejakoa, isoja kirjaimia tai välimerkkejä. (Ruusuvuori & Tiittula 2005.) Lukemisen sujuvoittamiseksi aineistoon merkittiin kuitenkin tauot /-merkein. Haastatteluaineisto jaettiin litteroinnissa haastattelijan ja haastateltavan repliikkeihin.

Litteroitu haastatteluaineisto luettiin läpi ja jaettiin kahteen osaan, tulkkien ja tuomareiden vastauksiin. Tämän jälkeen tuomareiden vastauksista koostuva aineisto jaoteltiin niin, että jokaisen yksittäisen tuomarille esitetyn kysymyksen alle listattiin peräkkäin kaikkien kolmen tuomarin suorat vastaukset kyseiseen kysymykseen. Sama jaottelu tehtiin myös tulkkeja koskevaan materiaaliin. Tässä vaiheessa kysymykset vastauksineen jaoteltiin ennalta määrättyjen pääteemojen alle. Koska haastatteluaineistoa oli kertynyt yllättävän paljon, eikä kaikkien haastateltavien kanssa ollut käsitelty samoja asioita, rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle ne kysymykset vastauksineen, joita esiintyi tutkimuksessa vain vähän. Lisäksi tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin tutkimuksen näkökulmasta epäolennainen tieto. Näin ollen haastatteluaineisto supistui, minkä johdosta myös pääteemat muokattiin uudelleen.

Kun suorat vastaukset kysymyksiin oli saatu jaoteltua, lähdettiin alkuperäisistä jaottelemattomista teksteistä etsimään lähiluvun avulla implisiittistä eli epäsuoraa tietoa. Haastatteluaineistoa luettiin useaan kertaan läpi ns. lähilukuna (Johnson 2004), jotta löydettäisiin informanttien vastausten takana olevia mahdollisia lisämerkityksiä. Jokaisen informantin yksittäiseen vastaukseen pyrittiin haastatteluaineistosta siis löytämään joko

vastausta tukevaa tai sen kanssa ristiriidassa olevaa tietoa. Parhaiten tämä onnistui vertaamalla yksittäisen informantin kommentteja kyseisen henkilön muihin vastauksiin. Toisin sanoen kommenttien ympärille kerättiin yksitellen havaintoja muusta tekstissä. Vertailemalla tietyn informantin vastauksia kontekstiin saatiin muodostettua kokonaiskuva informantin todellisesta näkemyksestä tiettyyn asiaan.

Kun koko aineisto oli käsitelty edellä esitetyllä tavalla ja jokaisen haastateltavan jokaista vastausta oli verrattu kyseisen henkilön muuhun materiaaliin, kävi ilmi, että aineistosta nousi esille monia selkeitä alateemoja. Esimerkiksi keskusteltaessa tulkin roolin ristiriitaisuudesta, kommentoivat kaikki haastateltavat aihetta niin laajasti, että aiheesta muodostui oma alateema. Samalla myös osa yksittäisistä kysymyksistä yhdistettiin yhdeksi omaksi alateemaksi. Sen sijaan osa kysymyksistä jätettiin alkuperäiseen muotoon pääteeman alle. Lopuksi kaikki alateemat lisättiin pääteemojen alle. Lopullisessa analyysissä tutkimuksen pääteemoiksi muodostuivat 1) **onnistunut oikeustulkkaus**, 2) **tulkin rooli ja tehtävät** 3) **tulkin ja tuomarin yhteistyö**. Alateemoja muodostui yhteensä 20, jotka esitetään pääteemojen yhteydessä luvussa *3.2 Aineiston analyysi*.

Seuraavassa ja viimeisessä vaiheessa tulkkien ja tuomareiden vastaukset koottiin yhteen siten, että yhden kysymyksen alle kerättiin kyseisen kysymyksen kaikkien kuuden haastateltavan vastaukset. Edellä esitetyn jaottelun avulla pystyttiin tarkastelemaan kaikkien tulkkien ja tuomareiden näkemystä yhteen käsiteltävään asiaan kerrallaan. Samalla pystyttiin vertailemaan esimerkiksi tulkkien näkemyksiä keskenään sekä vertaamaan niitä tuomareiden näkemyksiin samasta aiheesta.

Haastateltavien tulkkien ja tuomareiden analyysissä on huomioitava se, etteivät kyseiset informanttiryhmät tutkijan tiedon mukaan tunne toisiaan. Näin ollen tulkkien ja tuomareiden näkemyksiä vertaillaessa on oletettavaa, etteivät he myöskään suoranaisesti puhu toistensa toiminnasta, vaan kaikista niistä tulkeista ja tuomareista, joiden kanssaan he ovat työskennelleet.

Haastattelujen läpikäynnissä keskityttiin löytämään vastauksia tutkimuksen alussa määrättyihin tutkimuskysymyksiin sekä rakentamaan kokonaiskuvaa siitä, minkälainen

näkemyks haastateltavilla on eri teemoihin ja alateemoihin. Seuraavassa alaluvussa esitellään tämän tutkimuksen analyysi, jossa tarkastellaan tulkkien ja tuomareiden näkemysten eroja ja yhtäläisyyksiä.

3.2 Aineiston analyysi

3.2.1 Onnistunut oikeustulkkaus

Analyysin ensimmäisessä osassa tarkastellaan, minkälaisena tulkit ja tuomarit kokevat onnistuneen oikeustulkkauksen. Tässä osassa tehdään katsaus siihen, mitä onnistunut oikeustulkkaus tulkkien ja tuomareiden mielestä edellyttää, mitkä ovat pätevän ja ammattitaitoisen tulkin kriteerit sekä miten tulkkauksen tarkkuus käsitetään. Lisäksi tarkastellaan tuomareiden kohtaamia ongelmia tulkatussa oikeudenkäynnissä.

Hyvän tulkkauksen kriteerit

Oikeustulkkaus edellyttää onnistuakseen monia erilaisia tekijöitä. Haastatteluiden aluksi tuomareiden ja tulkkien kanssa keskusteltiin hyvän oikeustulkkauksen kriteereistä.

Tuomarit. Tuomarit määrittelivät hyvän oikeustulkkauksen kriteereiksi tulkkauksen sujuvuuden, tarkkuuden, simultaanitulkkauksen ja tulkin puheenvuorojen sopivan pituuden. Lisäksi sekä tuomari1 että tuomari2 korostivat tulkkauksen olevan onnistunutta silloin kun sitä ei huomaa.

- (1) *T1: no tavallaanhan se on semmosta että se sujuu mahdollisimman sujuvasti / että siit tulkkauksesta ei tuu mikään ongelma / että se on vähä ku elokuvamusiikki et se on parasta sillon ku sitä ei huomaa*
- (2) *T2: tulkkaushan on silloin onnistunut hyvin kun ei ees huomata et siel on tulkattu*

Sekä esimerkissä 1 että 2 korostetaan tulkkauksen huomaamattomuutta. Toisaalta toivottiin, että tulkkauksen tulisi olla nopeaa, mutta toisaalta koettiin, että onnistunut tulkattu oikeudenkäynti on muuten samanlainen kuin yksikielinen käsittely, mutta se vie enemmän aikaa. Yleisesti tuomareiden kommentaista ilmeni, että tulkkaus on onnistunut

silloin, kun se ei tuota ongelmia. Käännöstieteen näkökulmasta oikeustulkkausten onnistumisen mittarina voidaan pitää sitä, että viesti on ymmärretty ja näin ollen oikeusturva taattu, mutta tuomarit eivät kielitaidon rajallisuudesta johtuen kykene ottamaan tähän useinkaan kantaa. Kommenteissaan tuomarit puhuivat paljon muun muassa ”kääntämisestä” ja ”sanatarkkuudesta”, mikä kuvastaa osittain sitä, että tuomareiden näkemys tulkkauksesta toimintana on osittain puutteellinen.

Tulkit. Onnistuneen oikeustulkkausten määritelmäksi koettiin ennen kaikkea se, että viesti on välitetty ja vieraskielinen henkilö on ymmärtänyt tulkkeen sisällön. Toisin sanoen oikeusturvan takaaminen koettiin erittäin tärkeäksi. Lähes yhtä tärkeänä koettiin tuomarin aktiivinen osallistuminen tulkkausjärjestelyihin. Lisäksi onnistunut oikeustulkkaus edellytti tulkkien mielestä sitä, että kaikki oikeudenkäyntiin osallistuvat noudattavat oikeussalissa vallitsevaa roolijakoa. Oikeasta roolijaosta voidaan kuitenkin olla montaa mieltä, sillä kaikkien osallistujien ei voida olettaa tietävän tulkatun oikeudenkäynnin konventioita.

Tulkkien kommenteissa onnistuneesta oikeustulkkauksesta nousi vahvasti esille myös tulkkausten tarkkuus ja kattavuus:

(3) *H: mitkä on sun mielestä hyvän ja onnistuneen tulkkausten kriteerit oikeudessa*

O3: tarkka / sujuva / sujuvuus menee tarkkuuden alle / siis se on alemmalla tasolla koska jos on vähemmän sujuvaa mutta tarkkaa se tarkkuus on tärkeämpi kriteeri

Esimerkissä 3 tuodaan osuvasti esille haastateltujen tulkkien keskuudessa vallitseva käsitys: oikeustulkin tärkein tehtävä on tulkata viestin sisältö tarkasti ja täsmällisesti ja taata tällä tavoin vieraskielisen henkilön oikeusturva.

Muita tulkkien mainitsemia kriteerejä onnistuneelle oikeustulkkaukselle olivat tulkin neutraalius ja puolueettomuus. Tulkki3 mainitsi lisäksi, että tulkin näkökulmasta onnistunut oikeustulkkaus edellyttäisi jatkossa kannettavan simultaanitulkkauslaitteiston käyttöä, jolloin tulkki voisi istua etäällä muista ja keskittää voimavaransa ainoastaan tulkkaukseen. Kustannus- ja tottumussyistä Suomen tuomioistuimissa kannettavia tulkkauslaitteistoja ei vielä ole käytössä.

Näkemykset vertailussa. Sekä tuomarit että tulkit kokivat onnistuneen oikeustulkkauksen kriteereiksi tulkkauksen sujuvuuden ja tarkkuuden. Sen sijaan mielipiteissä osapuolten näkyvyydestä oli eroja: tuomarit toivoivat tulkkaukselta huomaamattomuutta, kun taas tulkit toivoivat tuomareiden osallistuvan näkyvämmiin tulkkausjärjestelyihin. Tämän lisäksi näkemuseroja nousi esille viestin sisällön merkityksestä: siinä missä tulkit kokivat onnistuneen oikeustulkkauksen tärkeimmäksi kriteeriksi viestin ymmärtämisen, painottivat tuomarit viestinnän sujuvuutta. Toisin sanoen tuomareiden käsitykset onnistuneesta oikeustulkkauksesta liittyvät lähinnä kielenulkoisiin seikkoihin, kun taas tulkit painottivat viestin sisällön ymmärrettävyyttä.

Tulkin pätevyys

Onnistuneeseen oikeustulkkaukseen liittyy olennaisesti tulkin ammattitaito sekä tulkin tietotaso. Oikeustulkin pätevyys on tällä hetkellä tulevan erikoisammattitutkinnon valossa noussut ajankohtaiseksi tarkastelun kohteeksi, joten haastateltavilta haluttiin selvittää, millainen heidän mielestään on pätevä tulkki.

Tuomarit. Tuomareiden kriteerit pätevästä tulkista kohdistuivat ennen kaikkea tulkin kielitaitoon ja suomalaisen oikeusjärjestelmän tuntemiseen. Suomen kielen kielitaito koettiin heikoksi ”maahanmuuttajataustaisilla tulkeilla” ja oikeusjärjestelmän tuntemusta perusteltiin muun muassa sillä, että se helpottaa huomattavasti tulkin omaa työtä ja sujuvoittaa prosessia. Toisaalta, koska tulkin on mahdoton tietää kaikkea kaikkea, nähtiin tärkeänä se, että vaikka tulkki ei tuntisikaan kaikkien termien sisältöä, tulisi hänen tietää niiden vieraskieliset nimitykset. Tuomari 1 luetteli hyvinkin tarkasti mitä kaikkea tulkin tulisi tietää:

- (4) *T1: sitten tää oikeusjärjestelmän tunteminen / et kyllä sen pitäs olla jollain tasolla / että tavallaan ymmärretään se roolipeli siellä istuntosalissa / et missä järjestyksessä puhutaan ettei huudeta väliin niin ku eduskunnan istunnossa / ja mikä tehtävä on kullakin / syyttäjällä lautamiehellä ja kuullaan asianomistajaa / ja miks kuullaan valan nojalla toisia / ja toisia ei / puheenjohtajana mä ainakin yritän sanoa sen aina / ja sitten on nää valitusmahdollisuudet / ja sit on viranomaisia valvovat viranomaiset / et on tällanen kuva järjestelmästä / esimerkiksi se istuntosalitalanne et missä järjestyksessä puhutaan*

Esimerkissä 4 esitettyjen edellytysten valossa oikeustulkki erikoisammattitutkinto nähtiin erittäin tarpeellisena. Pätevän tulkin kriteereiksi mainittiin lisäksi tulkin selkeä ilmaisukyky sekä taito kontrolloida tulkkaustilannetta ja tarvittaessa ohjata tulkattavaa.

Tuomarit edellyttivät pätevältä tulkilta kaiken kattavaa tulkkausta, ja painottivat näin ollen tulkin oma-aloitteisuutta ja rohkeutta keskeyttää puhuja siinä tapauksessa, että tulkki ei ehdi tulkata kaikkea ja tarpeen vaatiessa pyytää toistoa tai selvennystä. Toisin sanoen tuomarit toivoivat tulkilta näkyviä ratkaisuja, mikä taas on ristiriidassa tuomareiden haastattelun alussa esittämiin toiveisiin huomaamattomasta tulkkauksesta (ks. esimerkit 1 ja 2).

Vaikka tuomarit toivoivat tulkilta neutraalia ja puolueetonta asennoitumista tulkkaukseen, eivät he kokeneet tulkkia ”käännöskoneeksi”, toisin kuin monissa muissa aikaisemmissa tutkimuksissa on koettu (ks. esim. Palmu 2003). Sen sijaan he puhuivat paljon tulkin työn raskaudesta ja vaativuudesta, mikä osoittaa sympaattista asennoitumista tulkin haastavaa työtä kohtaan.

Yleisesti tuomareiden näkemyksistä voidaan todeta, että he kokivat ”omat” ja ”tutut” tulkit päteviksi ammattilaisiksi, mutta sen sijaan uudet ja kokemattomat kasvot tuottivat syystä tai toisesta ongelmia. Näkemys ”omista” ja ”hyvistä tulkeista toistui usein, ja tuomarit käyttivät heistä muun muassa ilmaisuja ”meidän hyvät ja kokeneet tulkit”, ”meillä usein tulkkaavat tulkit” ja ”tuttu tulkki”.

Tulkit. Myös tulkki vastauksissa painotettiin kielitaitoa ja hyvää juridista tietotasoa molemmissa työkielissä sekä oikeusjärjestelmän tuntemusta. Mielenkiintoista oli kuitenkin se, että vaikka tuomarit näkivät tarpeellisena vain suomalaisen oikeusjärjestelmän tuntemisen, koki enemmistö tulkeista tärkeäksi myös vieraskielisen henkilön maan oikeusjärjestelmän tuntemuksen. Tätä tulkki3 perusteli muun muassa sillä, että ilman molempien järjestelmien tuntemista tulkki ei kykene vertailevaan työhön.

Pätevän tulkin kriteereiksi tulkit luettelivat myös asiallisen käytöksen, hyvät viestintä- ja vuorovaikutustaidot, ammattitaidon, hyvän tulkkaustekniikan sekä tulkin etiikan

tuntemuksen ja eettisten sääntöjen noudattamisen. Eräs mielenkiintoinen kommentti tulkin pätevydestä liittyi näkemykseen palveluammattista:

- (5) *O3: tulkin pitäis kyllä olla asiallinen / ei pelkästään oikeudessa vaan tilanteessa ku tilanteessa / että vaikka tämä on palveluammatti ei meidän kuulu lässyttää tai itkeä / tämän asiakkaan mukaan / tai olla jotenkin kauhean myötämielisiä / mutta toisaalta taas ei tarvitse olla mitenkään ihan kauhean etäisiä / asiallisia*

Tulkki3 puhuu esimerkissä 5 tulkin neutraaliudesta palveluammattin näkökulmasta. Hän katsoo, että vaikka tulkkaminen on palveluammatti, on tulkin asetettava omassa käytöksessään ensisijaisiksi tavoitteiksi asiallisuus ja puolueettomuus.

Omissa kommentteissaan tulkit painottivat lisäksi tulkin oma-aloitteisuutta ja rohkeutta keskeyttää puhuja tarpeen vaatiessa, pyytää taukoja ja huolehtia yleisesti onnistuneen tulkkauksen edellytyksistä, sillä usein tuomarit eivät huomioi tulkkia ja tulkkauksilannetta riittävästi.

Näkemykset vertailussa. Tulkkien ja tuomareiden kommentteissa oli paljon yhteistä mutta myös mielenkiintoisia eroavaisuuksia. Yhteisenä vaatimuksena pätevälle oikeustulkille niin tuomarit kuin tulkit näkivät riittävän kielitaidon sekä oikeusjärjestelmän tuntemuksen. Lisäksi molemmat tahot korostivat tulkin oma-aloitteisuutta ja aktiivisuutta tulkkauksilanteessa.

Tuomarit kommentteista nousi esille toivomus pätevän tulkin taidosta kontrolloida tulkkauksilannetta ja kyvystä ohjata tulkattavaa. Sen sijaan tulkit toivoivat tuomareiden osallistuvan enemmän puheenvuorojen jakoon ja yleisesti tulkkauksilanteen johtamiseen.

Tulkkeen tarkkuus

Onnistuneessa oikeustulkkauksessa tulkkeen tarkkuus on ensisijaisessa asemassa, sillä jokaisella tulkattulla – tai tulkkauksilannetta jätetyllä – sanalla voi olla merkittävä vaikutus istunnon lopputulokseen. Lisäksi toisin kuin esimerkiksi konferenssitulkkauksessa, jossa tulke tulee muokata mahdollisimman koherentiksi ja sujuvaksi, on oikeustulkkauksessa jokainen lausuttu puheenvuoro pyrittävä tulkkamaan alkuperäisessä muodossaan. Kuinka tarkkaa tulkkeen tulee oikeudessa olla ja kuinka tarkkaa se ylipäänsä

kuiskaustulkkauksessa voi olla? Saako tulkki tiivistää puhetta ja kuka päättää mitä tulkataan? Muun muassa näihin kysymyksiin pyrittiin löytämään vastaus tarkkuudesta keskusteltaessa.

Tuomarit. Kysyttäessä tuomareilta tulkkeen tarkkuudesta ja tiivistämisestä, kokivat kaikki tuomarit kysymyksen erittäin vaikeaksi. Toisaalta ymmärrettiin, ettei tulkki kykene tulkkaamaan simultaanisesti aivan kaikkea, minkä vuoksi puheen tiivistämistä tapahtuu automaattisesti. Näin ollen tuomarit neuvoivat, että käsiteltävän asian kannalta epärelevantit asiat, kuten esimerkiksi aikataulu tai todistajien lukumäärä, saa puheessa tiivistää, kuitenkin niin, että tulkkausta tarvitseva tietää, mistä puhutaan ja mihin päädytään. Sen sijaan kaikki ydinasiaan liittyvät puheet tulisi tulkata tarkasti ja kokonaan. Toisaalta oltiin myös sitä mieltä, ettei tulkki saisi arvioida mikä on relevanttia ja mikä ei, vaan se on oikeuden tehtävä:

- (6) *T2: ainoastaan relevantit asiat on käännettävä sanasta sanaan ja vähemmän relevantit ei / mutta kuka sen sitten ratkasee / kun se ei taas toisaalta ole tulkin ratkaistavissa että mikä on relevanttia / mut sanotaan näin että mikä on aivan kirkkaan selvästi asiassa vähemmän relevanttia tai selkeesti asiaan liittymätöntä ni sen kääntämisessä voi noudattaa suurempaa joustavuutta / kun taas se mikä liittyy siihen ydinasiaan ni tietysti se on toivottavaa tarkemmin / ja totta kai täytyy ottaa huomioon nämä eri kielten asettamat vaatimukset / kuten sanoit et on merkityssisältöjä*

Esimerkissä 6 käy ilmi tuomareiden ristiriitainen näkemys tulkkeen ja tiivistämiseen. Yleisesti tuomareiden kommentistaan ilmeni, että heidän mielestään tulkki, joka tuntee oikeudenkäynnin periaatteet ja sen eri vaiheet, osaa myös arvioida mikä on vieraskielisen henkilön kannalta tärkeää tietoa. Lisäksi tuomarit kertoivat kiinnittävänsä itse erityistä huomiota tiettyihin oikeusprosessin vaiheisiin, esimerkiksi tuomion julistamiseen, jolloin he antavat tulkille tilaa ja aikaa tulkata tuomio asiakkaalle konsekutiivisesti.

Tuomareille tarkan tulkkeen tuottaminen tarkoitti pääasiassa kaiken puhutun tulkkaamista myös silloin, kun tulkattava harhautuu asiassa sivuraiteille. Näissä tilanteissa suurin osa tuomareista koki, että puhujan rajoittaminen on tuomarin eikä tulkin tehtävä. Toisaalta tuomari3 kertoi luottavansa tulkin kykyyn poimia ydinasiat jaarittelevan henkilön

puheesta ja antoi näissä tapauksissa luvan tiivistämiseen. Lisäksi, vaikka tulkin tehtävä on tulkata kaikki, saattaa oikeudenkäynnissä olla tilanteita, joissa asian käsittely ei koske lainkaan tulkin vieraskielistä asiakasta, jolloin tulkin ei tarvitse tulkata lainkaan³⁶.

Huomioitavaa tuomareiden kommentoissa oli se, että vaikka he kokivatkin tulkkeen tarkkuuden tärkeäksi, joutuivat he aika ajoin tekemään asian suhteen kompromisseja:

- (7) *T1: usein on se että ainakin rikosasioissa on lyhyet määräajat niin on pakko saada sitten joku siihen / et kuhan selvittää / pakkohan näitä on virittää koska ne määräajat on ehdottomia / ja yrittää huolehtia sen ihmisen oikeusturvasta jollain tavalla / mut siis täytyy tyytyä siihen tulkkitasoon mikä saadaan / et meil on pieniä kieliryhmiä ja meil voi olla jostain kielestä kaks tulkkia suomessa ja molemmat voi olla varattuja*

Esimerkki 7 kuvastaa valitettavan hyvin oikeustulkkausalalla vallitsevaa ongelmaa tulkkien saatavuudesta ja pätevydestä. Pahimmassa tapauksessa epäkohdan hintana on oikeusturvan aleneminen. Tulkkeen tarkkuudesta kertoo myös seuraava esimerkki:

- (8) *T2: ongelma meillä on se et kun tilataan tulkkeja näistä tulkkienvälityskeskuksista niin ei oo mitään takeita siitä kuinka ammattitaitoinen tulkki sieltä tulee tulkaamaan / ja joskus on tapahtunut niin että ilmoitetaan et joku henkilö tulee tulkaamaan ja sitte sieltä tuleekin joku ihan muu henkilö / ja sitte siin on tietyissä kielissä enemmän / käy vähän useamminki näin / ja vastaavasti harvinaisten kielten tulkaajat joilla ei oo kokemusta oikeussalissa työskentelystä tai muusta syystä / niin saattaa käydä niin että he säästeliäästi tulkaavat / eli juuri näin että oikeussalissa puhutaan paljon mutta tulkataan vain kaksi lausetta päämiehelleen ja siitä herää sitte epäily että mahtokohan kaikki tulla nyt päämiehen tietoon / ja sitte vastaavasti päinvastoin että kun päämies saattaa puhua paljon ja pitkään ja sitte tulkki kääntää kaks lausetta ja on ilmeistä että siin ei nyt aivan kaikki oo käännetty*

Edellä esitetyssä esimerkissä 8 kuvastuu tarkkuuteen liittyvän ongelman lisäksi myös tiettyjen tulkkiryhmien ammattitaitoon liittyvät ongelmat, mistä tuomarit mainitsivat useaan otteeseen. Keskusteltaessa tuomareiden kanssa tiivistämisen tarpeesta kiireisen

³⁶ Ks. kumulaatio rikosasioissa. Rikosasian oikeudenkäynnissä voidaan eri syytettyjen eri rikoksia koskevat syytteet käsitellä yhdessä (ROL 1997, 4:5).

aikataulun vuoksi, ilmeni, ettei tulkin tässä kohtaa pidä tiivistää puhetta vaan tuomarin on huolehdittava aikataulusta.

Tulkit. Tulkit suhtautuivat tulkkeen tarkkuuteen kriittisemmin kuin tuomarit. Myös tulkeille tarkkuus merkitsi kaiken tulkkaamista, mutta he suhtautuivat kriittisesti tekemiinsä virheisiin ja osa painotti myös, että viestin tulisi välittyä kuulijalle täysin muuttumattomana. Toisaalta painotettiin kulttuurisidonnaisten asioiden huomioimista, mikä tarkoittaa sitä, ettei viesti voi säilyä täysin muuttumattomana. Lisäksi tulkit painottivat terminologisesti tarkkaa viestin välittämistä sekä vastaavuuksien tärkeyttä, mikä, ottaen huomioon tulkkien kielellisen asiantuntijan rooli, oli odotettavissakin.

Puhuttaessa puheen tiivistämisestä, kokivat tulkit, että kuiskaustulkkausmenetelmää käyttäessä häviää puheesta aina jotain. Esimerkiksi lakipykälät, joihin viitataan, jäävät usein kokonaan tulkkaamatta. Sen sijaan tuomiota julistaessa tulkit eivät koskaan tiivistä puhetta vaan tulkkaavat tuomion kokonaisuutena ja tarkkaan, mihin tuomarit myös usein suovat mahdollisuuden.

Simultaanisesti tulkatessaan tulkit joutuvat tekemään päätöksiä siitä, mitä tiivistetään. Pääsääntöisesti tulkit kokivat, että tulkin tulee tuntea oikeusprosessin vaiheet, tunnistaa mikä vaihe istunnossa on meneillään sekä tietää mihin tietyillä vaiheilla pyritään, jotta hän voi näiden tietojen perusteella tehdä päätöksen siitä, mitä saa ja voi tiivistää. Kukaan tulkeista ei kuitenkaan kokenut tiivistämistä tai päätöksentekoa siitä, mitä tiivistetään, ongelmallisena.

Näkemykset vertailussa. Tuomareiden ja tulkkien näkemykset tulkkaamisen tarkkuudesta olivat lähellä toisiaan: molemmat ryhmät kokivat tarkkuuden tärkeäksi elementiksi ja molempien ryhmien mielestä, ottaen huomioon kuiskaustulkkausmenetelmä, jolloin tulkkaus tapahtuu tulkattavan puheen kanssa samanaikaisesti sekä oikeusistunnon ripeä tahti, oli tulkattavan puheen tiivistäminen usein pakollista.

Keskusteltaessa siitä, kenen tehtävä on päättää mitä tulkitaan tai tiivistetään, kokivat tuomarit aiheen hankalaksi, sillä toisaalta tulkin ei haluttu tekevän päätöstä siitä, mikä tulkattavan puheessa on relevanttia tietoa, mutta toisaalta tulkkaustilanne huomioon

ottaen ei tulkin oletettu pystyvän tulkkaamaan aivan kaikkea. Tulkkien kommentit aiheesta antoivat ymmärtää, että heille päätöksen tekeminen oli rutiinia, ja päätös tehtiin sen mukaan, mikä vaihe oikeudenkäynnissä oli kyseessä (vrt. tuomion julistaminen).

Non-verbaali viestintä

Tarkasteltaessa tulkkeen tarkkuutta kuuluvat tarkastelun kohteeksi myös viestin ei-kielelliset piirteet, joiden välittämisestä teoreetikot ovat montaa mieltä. Usein sanattoman viestinnän merkitystä vähätellään, vaikka sen osuus voi olla tilanteesta riippuen jopa 70–95 prosenttia (Secretarius 2006: 12). Tuomareilta ja tulkeilta kysyttiin heidän mielipiteitään non-verbaalisten elementtien välittämisestä oikeudessa.

Tuomarit. Kaikki tuomarit olivat sitä mieltä, että ei-kielellisten piirteiden välittäminen on tarpeetonta, sillä he joka tapauksessa seuraavat tulkattavaa ja tekevät johtopäätökset tämän käytöksen perusteella. Lisäksi turha imitoiminen saattaa heidän mielestään johtaa väärinkäsityksiin.

Tulkit. Enemmistö tulkeista sen sijaan koki, että viestin ei-sanalliset piirteet tulee välittää, mutta tulkin käytöksen tulee olla hillitympää kuin alkuperäisellä puhujalla. Tulkki3 suositteli käyttämään viestinnänkeinoina muun muassa äänensävyä tai äänenpainoa, joista puhui myös tulkki1. Tulkki1 huomautti kuitenkin, että ei-kielellisten elementtien seuraaminen ja välittäminen on tulkitteille kuluttavaa ja se saattaa häiritä keskittymiskykyä.

Näkemykset vertailussa. Näkemyksissään ei-kielellisten elementtien välittämisestä tulkkeessa olivat tulkit ja tuomarit täysin eri mieltä. Syitä näkemyseroon on varmasti monia, mutta tässä kohtaa on hyvä nostaa esille ensinnäkin se, että haastatellut tulkit edustavat nähtävästi sitä koulukuntaa, jonka mukaan ei-kielelliset piirteet tulee välittää (ks. luku 2.4.4). Toisekseen tuomarit ovat saattaneet tulkita kysymyksen niin, että kyse olisi suorasta imitoimisesta. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että tuomarit eivät välttämättä tunnista tulkin onnistunutta ei-kielellisen viestin välittämistä (esim. eri äänensävyn tai äänenpainon käyttöä), eivätkä näin ollen osaa antaa asialle painoarvoa.

Ongelmat tulkatussa oikeudenkäynnissä

Onnistuneesta oikeustulkkauksesta keskusteltaessa nousivat esille myös erilaiset tulkattuun oikeudenkäyntiin liittyvät ongelmat ja tuomareiden kanssa keskusteltiin siitä, minkälaisia ongelmia he ovat kohdanneet ja miten he puuttuvat huonoon tulkkaukseen vai puuttuvatko lainkaan. Tulkkiä näkemykset ongelmista oikeudenkäynnissä liittyvät lähinnä tulkin roolin ristiriitaisuuteen ja yhteistyöhön tuomarin kanssa, joita käsitellään jäljempänä.

Tuomarit. Yleisesti tuomarit kokivat, että tulkattu oikeudenkäynti sujuu usein ongelmitta. Niissä tapauksissa, joissa ongelmia havaittiin, yhdistivät tuomarit suurimman osan ongelmista tulkin puutteelliseen ammattitaitoon. Ongelmia olivat tuottaneet muun muassa tulkin substanssiosaaminen (riittämätön kielitaito tai puutteellinen oikeusjärjestelmän tuntemus) sekä tulkin roolin sisäistäminen (puolueettomuus ja neutraalius), jotka olivat yleisiä kokemattomien, harvoin oikeudessa tulkkaavien sekä ”harvinaisten kielten tulkkiä” kohdalla. Tuomari1 toi lisäksi esille tulkkausalalla vallitsevan ajankohtaisen ongelman:

- (9) *TI: mut mun mielestä siin on se et päämiehen oikeusturva ei saa olla kiinni siitä onks sil hyvä tulkki / onhan meillä oikeudenkäyntiavustajillekin pätevyysvaatimukset niin se on kummallisuus et meille voi tulla tänne tulkiks kuka tahansa joka osaa kieltä edes jonkun verran*

Esimerkissä 9 tuomari1 ihmettelee miksi tulkeilta ei oikeudessa vaadita minkäänlaisia pätevyysvaatimuksia. Pahimmillaan epäammattitaitoisen tulkin toiminta oikeudessa voi johtaa oikeusturvan katoamiseen sen henkilön osalta, joka päätyy ammattitaidottoman tulkin asiakkaaksi. Toisaalta, täytyy huomioida, että tulkeilta ei edellytetä pätevyysvaatimuksia missään muissakaan tulkkausympäristöissä (vrt. lastensuojelu, terveydenhuolto).

Suurimmaksi ongelmaksi oikeussalissa tuomarit kokivat sen, etteivät tulkit tulkkaa puhujan puhetta riittävän kattavasti:

- (10) *T2: välillä ku tulee näitä satunnaisia tulkkeja ni se on ongelma / et jää ihan arvelujen varaan et kuinka vähän he tuntevat termistöä / et kuinka oikein se menee / et oikeus ei tosiaan voi tietää et ku esimerkiksi jätetään kääntämättä osa tai mitä ilmeisemmin jätetään kääntämättä et on se ongelma / et ei käännetä kaikkea ja sanatarkasti tai siis sanasta sanaan*

Edellä esitetystä esimerkissä 10 tuomari2 puhuu tulkkeen niukkuudesta, jota kommentoivat myös tuomari1 ja tuomari3. Tuomioistuimen tehtävä on järjestää oikeudenmukainen oikeudenkäynti, ja jos tulkki jättää liikaa asioita tulkkaamatta, kärsii vieraskielisen henkilön oikeusturva huomattavasti. Näin ollen tuomarit kertoivat olevansa tottuneita seuraamaan tulkin toimintaa ja tarkkailemaan tulkkeen määrää ristiriitaisten tilanteiden välttämiseksi.

Tulkkeen niukkuudesta puhuessaan, tuomarit kokivat merkittäväksi ongelmakseen sen, etteivät he tunne tulkattavaa kieltä eivätkä siksi pysty saamaan varmuutta tulkkauksen kattavuudesta. Tuomareiden vastauksista ilmeni, että he hyvin harvoin kuitenkaan puuttuivat huonoon tulkkaukseen, osaksi siksi, ettei se kielitaidon puutteen vuoksi ole kovin helppoa. Tuomarit kertoivat jonkun verran korjaavansa ruotsin- ja englanninkielisiä tulkkausvirheitä sekä joskus huomauttavansa tulkille, jos tämä heidän mielestään tulkki liian suppeasti. Lisäksi tuomarit mainitsivat ongelmaksi sen, ettei päteviä tulkkeja ole saatavilla riittävästi.

Kuten aiemmin jo todettiin, nostivat tuomarit usein esille tiettyjen tulkkien riittämättömän ammattitaidon. Tuomareiden puheista ilmeni, että muun muassa osa tulkkiälykeskuksista tilatuista tulkeista, osa harvinaisten kielten tulkeista sekä monet kokemattomat tulkit tuottivat ajoittain ongelmia tulkatussa oikeudenkäynnissä.

Tulkattu oikeudenkäynti poikkeaa yksikielisestä oikeudenkäynnistä niin pituutensa kuin osallistujiensa puolesta. Kysyttäessä tuomareilta muuttuuko oikeudenkäynti tulkin osallistuessa siihen ja mitä ongelmia se mahdollisesti tuo mukanaan, vastasi enemmistö tuomareista, ettei oikeudenkäynnin periaatteessa pitäisi muuttua ja tavoitteena on pyrkiä normaaliin käsittelyyn. Mielenkiintoinen huomio nousi esille tuomari1:n ja tuomari3:n kommentoissa, joiden mukaan käsittely on hieman ”ryhdikkäämpää” yksikieliseen

oikeudenkäyntiin verrattuna, sillä tuomarit joutuvat sujuvuuden nimissä valvomaan enemmän osallistujia sekä tulkkaustilannetta, minkä johdosta muun muassa turha jutustelu salissa jää toisaalle.

Odotukset

Tuomareiden ja tulkkien kanssa keskusteltiin myös siitä, minkälaiset odotukset osapuolilla on toisiaan kohtaan.

Tuomarit. Kysyttäessä tuomareilta, mitkä ovat heidän odotuksensa tulkkia kohtaan, oli kaikkien kolmen tuomarin ensisijainen odotus, että tulkit tuntisivat paremmin oikeudenkäynnin ja sen eri vaiheet. Tuomarit pitivät tärkeänä myös sitä, että tulkit tuntevat oikeusprosessin perusteet sekä oikeusterminologian niin lähtö- kuin tulokielissäkin:

(11) T1: mun mielestä ei siinä mielessä tulkin tarvii olla mikään varanotaari tai oikeusoppinut mut pitää hahmottaa tää järjestelmä et missä toimitaan ja mitkä on pelisäännöt / miten tuomioistuin toimii erilaisissa asioissa / lapsiasioissa rikosasioissa / riita-asioissa / ketkä toimii avustajina ja mitä ne voi tehdä / ja mitkä on muutoksenhakumahdollisuudet ja mitkä palkkiojärjestelmät / ja kaikenlaista mikä liittyy tähän ympärille

Yllä oleva esimerkki 11 osoittaa selvästi kuinka tärkeänä tuomari1 pitää oikeustulkin toimintaympäristön eli oikeudenkäynnin tuntemusta. Samaa mieltä olivat myös tuomari2 ja tuomari3. Esimerkissä 11 tuomari1 kuitenkin painottaa, ettei tulkkien tarvitse olla lainoppineita, vaikka oikeudenedustajien keskuudessa jossain määrin tällainen käsitys vallitseekin. Toisaalta, jos tarkastellaan oikeustulkkiensa erikoisammattitutkinnon perusteita (ks. luku 2.4.1), vaaditaan tulkeilta melko kattavaa tuntemusta oikeuden alasta.

Tulkit. Tulkkiensa keskuudessa suurin odotus tuomareita kohtaan liittyi tulkin huomioimiseen oikeusistunnon aikana. Tulkkiensa puheissa nousi useasti esille tuomariensa välinpitämättömän suhtautumisen tulkkiin oikeudessa. Toisaalta tulkit kertoivat tuomariensa pitävän heitä käänöskoneina, jotka vain kääntävät, mutta toisaalta kerrottiin myös onnistuneista käsittelyistä, joissa tulkki ja tämän työ huomioitiin alusta loppuun hyvin:

(12) *H: minkälaiset odotukset sulla on tuomaria kohtaan oikeussalissa / mitä toivoisit häneltä*

O3: hän on tilanteen haltija / hän hallitsee ja johtaa sitä tilannetta / ja kun tuomari tietää ja ymmärtää että tulkkaus on sen tilanteen osa hän varmasti ymmärtää ja tavallaan tuo muidenkin tietoon että tulkkaukselle on annettava tilaa / mutta minä toivoisin että tulkilta ei odotettais liikoja / me emme ole juridisia avustajia

Esimerkki 12 osoittaa sen ristiriitaisen tilanteen, joka oikeustulkkiensa ja oikeuden edustajien keskuudessa tällä hetkellä vallitsee: tulkkiensa odotetaan joskus olevan lainoppineita. Toisaalta esimerkissä 11 tuomari nimenomaan painottaa, ettei tulkin tarvitse tuntea koko Suomen oikeusjärjestelmää. Haastatteluissa tulkit esittivät tuomareille toiveita muun muassa siitä, että nämä noteeraisivat tulkin paremmin niin oikeudenkäynnin alussa kuin sen ajanakin ja että he puuttuisivat puheenvuoroihin ja niiden jakamiseen täsmällisemmin.

Näkemykset vertailussa. Vastausten analysoinnin perusteella niin tulkeilla kuin tuomareillakin nousivat odotuksiin liittyen selkeästi esille tietyt osa-alueet. Haastattelumateriaalin pohjalta voidaan tiivistäen todeta, että tuomarit odottavat tulkkiensa olevan ammattitaitoisia, tuntevan oikeusjärjestyksen perusteet ja hoitavan työnsä sujuvasti. Tulkeille sen sijaan tärkeintä on tulkin huomioiminen oikeudenkäynnissä. Niin tulkkiensa kuin tuomareidenkin kommentteista kävi ilmi, että kaikki esitetyt odotukset perustuivat heidän omakohtaisiin kokemuksiinsa onnistuneesta oikeuskäsittelystä. Näin ollen haastatteluaineiston perusteella voidaan todeta, ettei pyörää tarvitse keksiä uudelleen, sillä hyvät käytännöt ovat jo olemassa, mutta seuraava haaste on niiden yleistäminen kaikkia osapuolia koskeviksi.

3.2.2 Tulkin rooli ja tehtävät oikeudessa

Tulkin rooli on tulkkausalan yksi kiistanalaisimmista keskustelun aiheista. Erityisesti oikeussalissa, jossa prosessia säädellään lailla, mutta tulkin toimintaa ei periaatteessa millään tavalla, on tulkin rooli ristiriitaisessa asemassa. Lisäksi puhuttaessa tulkin roolista ja tehtävistä sekoittuvat nämä usein keskenään, mikä näkyy tässäkin tutkimuksessa niin

tulkkien kuin tuomareidenkin vastauksissa. Päästäksemme lähemmäksi totuutta siitä, minkälaisena tulkit ja tuomarit näkevät tulkin roolin ja tehtävät oikeudenkäynnissä, esitettiin molemmille osapuolille kysymyksiä näihin teemoihin liittyen.

Tulkin rooli

Ottaen huomioon tulkin roolin ristiriitaisuus oikeussalissa, haluttiin haastateltavilta ensin selvittää, minkälaisena he tulkin roolin näkevät ja mitä kaikkea siihen sisältyy.

Tulkit. Vastausten mukaan tulkit näkivät heidän pääasiallisen roolinsa oikeudessa olevan viestin ja ajatusten välittäjä. Tarkka viestin välittäminen liitettiin henkilön oikeusturvasta huolehtimiseen. Enemmistö tulkeista toi vastauksissaan esille myös kulttuurien erilaisuuden mukanaan tuomat haasteet, jolloin tulkki ei ole pelkästään kielenkääntäjä vaan myös tulkkaa merkityksiä eri kulttuurien välillä:

(13) *H: mikä on tulkin rooli oikeudessa*

O3: raja on tässä usein aika häilyvä / periaatteessa ideaalitapauksessa tulkin ei tarvitsisi mitään muuta kuin tulkata eli välittää viesti kielestä toiseen / mutta ongelmana on se että meidän kulttuurien erilaisuus ja muiden henkilöiden omien tehtävien ymmärtäminen eivät anna aina sellaisia edellytyksiä tälle toiminnalle

Tulkkaaminen on aina kulttuurien välistä toimintaa, mikä näkyy myös esimerkissä 13. Oikeudessa tulkkaaminen eri kulttuurien välillä tuottaa tulkille kuitenkin lisähaasteita, sillä tulkin tulee kulttuurin lisäksi huomioida maiden erilaiset oikeusjärjestelmät. Tulkki2 painotti lisäksi eri kulttuureihin liittyvien mentaalierojen huomioon ottamista.

Kokonaisuudessaan tulkit näkivät roolinsa oikeudessa lähes yksinomaan viestinnällisenä. Vaikka keskusteluissa kävi ilmi, että niin vieraskielisille henkilöille kuin asianajajillekin aika ajoin tulkin rooli on epäselvä, pyrkivät tulkit toimimaan vain roolinsa asettamissa rajoissa. Tulkkien kommentteista päätellen, kokivat he roolinsa myös hyvin itsenäiseksi. He ovat oikeussalissa oman alansa ainoita asiantuntijoita ja tekevät itsenäisiä päätöksiä niin hyviin työoloihin kuin tulkkaamiseenkin liittyen (pyytävät taukoja, toistoja, selvennyksiä jne.).

Tuomarit. Tuomarit kokivat yksimielisesti, että tulkin rooli on välittää oikeuden puhe vieraskieliselle henkilölle ja vastaavasti vieraskielisen henkilön puhe oikeudelle. Kaikki tuomarit myös painottivat, että oikeustulkin pitää tulkata kokonaisvaltaisesti ja kattavasti kaikki, mitä oikeudessa puhutaan. Myös tuomarit näkivät tulkin roolin vieraskielisen henkilön oikeusturvan takaajana:

(14) *T2: yksi rooli tulkillahan on että sillä turvataan tulkin päämiehen oikeudet / että hän ymmärtää mitä oikeudessa tapahtuu ja mitä siellä puhutaan / on päämiehen oikeusturvan takeena / se ehkä lähtökohtaisesti on merkittävin rooli mikä voidaan antaa / siis tärkein rooli*

Esimerkissä 14 puhutaan asianosaisen oikeusturvan toteutumisesta, mikä edellyttää, että asianosainen tietää, mistä oikeudessa keskustellaan eli hänen tietoonsa tulisi saattaa kaikki, mitä oikeudessa häntä koskien puhutaan. Myös tuomarit näkivät tulkin roolin oikeudessa melko itsenäisenä ja antoivat tulkille itse asiassa enemmän vapauksia, kuin mitä tulkit itse edes toivoivat. Tuomarit esimerkiksi antavat tulkille luvan tarvittaessa neuvoa vieraskielistä henkilöä oikeudessa. Tätä käsitellään tarkemmin seuraavassa kappaleessa *Roolin ristiriitaisuus*.

Näkemykset vertailussa. Keskusteltaessa tulkin roolista yleisellä tasolla, näkivät molemmat ryhmät tulkin pääasiallisena roolina oikeudessa viestin välittäjän sekä oikeusturvan takaajan roolit. Sen sijaan tarkastellessa tulkin roolia tarkemmin nousi esille paljon rooliin liittyviä erimielisyyksiä, joita käsitellään seuraavaksi yksityiskohtaisemmin.

Roolin ristiriitaisuus

Seuraavaksi tutkimme, kuinka pitkälle tulkin rooli viestinvälittämisen rinnalla oikeussalissa venyy. Oikeuteen joutuneet vieraskieliset henkilöt ovat usein hämillään vieraasta oikeuskäytännöstä ja tukeutuvat siksi ainoaan heidän kieltään puhuvaan henkilöön eli tulkkiin. Tulkki ei kuitenkaan toimi oikeudessa tulkattavan avustajana, vaan ainoastaan viestin välittäjänä. Halusin selvittää, millaisena tulkit tässä suhteessa oman roolinsa näkevät ja kysyin heiltä, saavatko he omasta mielestään neuvoa vieraskielistä henkilöä tämän kysyessä heiltä oikeudenkäyntiin liittyviä asioita.

Tulkit. Kun vieraskielinen henkilö kysyy oikeustulkilta neuvoa oikeussalissa, kertoivat tulkit useimmiten välittävänsä kysymyksen eteenpäin, esimerkiksi asianajajalle. Oikeussalin ulkopuolella, esimerkiksi tauolla, enemmistö tulkeista kertoi välttelevänsä tulkattavia asiakkaita ristiriitaisten tilanteiden välttämiseksi. Jos asiakas kuitenkin ”löysi” tulkin, toimivat tulkit samoin kuin oikeussalissa eli välittivät kysymyksen joko tuomioistuimelle tai avustajalle. Enemmistö tulkeista oli sitä mieltä, että tulkin rooliin ei kuulu vieraskielisen henkilön neuvominen. Kyseinen tehtävä kuuluu avustajalle eikä tulkki halua ottaa vastuuta vääristä neuvoista. Yksi tulkeista oli kuitenkin sitä mieltä, että sellaisen asian kertominen tulkattavalle asiakkaalle, joka on yleistietoa ja muiden tiedossa, on omalla vastuulla sallittua. Näissä tapauksissa tulkin tulee kuitenkin varoa ottamasta asiaan kantaa. Keskusteltaessa siitä, saako tulkki neuvoa asiakasta ja onko hänellä siihen riittävä tieto, painotti tulkki³, ettei kyse ole niinkään tiedon määrästä vaan oikeasta roolijaosta, jonka noudattaminen on oikeussalissa välttämätöntä.

Tuomarit. Myös tuomareilta kysyttiin heidän mielipiteitään siitä, miten tulkin tulisi toimia vieraskielisen henkilön kysyessä tältä neuvoa. Yleisesti tuomarit olivat sitä mieltä, että tulkit voivat halutessaan neuvoa asiakasta yleisissä ja käytännön asioissa tai vaihtoehtoisesti neuvoa asiakasta kysymään neuvoa avustajalta tai oikeudelta. Tuomari³ kuitenkin painotti, että neuvominen ei periaatteessa kuulu tulkin rooliin, vaikka tulkattavat tähän usein tukeutuvatkin. Sen sijaan tuomari² oli sitä mieltä, että asiakkaan kysyessä esimerkiksi valitusoikeuden sisällöstä, saa tulkki sen hänelle selittää:

(15) *T2: mut kyl mä niinku lähtökohtasesti sanoisin / et jos vaik puhutaan et tulkin pitää olla neutraali / ni mä miellän sen niin et on roolissa neutraali et ei oo kenenkään puolella ja pyrkii kääntämään kaiken objektiivisesti ja täysin / mut se ei mun mielestä kuitenkaan sulje pois sitä etteikö ole mahdollista neuvoa päämiestään / esimerkiksi jos tulee jotain käytännöllisiä kysymyksiä päämieheltä et mitäs nyt niin kyl mun mielestä tulkki voi niihin vastata / ja kyllä meillä kokeneet tulkit vastaakin / ja sitten saattaa olla et kääntää jos se on sellanen mihin oikeus pystyy vastamaan*

Esimerkissä 15 tulkille annetaan lupa neuvoa vieraskielistä henkilöä. Samalla esimerkki kuvastaa hyvin sitä näkemystä, joka oli havaittavissa toistuvasti kaikkien tuomareiden vastauksissa: kokeneet ja ”omat tulkit” osaavat toimia oikeudessa siten kuin tuomarit

toivovat. Keskusteltaessa tulkattavan neuvomisesta huomauttivat kaikki tuomarit kuitenkin, että tulkki kantaa itse vastuun omista puheistaan.

Tulkki työskentelee oikeudessa vieraskielisen henkilön kanssa hyvin tiiviisti ja huomaa nopeasti, jos tämä ei ymmärrä mitä oikeudenkäynnissä tapahtuu ja mistä puhutaan. Ymmärtämättömyys saattaa johtua maallikolle tuntemattomasta oikeuden kielestä ja tulkilla voi olla houkutus puuttua asiaan. Tulkeilta kysyttiin, pitääkö tai saavatko he omasta mielestään puuttua asiaan, jos he huomaavat, ettei vieraskielinen henkilö ymmärrä, mitä käsitellyssä tapahtuu.

Tulkit. Tulkkien näkemykset tilanteen ratkaisusta poikkesivat toisistaan hieman. Tulkki1:n mielestä asiaan pitää jollain tavalla puuttua, esimerkiksi mainita asiasta tuomarille, sillä muuten vieraskielisen henkilön oikeusturva kärsii. Tulkki2 näki ratkaisuna keskustella asiasta vieraskielisen henkilön kanssa tai korkeintaan muuttaa tulketta hieman yleiskielisemmäksi. Kolmannen tulkin mukaan tilanteen selvittäminen on periaatteessa asiakkaan omalla vastuulla, mutta yleensä tulkit kuitenkin puuttuvat tilanteeseen ja pyytävät esimerkiksi tuomaria selittämään tarkemmin vieraan käsitteen asiakkaalle. Tulkki3 kertoi myös, että ideaalitapauksessa juristit itse huolehtivat siitä, että vieraskielinen henkilö ymmärtää oikeuden puheen:

(16) O3: nykyisin aika paljon tällaiset edistykselliset juristit muun muassa tuomarit ja asianajajat näkevät oman tehtävänsä siinä että he myös selittävät ja selvittävät tälle maallikkoasiakkaalle niitä erilaisia kysymyksiä / esimerkiksi kun tuomari lukee tuomion ja sieltä on tullut esimerkiksi yhdyskuntapalvelu / ehdollinen tuomio / hän kysyy tältä ihmiseltä ymmärtääkö tämä varmasti mitä ehdollinen tuomio tarkoittaa ja mikä koeaika on / eli tässä tavallaan menee ihan oikein se tehtävänjako koska tämä tuomari ei pelkästään langeta tuomiota vaan vielä lukee sen niin että tuomitti ymmärtää sen tuomion tämän kielestä ja taustasta riippumatta / siis se tuomari on täyttänyt oman tehtävänsä eikä tulkin tarvitse mennä istunnon jälkeen selvittämään tälle kaverille että mitä tehdään ja minkälainen tuomio itse asiassa tuli

Tulkki3 puhuu esimerkissä 16 oikeuden edustajien ja tulkkien välisestä tehtävänjaosta, joka parhaimmillaan onnistuessaan soisi tulkin keskittyä vain viestin välittämiseen. Käytännössä asiat eivät kuitenkaan ole niin yksiselitteisiä ja tulkit joutuvat usein

selittämään ja avaamaan vieraita käsitteitä tulkattavilleen. Kokonaisuutta katsoessa vaikuttaa siltä, että aineiston tulkit tavalla tai toisella puuttuvat asiaan, jos vieraskielinen henkilö ei ymmärrä mistä oikeudessa keskustellaan.

Tuomarit. Tuomarit kokivat pääsääntöisesti, ettei vieraskielisen henkilön auttaminen tällaisissa tilanteissa ole tulkin vaan avustajan tai puheenjohtajan tehtävä. Tuomarit kertoivat pyrkivänsä olemaan käyttämättä liikaa lakikieltä, sillä suomenkielinenkään maallikko ei ymmärtäisi kaikkea, mitä puhutaan, jos oikeudessa käytettäisiin pelkästään juridisia termejä. Avustaja ymmärtää oikeuden kielen ja hänen tehtävänsä on tulkin välityksellä selittää asiakkaalleen tarvittavat asiat. Lisäksi tuomarit kertoivat, että heillä on viimeistään oikeusistunnon lopussa tapana tiedustella osallistujilta onko kaikki ymmärretty:

(17) *T3: tosiaan toivotaan et tulkki vaan kääntää / ja sitten lopussa aina tulee se puheenvuoro lopulta sille tulkattavalle / ja voidaan kysyä ymmärsittekö ja jos ei ymmärtänyt niin sitten totta kai me selostetaan*

Kuten esimerkissä 17 näkyy, koetaan tulkin tehtäväksi vain tulkkaminen eikä jokaisen epäselvän käsitteen avaaminen, sillä se kuuluu puheenjohtajalle tai avustajalle. Lisäksi tuomari3 painotti, että oikeudenkäynnin sujuvuuden kannalta ei ole tarkoituksenmukaista, että tulkki selittää kaikki epäselvät kohdat tulkattavalleen:

(18) *H: ymmärsinkö oikein et se ei ole tulkin tehtävä lähteä huolehtimaan et ymmärsikö vieraskielinen henkilö mistä on kyse*

T3: ei / koska siinä on sitten tavallaan se loputon suo / et jos me edetään aina vaan silloin kun se tulkattava ymmärtää sen asian niin ei me siinä päästä paljon eteenpäin / mut me pyritään siihen et tällasta tilannetta ei synny / et selitetään se kansantajuisesti ja niin et maallikot ymmärtävät mistä puhutaan

Tuomari3:n esittämä näkemys esimerkissä 18 tulkin roolista on eittämättä ristiriidassa tulkkien oman näkemyksen kanssa, jonka mukaan tulkin tehtävä on huolehtia, että viestintäosapuolet ymmärtävät toisiaan. Näin ollen tässä esimerkissä korostuu oikeustulkkauksen erityispiirre, sillä tulkkauksympäristö itsessään ei aina suo pääsyä täydelliseen yhteisymmärrykseen.

Tulkattu oikeudenkäynti poikkeaa yksikielisestä oikeusistunnosta, eivätkä kaikki oikeussaliviestinnän osapuolet ole tottuneet tulkin kanssa työskentelyyn. Näin ollen oikeustulkkausessa ristiriitaa aiheuttaa usein se, etteivät osapuolet tunne omaa rooliaan, mikä koskee niin tulkkeja, vieraskielisiä henkilöitä kuin oikeuden edustajiakin.

Tulkit. Kaikki tulkit eivät tuomareiden mukaan tunne omaa rooliaan, mutta myös oikeudenedustajilla näyttäisi vastausten perusteella olevan parantamisen varaa oikeustulkin roolin ja tehtävien ymmärtämisessä. Tulkeilta selvitettiin, onko heitä koskaan pyydetty oikeudessa toimimaan roolinsa ulkopuolella. Kaikki tulkit kertoivat, että useat asianajajat ja avustajat ovat tavalla tai toisella pyytäneet heitä tai olettaneet heidän toimivan roolinsa ulkopuolella, esimerkiksi pyytäneet suorittamaan asianajajan tehtävää. Tuomareiden käytöksestä tulkit eivät maininneet mitään.

Tuomarit. Tulkkien kohdalla koulutustaustalla ja kokemuksella on merkittävä vaikutus siihen, kuinka hyvin tulkit oman roolinsa ja tehtävänsä tuntevat. Erilaisista taustatiedoista johtuen kaikki tulkit eivät aina toimi oman roolinsa ja tehtävänsä mukaisesti. Tuomareiden puheiden perusteella tämä koski lähinnä joitakin ”maahanmuuttajataustaisia tulkkeja”, jotka asettuivat liikaa vieraskielisen henkilön puolelle tai toivat liikaa esille omia mielipiteitään. Sen sijaan kokeneiden tulkkien keskuudessa tällaista ongelmaa ei havaittu ja he ovat tuomareiden mukaan sisäistäneet oman roolinsa ja tuntevat omat tehtävänsä.

Näkemykset vertailussa. Yhteenvedon tulkin roolin ristiriitaisuudesta voidaan todeta, ettei tulkin rooli ole täysin selvä tuomareille eikä tulkeille itselleenkaan. Vastauksista näkyy myös se, ettei tarkkaa määritelmää tulkin roolille ole olemassa. Ensinnäkin tulkit ja tuomarit olivat eri mieltä siitä, saako tulkki neuvoa asiakasta tämän kysyessä heiltä neuvoa. Tulkkien mielestä ei, sillä se ei kuulu heidän vaan avustajan tehtäviin, mutta tuomarit antoivat tässä tulkille vapaat kädet, ja painottivat, että ”hyvät tulkit” myös tekevät niin. Toiseksi siitä, saako tulkki puuttua asiaan, jos vieraskielinen henkilö ei ymmärrä mitä oikeudessa tapahtuu, olivat tuomarit ehdottomasti sitä mieltä, että ei saa, kun taas tulkkien mielipiteet asiasta vaihtelivat. Tulkit kuitenkin painottivat tulkin

tehtävän olevan kommunikoinnista huolehtiminen, minkä vuoksi toisen osapuolen ymmärtämättömyys saatetaan kokea huonona asiana.

Tulkin rooli kulttuurinvälittäjänä

Oikeudessa tulkille annetaan viestinvälittäjän lisäksi muitakin rooleja, esimerkiksi kulttuurinvälittäjän ja viestinnänohjaajan rooli. Kulttuurinvälittäjänä tulkin tehtävä on avata vieraskieliselle henkilölle sekä oikeudenedustajille viestinnässä esiintyviä kulttuurisidonnaisia asioita, joita ei kuulijoiden omassa kulttuurissa tunneta. Haastateltavien kanssa keskusteltiin siitä, kuuluuko tulkin oikeudessa toimia kulttuurinvälittäjänä.

Tulkit. Tulkeilta saatujen vastausten perusteella he kokivat, että kulttuurinvälittäminen kuuluu oikeustulkin tehtäviin, mutta vieraiden käsitteiden avaaminen ja selittäminen kuulijoille on aina tapauskohtaista. Tulkkien mielestä näitä asioita selitetään ja avataan kuulijoille tilanteesta ja tulkista riippuen joko lyhyesti yhden fraasin huomautuksena tai hieman laajemmin selittäen. Tulkki3 huomautti, että vieraiden asioiden ja käsitteiden avaaminen kuuluu tulkille silloin, kun muilla osapuolilla ei taustatietonsa perusteella voida olettaa olevan pääsyä kyseiseen seikkaan:

(19) O3: ajatus on se että jos joku seikka johtuu ihan puhtaasti kulttuurieroista ja näiden osapuolten saatavilla ei ole / et eivät edes tajua et tällanen kysymys voi nousta esiin / niin sitten se on tulkin tehtävä ainakin tuoda esille tämä tavallaan kulttuurinen ero joka aiheuttaa ongelmaa

Esimerkissä 19 tulkki3 kuvailee omaa näkemystään tulkin roolista kulttuurinvälittäjänä, joka vastaa melko hyvin myös muiden tulkkien käsitystä kulttuurinvälittäjän tehtävästä. Toisaalta tässäkin kohtaa tulkin tulee olla harkitsevainen, sillä kaikkien kulttuuriin liittyvien erojen avaaminen on turhaa ja pitkittää käsittelyä.

Tuomarit. Tuomarit näkivät kulttuuristen seikkojen avaamisen positiivisena asiana, joskaan eivät pakollisena, vaan tuomareiden ymmärrystä helpottavana asiana. Osa tuomareista oli kuitenkin sitä mieltä, että kulttuurisidonnaiset seikat pitäisi tuoda esille hillitysti ja korostamatta. Siihen, pitäisikö kulttuuriin liittyviä asioista avata

vieraskieliselle henkilölle, tuomarit eivät ottaneet kantaa, mikä kertoo jo itsessään jotain tuomareiden näkemyksestä asiaan.

Näkemykset vertailussa. Sekä tulkit että tuomarit kokivat kulttuurisidonnaisten asioiden huomioimisen ja avaamisen olevan osa tulkin roolia, joskin se tärkeydestä oltiin eri mieltä. Tulkit korostivat kulttuurillisten seikkojen selittämistä enemmän vieraskielisille henkilöille, tuomarit sen sijaan enemmän oikeuden edustajille, mikä osaltaan saattaa johtua siitä, etteivät tuomarit voi kieli- ja kulttuurieroista johtuen tietää, mikä vieraskieliselle henkilölle on suomalaisessa kulttuurissa vierasta.

Tulkin rooli viestinnänohjaajana

Viestinnänohjaajana tulkin tehtävä on pilkkoa puhujan puheenvuoroja ja jakaa ne itselle sopiviin jaksoihin. Samalla hän koordinoi viestintää ja ylläpitää vuoropuhelua. Oikeudessa puheenjohtajana toimii ensisijaisesti kuitenkin tuomari. Haastateltavien kanssa keskusteltiin siitä, kenen tehtävä viestinnänohjaaminen tulkatussa oikeudenkäynnissä on.

Tulkit. Tulkit kokivat, että jokaisen puhujan tulee ensisijaisesti itse huolehtia siitä, ettei tämä puhu liian pitkissä jaksoissa tai liian nopeasti silloin, kun puhe tulkataan. Ja jotta puhuja osaisi ja muistaisi huomioida puheensa laadun, tulisi tuomarin tulkkien mielestä jokaisen tulkatun oikeusistunnon alussa muistuttaa osallistujia puheen jaksottamisesta ja puhenopeuden säätelemisestä. Tulkkien mukaan puhujat eivät useimmiten kuitenkaan muista jaksottaa omaa puhettaan, joten tulkkien on itse jaksotettava tulkattavan puhetta esimerkiksi käsimerkein tai rohkeasti keskeyttämällä.

Tuomarit. Tuomareiden kommentaateista ilmeni, että hyvä tulkki kykenee ohjailemaan viestintätilannetta ja katkaisemaan puhejaksot sopivissa kohdissa. Tuomari3 huomautti, että myös hänen mielestään ensisijainen vastuu puheen jaksottamisesta on kuitenkin puhujalla itsellään. Jos viestintätilanne ja sen ohjaaminen ei suju, puuttuu puheenjohtaja tilanteeseen:

- (20) *T1: minusta hyvä tulkki ohjaa myöskin sitä tulkattavaa sillä tavalla että kun ne jaksotukset menee väärin / liian pitkiä pätkiä / ja kaksi asiaa päällekkäin / niin tulkki vaikka kädellä näyttää näin / tai jotenki menis se rytmitys / tai jos ei se suju niin puheenjohtajan pitäis sanoa siitä sille tulkattavalle et puhukaa nyt lause kerrallaan ja tulkki kääntää / et tää tulee varmaan käännettyä oikein / minusta niin ku tulkit tai tulkki ottaa sen tilanteen haltuunsa*

Myös muut tuomarit kertoivat toimineensa kuten tuomari 1 esimerkissä 20, eli he keskeyttävät puhujan, jos tämä ei anna tulkille tarpeeksi tilaa tulkata.

Näkemykset vertailussa. Vaikka molemmat ryhmät kokivat, että ensisijainen vastuu puheen jaksottamisesta on puhujalla itsellään, ei tämä aina onnistu ja jaksottaminen jää usein tulkin tai tuomarin tehtäväksi. Tulkit olivat ehdottomasti sitä mieltä, että tuomarin tulee jokaisen tulkatun oikeudenkäynnin alussa muistuttaa puhujia tulkatun oikeudenkäynnin konventioista ja ohjeistaa heidät toimimaan niiden mukaan, sillä se helpottaa huomattavasti tulkin työtä oikeudenkäynnin aikana. Tuomarit eivät puhujien ohjeistukseen ottaneet kantaa, vaan kommentoivat, että ammattitaitoisen tulkin tulisi itse tulkkauksen aikana ohjailia puhujaa. Kuitenkin kaikki tuomarit painottivat, että jos puheenvuorojen jakaminen ei tulkilta syystä tai toisesta onnistu, huomattavat he itse puhujalle tulkatun dialogin luonteesta.

Tulkin neutraalius

Oikeuskäsittelyssä tulkin tulisi käsiteltävästä asiasta riippumatta osata olla näyttämättä liikaa tunteitaan ja pysyä neutraalina kaikissa tilanteissa. Lisäksi neutraaliudella tarkoitetaan kärjistettynä, että tulkki on oikeuskäsittelyn näkymätön osapuoli, mikä kuitenkin esimerkiksi edellä esitettyjen ristiriitojen sekä kulttuurinvälittäjän ja viestinnänohjaajan roolin näkökulmasta on mahdotonta. Haastateltaville henkilöille esitettyjen kysymysten tarkoituksena oli selvittää, millaisena he tulkin neutraaliuden kokivat ja toisaalta kuinka neutraali tai näkymätön tulkki voi oikeudessa olla.

Tulkit. Kuten aikaisempien kommenttien perusteella oli arvattavissa, koki suurin osa tulkeista, että neutraalisti käyttäytyvän tulkin ei oikeudessa tarvitse olla näkymätön:

(21) *H: mitä sulle tarkoittaa tulkin neutraalius / näkymättömyys / pitäskö olla näkymätön*

O3: ei tarvitse olla näkymätön / nimenomaan semmosia ongelmakohtia parhaiten hoitaa kun tuo ne esiin / ja parhaiten hoitaa tehtävää ylipäänsä kun ensin sopii asioista / että kaikki muut huomaavat että täällä on tulkkaus joka pitää ottaa huomioon / sitten sujuu paremmin

Esimerkissä 20 tulkki3 painottaa näkemystä, jonka mukaan tulkin tulee näkyä ja kuulua, jotta koko prosessi sujuisi paremmin. Samaa mieltä oli myös tulkki1. Sen sijaan tulkki2:n mukaan neutraalin tulkin tehtävä on ainoastaan välittää ajatuksia puhujalta toiselle.

Tarkastellessa tulkkien vastauksia tarkemmin, kävi ilmi, että neutraalius ja näkymättömyys koettiin eri asioina. Neutraalius merkitsi oman käytöksen ja omien mielipiteiden hillitsemistä, kun taas tulkin näkyvyys tuli esille siinä, että tulkki tekee näkyviä ratkaisuja, tuo toiveitaan esille ja esimerkiksi avaa kulttuurisidonnaisia seikkoja kuulijoille, jolloin ei enää voi puhua näkymättömästä käänös- tai tulkkaus koneesta.

Tuomarit. Tuomareiden näkökulmasta oikeustulkin neutraalius merkitsee pääsääntöisesti sitä, että tulkki vain tulkkaa, sanatakkasti ja kattavasti kaiken, eikä ota kantaa tai reagoi kuulemaansa millään tavoin. Tuomari3 näki neutraaliuden kuuluvan tulkin rooliin, mutta ei odottanut tulkin olevan ”mauton ja hajuton”.

Tuomareiden näkemykset ja toiveet tulkin neutraaliudesta tuntuivat kokonaisuudessaan hyvin ristiriitaisilta, sillä samalla kun tuomarit toivoivat tulkkien keskittyvän ainoastaan tulkkauksen, pitivät he hyvän tulkin piirteenä sitä, että tämä tarvittaessa esimerkiksi neuvoo asiakastaan (ks. esimerkki 15) ja ottaa haltuun viestintätilanteen (ks. esimerkki 20).

Näkemykset vertailussa. Vertaillessa näkemyksiä pintapuolisesti näyttää siltä, että tulkkien mielestä heidän kuuluu näkyä, mutta tuomarit toivoisivat näkymättömämpää työskentelyä. Kuitenkin analysoidessa tuomareiden kommentteja tarkemmin, näyttää siltä, että myös tuomarit toivovat tulkkien tuovan omaa rooliaan enemmän esille. Siitä, että tulkki ei kuitenkaan saa ottaa kantaa käsiteltävään asiaan, olivat tulkit ja tuomarit samaa mieltä.

Tulkin puolueettomuus

Niin oikeussalissa kuin muissakin tulkkaustilanteissa tulkilla on vähintään kaksi asiakasta, joiden välillä hän tulkaa. Oikeudessa käsiteltävät asiat saattavat kuitenkin nostaa tulkin tunteet pintaan, minkä vuoksi puolueettomuuden säilyttäminen voi olla haastavaa. Tulkkien ja tuomareiden kanssa keskusteltiin puolueettomuuden tärkeydestä oikeussalissa sekä sen tuomista haasteista.

Tulkit. Tulkit pitivät omaa puolueettomuuttaan oikeudessa erittäin tärkeänä:

(22) *H: tulkin puolueettomuus / mitä se tarkoittaa sulle nimenomaan oikeudessa*

O2: ihan sitä samaa kuin muuallakin / siis se on a ja o / kaikki kaikessa / tulkki on puolueeton / toisaalta erityisesti näissä tulkkaustilanteissa on ristiriitaa ja mulle on tullu mieleen sellanen vertauskuva että tulkki on kahden asianajaja / eli vuoronperään olet yhden puolestapuhuja ja sitten vastapuolen

Esimerkissä 22 puhutaan kahden asiakkaan palvelemisesta, josta puhuu myös tulkki3, jolle puolueettomuus merkitsee ensisijassa kaikkien oikeussalin osapuolten palvelemista tasapuolisesti. Tulkki1 kuitenkin muistuttaa, että ”tulkkikin on vain ihminen”, joten puolueettomuuden säilyttäminen ja mielipiteiden peittäminen on vaikea tehtävä, johon tulkki harjaantuu kokemuksen myötä.

Tuomarit. Tuomareille oikeustulkin puolueettomuus tarkoittaa sitä, että tulkki ei ilmaise tunteitaan tai sympatiaa missään asiassa eikä ota kantaa käsiteltävään asiaan. Osa mainitsi myös, että tietyistä kieliryhmistä tuleville tulkeille sekä osalla uusista tulkeista puolueettomuuden ylläpitäminen tuottaa joskus ongelmia. Myös tuomareiden mielestä puolueettomuus harjaantuu kokemuksen myötä. Kohdatessaan puolueellisia tulkkeja tuomarit eivät kertomansa mukaan yleensä kuitenkaan puutu asiaan, vaan enemmän sivuuttavat sen ja karsivat sen vaikutuksen käsiteltävään asiaan.

Näkemykset vertailussa. Sekä tulkit että tuomarit pitivät oikeustulkin puolueettomuutta yhtenä tulkin tärkeimmistä kriteereistä. Lisäksi molemmat ryhmät ymmärsivät puolueettomuuden säilyttämisen olevan aika ajoin vaikeaa, ja näkivät puolueettomuuden yhtenä tulkin ammattitaidon mittarina.

Tulkin asiakkaat

Puolueettomuutta pohtiessa pyrin pääsemään aiheessa hieman pintaa syvemmälle ja saamaan esille haastateltavien todelliset asenteet tulkin roolista oikeussalissa. Näin ollen tuomareiden ja tulkkien kanssa keskusteltiin siitä, kuka on tulkin asiakas ja ketä varten tulkki oikeudessa työskentelee.

Tulkit. Keskusteltaessa tulkkien kanssa siitä, kuka on tulkin asiakas, kommentoivat tulkit, että heidän asiakkaitaan ovat kaikki oikeusprosessiin osallistuvat henkilöt vieraskielisestä henkilöstä tuomariin ja todistajaan:

- (23) *O3: kuten sanoin / yhtälailla asiakkaita ovat vieraskieliset henkilöt mutta myös tuomarit ja syyttäjät ja nämä jäsenet ja kaikki ketä ne nyt ovatkin / ja yhtä lailla todistajat / tavallaan kaikki oikeusprosessin jäsenet / mutta minä tosiaan haluan lisätä tähän että tavallaan tulkin keskiössä ei ole edes ne henkilöt vaan nimenomaan se prosessi ja asia mitä siellä selvitetään ja nimenomaan se että hän saa nämä kielelliset esteet pois siinä prosessissa*

Tulkki3 huomauttaa esimerkissä 23, että tulkin on oltava uskollinen itse prosessille eikä tietylle henkilölle. Eräs tulkeista koki kuitenkin, että vieraskielisen henkilön palvelemisella on hieman suurempi rooli verrattuna muihin osallistujiin, sillä tulkin tehtävä on taata nimenomaan tämän oikeusturva, minkä lisäksi suurin osa suullisesta kääntämisestä tapahtuu ulkomaalaiselle asiakkaalle tämän kieleen päin. Pohtiessa tulkkien kanssa sitä, kenelle tulkin tulee olla uskollinen, kertoivat tulkit, että tulkki on oikeudessa totuutta varten ja hänen tulee olla uskollinen kaikelle viestinnälle.

Tuomarit. Myös tuomarit kokivat pääsääntöisesti, että tulkki on oikeudessa kaikkia osallistujia varten. Kysyttäessä tuomareilta esimerkiksi sitä, tulisiko tulkin kiireisen aikataulun vuoksi tiivistää tulkettaan, jotta oikeudenkäynti sujuisi nopeammin, olivat kaikki tuomarit tätä vastaan. Tuomari2 painotti tulkkien tavoin tulkin olevan oikeudessa niin henkilön oikeusturvaa kuin prosessiakin varten:

- (24) *T2: yksi rooli tulkillahan on että sillä turvataan tulkin päämiehen oikeudet --- toisaalta tulkki on sitä varten että vieraskielisiä henkilöitä voidaan kuulla järjestelmän tavoitetta varten / ja asian ratkaisemiseksi eli oikeutta varten toisaalta / ja vaikka tulkki ei ole tuomioistuimien laitoksen jäsen ni mä rinnastaisin hänet / palkan maksaa valtio tai toimisto jos on palkkalistoilla mut ku me ollaan niinku tilaajaorganisaatio ni tavallaan on yksi osa tätä laitosta*

Esimerkissä 24 tuomari2 kertoo rinnastavansa tulkin osaksi oikeuslaitosta, mikä kertoo myös hänen positiivisesta asennoitumisestaan tulkkiin osana oikeudenkäyntiä. Toisaalta tuomari3 jakaa osittain saman näkemyksen kuin osa tulkeista ja mainitsee tulkin olevan oikeudessa enemmän vieraskielistä henkilö varten.

Näkemykset vertailussa. Tarkastellessa tätä aihetta kirjoitetun teorian perusteella, nousi esille hyvin monenlaisia näkemyksiä ja sama toistui myös tuomareiden ja tulkkien vastauksissa. Sekä tuomarit että tulkit pitivät tulkin asiakkaina pääsääntöisesti kaikkia oikeusprosessin osallistujia. Vastauksissa korostuivat niin oikeusturvan takaaminen kuin kaikkien oikeusprosessiin osallistuvien henkilöiden tasapuolinen palveleminen. Yhteenvedon voidaan todeta, että molempien ryhmien mielestä tulkin asiakkaita ovat niin fyysiset henkilöt kuin itse prosessikin ja tulkin tulee puolueettomuutta arvioidessaan huomioida molemmat osatekijät.

Tulkin tehtävät

Tulkin pääasiallinen tehtävä oikeudessa on tulkata täsmällisesti kaikki oikeussalissa esitetyt puheenvuorot. Usein tulkille lankeaa kuitenkin muitakin tehtäviä, minkä lisäksi myös tulkkaminen oikeussalissa tuo itsessään mukanaan lisätehtäviä. Tulkkien ja tuomareiden haastatteluissa haluttiin näin ollen selvittää, mikä on heidän mielestään tulkin pääasiallinen tehtävä oikeudessa.

Tulkit. Kuten roolinaankin, näkivät tulkit tärkeimpänä tehtävänä viestin sisällön tarkan välittämisen:

- (25) *H: sinun mielipide oikeustulkkina siitä mikä tai mitkä on sun mielestä tulkin tehtäviä oikeudessa / mikä on pääjuttu ja mitä siihen lisäksi kuuluu*

O1: mun mielestä pääjuttu on sen asiasisällön tarkka välittäminen / täsmällisyys / ja tulkkihan / siis oikeudessahan on tärkeintä että sen asiakkaan oikeusturva säilyy ja taataan hänelle oikeusturva että hän tulee ymmärretyksi ja hän ymmärtää kaiken mitä siellä tapahtuu / tulkin tärkein tehtävä on välittää asiasisältö mitä siellä oikeussalin sisällä puhutaan hyvin tarkkaan ja täsmällisesti

Esimerkissä 25 tulkki1 määrittelee oikeustulkin tehtävät kokonaisvaltaisesti ja vastauksen perusteella voidaan todeta, että kyseinen tulkki on omaksunut tulkin tehtävät oikeudessa erinomaisesti. Tulkin tulkatessa tarkkaan ja täsmällisesti kaikki oikeudessa puhuttu, huolehtii hän samalla vieraskielisen henkilön oikeusturvan toteutumisesta. Tärkeintä oikeusturvan säilyttämisessä on nimenomaan tarkka ja kaiken kattava tulkkkaus. Myös tulkki2 puhuu mahdollisemman totuudenmukaisesta ajatusten siirtämisestä niin, ettei viestin sisältö vaurioidu eikä siitä poisteta tai siihen lisätä mitään. Myös tulkki3:n mukaan tulkin ensisijainen tehtävä on viestin välittäminen, mutta hän näkee tulkkauksen myös palvelutehtävänä, jonka tarkoituksena on huolehtia siitä, että oikeus toteutuu kielellisistä esteistä huolimatta. Näin ollen tulkki3 toteaa oikeustulkilla olevan monia eri tehtäviä, joiden välillä tulkki joutuu tasapainottelemaan:

- (26) *O3: voidaan ajatella että tulkilla on monenlaisia tehtäviä siellä / hänen on niin ku etsittävä jonkinlainen balanssi siinä että haluaa pysyä vain omassa tässä viestin välittämisen tehtävässä / mutta toisaalta hän joutuu monesti avaamaan jotain käsitteitä esimerkiksi selittämällä / mutta missä tämä tehtävän jako menee esimerkiksi asianajajan ja tulkin välissä että kuka on milloinkin velvollinen avaamaan näitä käsitteitä / sitä on itse asiassa hyvin vaikea sanoa*

Esimerkissä 26 otetaan tulkin tehtävien lisäksi kantaa hankalaan tehtävänjakoon oikeussalissa eri osapuolten välillä. Vaikka asianajajankin tulee huolehtia oikeusturvan toteutumisesta, on vieraskielinen henkilö mielestäni ensisijaisesti itse velvollinen kysymään epäselviä asioita. Vasta sitten voidaan ratkaista, kenen velvollisuus on vastata kysymyksiin.

Tuomarit. Keskusteltaessa tuomareiden kanssa oikeustulkkiensa tehtävistä toivat he esille samoja asioita kuin tulkitkin. Oikeustulkin tehtävinä nähtiin vieraskielisen henkilön

asettaminen samaan asemaan oikeuden kieltä ymmärtävän henkilön kanssa, viestin välittäminen sekä täsmällisen ja tarkan tulkkeen tuottaminen. Lisäksi tuomari1 teki mielenkiintoisen huomion tulkkauksesta ja totesi sen olevan väline, jolla tuomari täyttää velvollisuutensa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin järjestämisestä.

Näkemykset vertailussa. Tuomarien ja tulkkien näkemykset tulkin tehtävistä oikeudessa vastasivat toisiaan. Ongelmia tulkkien ja oikeuden edustajien näkemyksissä eivät kuitenkaan tuota niinkään tehtävien määrittäminen vaan tehtävänjako osapuolten kesken. Vaikka tuomareille tulkin tehtävät näyttivät selviltä, kokivat tulkit, että he joutuvat usein tekemään sellaisia asioita, jotka eivät kuulu heille.

3.2.3 Tulkin ja tuomarin yhteistyö

Tulkki osana oikeudenkäyntiä

Sujuvan ja oikeudenmukaisen oikeuskäsittelyn edellytyksenä on tulkkien ja tuomareiden välinen yhteistyö oikeussalissa. Aiempien tutkimusten mukaan yhteistyö tulkin ja oikeuden edustajien välillä ei kuitenkaan ole ollut täysin mutkatonta ja tulkki on nähty oikeudenkäynnin irrallisena osana. Tuomareiden ja tulkkien kanssa keskusteltiin ensin tulkin asemasta oikeudenkäynnin osana.

Tuomarit. Vaikka tulkki työskenteleekin oikeussalissa itsenäisesti, nähdään hänet tuomareiden mukaan osana oikeudenkäyntiprosessia. Tuomari1 ja tuomari3 painottivat tulkin osallisuutta sillä faktalla, että ”oikeudenkäynti ei etene senttiäkään ennen kuin tulkki on paikalla”. Tuomari2 näki tulkin objektiivisena osana oikeudenkäyntiä, joka täytyy kuitenkin tarvittaessa pystyä kesken oikeudenkäynnin korvaamaan toisella tulkilla.

Tulkit. Myös kaikki tulkit näkivät tulkin olevan osa oikeudenkäyntiprosessia. Perustelut tälle olivat samat kuin tuomareilla, eli että ilman tulkkia ei vieraskielisen henkilön oikeuskäsittelyä pystytä järjestämään:

- (27) *O1: mun mielestä tulkki on osa sitä prosessia koska ilman tulkkia vaan ei pärjää joissakin oikeusistunnoissa / ja miten se voi olla irrallinen osa sitä jos ilman sitä ei pärjää*

Esimerkissä 27 tulkki1 tuo selkeästi esille tulkin ja tuomioistuimen välisen asetelman.

Tulkki3 perustelee tulkin osuutta oikeusprosessiin viestintätilanteen näkökulmasta:

- (28) *H: onko tulkki osa oikeudenkäyntiprosessia vai irrallinen siitä*

O3: on osa

H: millä perustein

O3: koska oikeusprosessi on viestintätapahtuma ja tulkki on viestintätapahtuman osa

Tilanteen tarkastelu viestintätilanteen näkökulmasta esimerkissä 28 on erittäin perusteltua, sillä tulkattu oikeudenkäynti on monikielinen viestintätapahtuma, jossa erikielisten osapuolten välinen kommunikointi ei onnistu ilman monikielisen viestinnän ammattilaisen eli tulkin apua.

Tulkit ottivat keskustelussa kantaa myös tulkin korvaamiseen toisella tulkilla kesken oikeusprosessin. Tulkki2 koki, että ammattitaitoinen tulkki kykenee ottamaan oikeusjutun tulkataksaan hyvinkin lyhyellä varoitusajalla ja tulkki on täten nopeasti korvattavissa toisella tulkilla. Tulkki1 sen sijaan näki tilanteen monimutkaisempana, sillä tietyssä oikeusistunnossa tulkannut tulkki on saanut tietoonsa kaikki oikeudessa jo käsitellyt taustatiedot, jotka ovat työn onnistumisen kannalta kriittisen tärkeitä eikä niitä enää toisteta tulevissa istunnoissa. Tulkki1 koki tulkin korvaamisen toisella tulkilla hyvin hankalaksi eikä tulkki näin ollen ole irrallinen osa oikeudenkäyntiä, ”jonka tilalle voi kuka tahansa hypätä”.

Näkemykset vertailussa. Sekä tuomarit että tulkit näkivät tulkin olevan osa oikeudenkäyntiprosessia. Sen sijaan siitä, voiko tulkin tarvittaessa korvata toisella tulkilla kesken oikeudenkäynnin, olivat osapuolet eri mieltä. Kyseiseen näkemyseroon saattaa vaikuttaa se, etteivät tuomarit täysin tiedä, mitä tulkkaus ja tulkin työ oikeasti on, vaan olettavat kaikilla tulkeilla olevan samanlainen tietotaso, ainakin ideaalitalanteissa.

Toisaalta osa tulkeista saattaa pelätä, että keskeneräiseen oikeudenkäyntiin ”hyppääminen” kesken kaiken voi vaativissa tapauksissa olla hyvinkin haastavaa.

Tuomareiden tietotaso

Sujuva yhteistyö oikeudessa edellyttää, että sekä tuomarit että tulkit tuntevat toistensa työympäristöä ja työnkuva. Analyysin alkuosassa todettiin, että tuomarit toivoivat tulkkien tuntevan paremmin suomalaista oikeudenkäyntijärjestelmää. Seuraavaksi tarkastellaan, kuinka hyvin tuomarit tuntevat tulkin työtä ja onnistuneen työn edellytyksiä.

Tuomarit. Tuomareiden näkemyksen mukaan heillä on kiitettävä näkemys tulkin työstä sekä tulkkauksen edellytyksistä eikä varsinaista lisäkoulutusta tuomareille tässä asiassa tarvita. Kaikki tuomarit kuitenkin painottivat, että lisätieto on aina tarpeellista. Tuomari1 ja tuomari2 lisäsivät, että ajoittain olisi hyvä pysähtyä miettimään mitä oikeudenkäynti tulkin kannalta merkitsee ja miten tulkkaus oikeudessa kannattaa järjestää.

Tulkit. Tulkit sen sijaan kertoivat kohdanneensa hyvin eritasoisia tuomareita, eivätkä he olleet täysin vakuuttuneita kaikkien tuomareiden tietotasosta:

(29) *H: onko sun mielestä tuomareilla tarpeeks tietoa tulkin tehtävästä ja roolista tai työstä siihen että se oikeudenkäynti on sujuvaa ja yhteistyö on sujuvaa*

O1: joillakin on ja joillakin ei / et joillakin tuomareilla on pitkä kokemus että ne ottavat tulkin huomioon / mut jotkut sitten ei välttämättä / että se on niinku välttämätön paha joillekin

Tulkki1 tuo esimerkissä 29 esille tuomareiden kokemuksen tärkeyden tulkkien kanssa työskentelystä, millä tuntui vastausten perusteella olevan suora vaikutus siihen, kuinka hyvin tulkki huomioidaan oikeussalissa. Tulkki2 ja tulkki3 kertoivat vastauksissaan osan tuomareista olevan hyvinkin yhteistyökykyisiä ja omaavan hyvän käsityksen tulkin tehtävästä ja roolista oikeudessa. Keskusteltaessa tulkkien kanssa tuomareiden lisäkoulutuksen tarpeesta, kokivat kaikki tulkit koulutuksen jossain määrin tarpeelliseksi. Tulkit puhuivat niin tulkeille ja tuomareille yhteisistä tapahtumista, tuomareiden valistuksesta kuin puhekoulutuksestakin.

Näkemykset vertailussa. Tuomarit ja tulkit olivat eri mieltä tuomareiden tietotasosta ja tarpeesta kouluttaa tuomareita tulkkien kanssa työskentelyyn. Sujuva yhteistyö edellyttää tulkkien mielestä sitä, että tuomarit ottaisivat tulkit huomattavasti paremmin huomioon niin oikeudenkäynnin alussa kuin sen aikanakin. Seuraavissa kappaleissa tarkastelemme yksityiskohtaisemmin miten tulkit toivoisivat tuomareiden heitä huomioivan.

Yhteistyö oikeudenkäynnin alussa

Useissa oikeustulkin työtä sekä tulkin ja tuomarin yhteistyötä käsittelevässä ohjeistuksessa neuvotaan tuomareita esittelemään tulkatun oikeudenkäynnin periaatteet osallistujille. Haastateltavilta haluttiin selvittää, onko tämä sääntö käytössä myös käytännössä.

Tuomarit. Tuomareiden näkemys aiheeseen oli melko välinpitämätön, ja suurin osa heistä koki, ettei oikeudenkäynnin alussa tarvitse esitellä tulkin välityksellä käytävää prosessia, tulkin roolia ja tehtäviä tai neuvoja siitä, miten puhua tulkin välityksellä. Suurin syy tähän oli se, että tulkattu oikeudenkäynti oli heidän mielestään tänä päivänä monelle jo rutiinia. Tämä puolestaan aiheuttaa sen, että tuomarit näyttävät olettavan, että työskentely tulkin kanssa on yhtä rutiinia kaikille. Näin ei kuitenkaan ole ja joukossa saattaa olla paljon osapuolia, jotka työskentelevät tulkin kanssa ensimmäistä kertaa.

Eräs tuomari suositteli oikeudenkäynnin alussa käymään järjestelykysymykset läpi nopeasti, jos sille on tarvetta. Yksi tuomareista oli sitä mieltä, että tulkin on itse selvitettävä vieraskieliselle henkilölle oma roolinsa ja tehtävänsä. Tuomareiden puheista kuitenkin ilmeni, että useimmissa tapauksissa tulkki tulee tavalla tai toisella huomioiduksi oikeuskäsittelyn alussa tuomarin käydessä läpi läsnäolijat ja vieraskielisen henkilön kielen. Nimen ja tulkattavan kielen varmistaminen ei kuitenkaan tarkoita tulkin huomioimista oikeudenkäynnin osana.

Tulkit. Keskusteltaessa tulkkien kanssa tästä aiheesta olivat kaikki tulkit sitä mieltä, että tuomarin tehtävä on jokaisen tulkatun oikeudenkäynnin alussa kertoa kuulijoille, että kyseessä on tulkattu oikeudenkäynti. Tuomarin olisi enemmistön mukaan hyvä kertoa, miten tulkattu oikeudenkäynti etenee, muistuttaa puhujia pitämään puheenvuorot

kohtuullisen pituisina sekä sopia tulkkaustavasta tulkin kanssa etukäteen. Jossain tapauksissa vieraskielinen henkilö saattaa esimerkiksi osata oikeuden kieltä siinä määrin, ettei hänelle tarvitse tulkata kaikkea. Tästäkin pitäisi sopia tulkin kanssa etukäteen. Tulkit pitivät tulkatun oikeudenkäynnin pelisääntöjen esittelyä tärkeänä siksi, että vaikka tulkattu istunto on monelle jo rutiinia, löytyy joukosta usein osapuolia, esimerkiksi syyttäjiä ja asianajajia, jotka työskentelevät tulkin kanssa ensimmäistä kertaa. Yksi tulkeista myös huomautti, että jos tuomari ei mainitse tulkatusta oikeudenkäynnistä, on tulkin itse tuotava se esille.

Tulkkien ja tuomareiden kanssa keskusteltiin myös siitä, tulisiko tuomarin antaa tulkille ohjeita oikeudenkäynnin alussa.

Tuomarit. Tuomarit kertoivat lähtevänsä siitä olettamuksesta, että ammattitaitoinen oikeustulkki tuntee prosessin sekä sen tavat, eikä häntä tarvitse erikseen neuvoa. Poikkeuksen muodostivat kokemattomat ja tuomareille täysin vieraat tulkit, joita tuomarit omien sanojensa mukaan usein joutuvat ohjeistamaan.

Tulkit. Kaikki tulkit toivoivat, että oikeudenkäynnin puheenjohtaja sopisi tulkin kanssa istunnon alussa miten tulkkkaus hoidetaan, eli käytännössä mitä ja miten tulkataan:

- (30) *O3: puheenjohtaja johtaa oikeusprosessia ja hänen tehtävä on valvoa että se prosessi etenee tietyssä lainmukaisessa järjestyksessä / ja siinä on järjestys ja rauha lainmukaisesti salissa / ja kun tulkkkaus kerran on osa sitä prosessia tuomarin pitää tietenkin myös sopia siitä miten sitä tulkkausta sitten käytetään että se ois kaikille tämä tapahtuman jäsenille selvää miten tulkkkaus hoidetaan / että tavallaan sopia sellasista edellytyksistä millä tavalla tulkkkaus sujuu / ja tässä mielessä tuomarit ovat vähän erilaisia että toiset kysyy tulkilta toivomuksia miten tulkki haluaa että tulkkkaus hoidetaan ja sitten siinä tavallaan syntyy jonkinlainen sopimus miten asiat hoidetaan / toiset sitten saman tien kertovat miten he haluavat että tulkkkaus hoidetaan / ja kolmas ryhmä ei kysy lainkaan miten tulkkkaus hoidetaan / mutta tässä on tulkin tehtävä taas tuoda tulkkkaus esille ja ehdottaa miten se hoidetaan*

Esimerkki 30 kuvastaa kattavasti haastateltujen tulkkien näkemystä siitä, mikä on puheenjohtajan tehtävä ja miten tulkit toivoisivat tuomarin huomioivan heidät oikeuskäsittely alussa. Vaikka tuomari ei sinänsä pysty antamaan neuvoja tulkkkaustyöhön

liittyen, voivat he kertoa, mikä on heidän näkemyksensä tulkatun oikeudenkäynnin järjestelyistä ja näin parantaa yhteistyötä sekä koko prosessin sujuvuutta. Toisaalta tulkk³ mainitsee esimerkissä 30, että jos tuomari ei esitä minkäänlaisia toiveita, tulee tulkin itse ehdottaa, miten tulkkkaus hoidetaan.

Näkemykset vertailussa. Tuomareiden ja tulkkien näkemykset tulkin huomioimisesta ja ohjeistamisesta oikeudenkäynnin alussa olivat ristiriidassa keskenään. Tuomarit perustelivat näkemystään muun muassa olettamuksilla tulkin ammattitaidosta sekä prosessin rutiininomaisuudella. Kaikki haastateltavat tulkit olivat kuitenkin vankan kokemuksen ja alan korkeakoulututkinnon omaavia henkilöitä, joten tulkkien toivomus heidän huomioimisestaan ei liittynyt tulkin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai kokemuksen puutteeseen.

Huomioitavaa oli myös se, että vaikka kaikki tulkit toivoivat tuomarin oikeudenkäynnin alussa tuovan esille toivomuksia tai ehdotuksia siitä, miten tulkkkaus kyseisessä tulisi käsitellyssä hoitaa, ei suurin osa tuomarista kokenut tätä lainkaan tarpeelliseksi. Kuitenkin tuomareiden haastatteluissa nousi jatkuvasti esille heidän toiveensa muun muassa simultaanisesta tulkkauksesta, ja näin ollen on kyseenalaista, etteivät he tuo kyseistä asiaa esille oikeudenkäynnin alussa itse tulkille.

Etukäteismateriaali

Tärkeänä osana oikeustulkin työtä on valmistautuminen toimeksiantoon. Etukäteismateriaalin saaminen oikeuslaitoksilta on vaihtelevaa eivätkä kaikki oikeuslaitokset, syystä tai toisesta, aina tarjoa materiaalia etukäteen. Haastatelluilta tuomareilta ja tulkeilta kysyttiin heidän näkemystään etukäteismateriaalin jakamiseen ja materiaalin saamisen vaikeuteen.

Tuomarit. Jokaisella tuomarilla oli melko erilainen näkemys aiheeseen. Toisaalta koettiin, ettei etukäteismateriaaliin tutustuminen ole kaikissa jutuissa niiden yksinkertaisuuden vuoksi tarpeellista ja toisaalta koettiin, että pätevälle tulkille riittää valmistautumiseksi se, että tutustuu materiaaleihin ennen oikeudenkäyntiä esimerkiksi oikeustalon aulassa.

Tulkit. Tulkkien näkemysten mukaan etukäteismateriaalin saaminen käräjäoikeuksilta ei tuota ongelmaa. Tulkki1 kuitenkin kertoi, että hallinto-oikeus ei koskaan anna materiaalia tulkattavista jutuista etukäteen, mikä on tulkin kannalta hyvin ongelmallista, sillä käsiteltävät asiat liittyvät yleensä tietyn maan poliittiseen tilanteeseen, josta olisi hyvä ottaa etukäteen selvää.

Näkemykset vertailussa. Tuomarit eivät kommentoista päätellen aivan täysin tuntuneet ymmärtävän etukäteismateriaalin tärkeyttä tulkin työssä. Toisaalta he olivat sitä mieltä, että tarpeeksi ammattitaitoinen tulkki kykenee valmistautumaan toimeksiantoon tutustumalla materiaalin hetkeä ennen käsittelyä. Tuomareiden näkemys tästä pitää periaatteessa paikkansa, mutta ongelmaksi muodostuu se, ettei tulkeilla esimerkiksi oikeussalin aulassa ole aina pääsyä internetiin ja sanakirjoihin, jotka ovat oleellisia työvälineitä tulkkaustoimeksiantoon valmistautumisessa.

Työskentelymahdollisuudet

Tulkin työn laatuun vaikuttaa merkittävästi se, millaiset työskentelymahdollisuudet tulkille oikeudessa suodaan. Tulkkien tauottaminen tasaisin välein tai useamman tulkin tilaaminen pitkissä oikeuskäsittelyissä ei kuitenkaan ole automaatio, ja tuomareiden ja tulkkien kanssa keskusteltiin siitä, kenen tehtävä on huolehtia siitä, että tulkillla on hyvät työskentelymahdollisuudet.

Tuomarit. Tuomareiden kommenttien perusteella he pyrkivät ottamaan tulkin tarpeet huomioon, mutta usein tulkkauksessa oikeussalissa on jo niin rutinoitunutta, että tulkki unohtetaan eikä hänen tarpeitaan aina muisteta huomioida riittävästi. Tuomari2 painotti tulkin oma-aloitteisuutta hyvien työolojen varmistamiseksi:

- (31) *T2: meillä se on niin rutiinia et on tulkkeja paikalla / et se on niinku mäki ku istun rikosasioita ni lähes joka istunnossa on päivässä vähintäänki yks juttu mis on tulkki mukana / et se tulkkaus on siinä mielessä niin rutiinia täällä et siihen ei kiinnitetä huomiota / ja ku sanoit et annetaanko ohjeita tai muuta ni ei tavallaan koska se on ihan rutiini et jaahas nyt on vieraskielinen vastaaja ja sil on tos tulkki mukana ja mennään eteenpäin / ja sitte vastaavasti johtuen siitä et siihen on totuttu et on tulkkeja ni välil vähän valitettavasti unohtuu et tulkin pitäis ehtiä tulkata / ja siinä mielessä se on tulkin oman työn kannalta et on rohkea ja uskallusta ottaa aikaa ja tilaa itselleen ja tuoda tarpeet esille huolehtia itsestään*

Edellä esitetty esimerkki 31 kuvastaa hyvin, minkälainen rooli tulkille oikeudessa aika ajoin annetaan. Myös tuomari3 huomautti, ettei tulkkeja lähes koskaan tauoteta tarpeeksi, sillä usein on kiire saada jutut käsiteltyä annetussa ajassa. Kaikki tuomarit painottivat tulkin omaa aktiivisuutta taukojen pyytämisessä ja kertoivat kyllä pitävänsä tauon tulkin sitä pyytäessä.

Tulkit. Keskusteltaessa tulkkien kanssa tästä aiheesta, kokivat kaikki tulkit, että hyvien työolojen järjestäminen kuuluu ensisijaisesti oikeusistunnon puheenjohtajalle. Tulkit kuitenkin painottivat, että jos puheenjohtaja ei huomaa tai muista huolehtia tulkin tarpeista, on tulkin itse huolehdittava niistä:

- (32) *H: kenen tehtävä on oikeudessa huolehtia siitä että tulkilla on hyvät työskentelymahdollisuudet / tauot 2 tulkkia tarvittaessa annetaan tilaa tulkata ja käyttää puheenvuorot loppuun*

O3: se on puheenjohtaja / mutta jos sitä ei huomata se on tietenkin tulkin velvollisuus hoitaa se asia koska me tulkit tiedetään et tulkkauksen laatu laskee jos me tulkataan liian pitkään / ja jos tulkki huomaa siis tulkin velvollisuus on huolehtia laadusta/ ja jos muut eivät huomaa se on silloin tulkin tehtävä

Esimerkissä 32 puhutaan tulkin vastuusta tulkkeen laadusta, mikä on siinä mielessä erittäin perusteltua, että puheenjohtajat eivät ole käännöstieteen asiantuntijoina, eikä heidän näin ollen voida olettaa tuntevan tulkkien työkykyä. Toiset tulkit pystyvät tulkkaamaan ilman taukoa useamman tunnin, kun taas aloittelevan oikeustulkin tulkkeen laatu kärsii todennäköisesti jo ensimmäisen tulkatun tunnin jälkeen. Näin ollen oman kompetenssinsa tuntien tulee tulkin uskaltaa keskeyttää käsittely ja pyytää taukoa. Haastattelujen mukaan näin asia käytännössä meneekin ja tulkit hyvin usein itse pyytävät

tauon, sillä kuten tulkki1 huomautti, ei hänen aikanaan olla oikeudessa koskaan noudatettu suositusta, jonka mukaan tulkin tulisi levätä tunnin välein.

Tuomareiden ja tulkkien kanssa keskusteltiin myös useamman tulkin palkkaamisesta pitkissä ja useita vieraskielisiä henkilöitä koskevissa jutuissa.

Tuomarit. Tuomareiden näkemysten mukaan vaativissa jutuissa pitäisi pyrkiä palkkaamaan useampi tulkki, mutta se ei aina ole mahdollista koska tulkkeja ei ole saatavilla tai tuomari ei ole kokemattomuuttaan ymmärtänyt tilata riittävää määrää tulkkeja. Tuomari1 totesi, että useamman kuin yhden tulkin tilaaminen riippuu aina tilanteesta ja tulkin tilaajan tulee arvioida, onko tulkilla koko ajan töitä vai käsitelläänkö oikeuskäsittelyssä myös jotain muuta juttua, joka ei liity kyseiseen henkilöön:

(33) *T1: jos niitä tulkattavia on useampi ja sit voi olla vaikka kolme kieltä siellä salissa ja sitte siel on niitä umpisuomalaisia jotka ei ymmärrä mitään näitä muita kieliä ja että pitää koko ajan niinku tulkata ja sitä niinku eripäin ja se on välillä niinku tosi hankalaa / että tota kuullaanko päämiestä vai kerrotaanko päämiehelle sen suomalaisen todistajan puheita tai miten päin se menee / ja sit siel voi olla esimerkiks viroo ja venäjää puhuva ja suomea että ja et kyllä sit täytyy arvioida / et jos siinä on yhdelle tulkille liikaa hommia niin sit täytyy ottaa kaks tai vaikka kolme / ja samoin nää sitte nää tota patenttityyppiset jotka on niin raskaita asiasisällön kannalta / et sitte on / mut kyl yleensä niissä on pärjätty yhdellä tulkilla / et joissain tilanteis on ollu kaks vuorottelemas ja ne on ihan selvästi sopinu jaksot*

Tuomari1 tuo esimerkissä 33 esille, että pitkissä ja useita samaa kieltä puhuvia vieraskielisiä henkilöitä sisältävässä käsittelyssä pyritään palkkaamaan useampi tulkki.

Tulkit. Suurin osa tulkeista oli sitä mieltä, että tuomioistuimet eivät palkkaa riittävää määrää tulkkeja työmäärään nähden. Esimerkiksi tulkki3 kertoi kyllä työskennelleensä istunnoissa, joissa oli useampi tulkki, mutta silloin myös vieraskielisiä henkilöitä oli enemmän yhtä tulkkia kohden, eli työmäärä ei pienentynyt.

Tulkin työ on parhaimmillaan silloin, kun hänelle annetaan riittävästi tilaa ja aikaa tulkaamiseen. Tämä edellyttää, että tulkki saa tarpeeksi aikaa tulkata puheenvuorot

loppuun eikä häntä jatkuvasti keskeytetä tai puhuta hänen päällensä. Aineiston pohjalta tarkasteltiin kuinka paljon tilaa ja aikaa tulkille suodaan oikeussalissa tulkata rauhassa.

Tuomarit. Oikeudenkäynnit ovat usein hyvin hektisiä eivätkä tuomarit aina ehdi tai kykene huolehtimaan puheenvuorojen jakamisesta:

(34) *T2: oikeudenkäynnit on tietysti tietyl taval hektisiä / ja se tietysti riippuu prosessista ja siin on ehkä se niin ku mis vois olla parannettavaa niin ku prosessin johdossa / että vähän enemmän antas tilaa / mutta sitten taas toisaalta liittyy siihen paineensietokykyyn et saattaa olla just semmonen tilanne että siel on jopa useampia tulkkeja ja useampia tulkattavia ja näin / että ainakaan semmoseen ideaali tulkkaukstilanteeseen ei olla päästävässä*

Kuten tuomari2 esimerkissä 34 kommentoi, on oikeustulkkauksessa usein vaikea päästä ideaalitulanteeseen. Tuomarin unohtaessa huomioida tulkki, on tulkin näin ollen otettava itse ohjat rohkeasti käsiinsä ja otettava tilansa ja aikansa. Tähän tuomarit kommentoissaan tulkkeja myös kannustivat.

Tulkit. Tulkkien vastausten perusteella tuomarit huomioivat tulkkeja oikeudessa vaihtelevasti, joten siinä olisi heidän mielestään vielä parantamisen varaa. Vaikka tulkit eivät suoraan puhuneet tulkin keskeyttämisestä, kävi heidän puheistaan ilmi, että esimerkiksi puhujien puhenopeus on ajoittain niin nopea, ettei kattavalle tulkkaukselle jää tilaa ja aikaa.

Näkemykset vertailussa. Tulkkien mielestä hyvistä työskentelymahdollisuuksista huolehtiminen kuuluu tuomarille, mutta käytännössä tulkit joutuvat itse huolehtimaan itsestään. Ensinnäkään tulkkeja ei tauoteta tarpeeksi, ja tulkit joutuvat itse huolehtimaan taukojen saamisesta. Toisekseen, vaikka pitkissä ja vaativissa oikeuskäsittelyissä tulisi olla vähintään kaksi tulkkia, ei tämä yleensä toteudu. Tuomarit puhuivat ”pyrkimyksestä” palkata useampi tulkki, mutta käytäntö saattaa todellisuudessa olla kaukana tästä. Kolmanneksi niin tulkit kuin tuomarit totesivat, ettei tulkille aina anneta tarpeeksi tilaa tulkkaukseen.

Huomioitavaa haastateltavien näkemyksissä on se, että ainakin tuomarit tuntuvat hyväksyvän vallitsevan tilanteen. Tuomarit kertoivat avoimesti aika ajoin laiminlyövänsä

tulkin kanssa työskentelyyn liittyviä seikkoja ja kannustivat tulkkeja tuomaan itse esille omia tarpeitaan ja toivomuksiaan (tautot, tulkkausmenetelmän valinta jne.). Tulkkien vastauksista sen sijaan sai käsityksen, että he pakon edessä hyväksyvät sen, ettei tulkkeja tilata pitkiin oikeudenkäynteihin aina riittävästi, mutta toisaalta esimerkiksi taukojen pyytämässä he ottavat ohjat omiin käsiinsä eivätkä pelkästään alistu olosuhteisiin.

Toiveet paremmasta yhteistyöstä

Yksi tutkimuksen olettamuksista oli, että tulkkien ja tuomareiden yhteistyössä on vielä parannettavaa. Näin ollen tulkeilta ja tuomareilta kysyttiin, mitä parannuskohteita he näkevät toistensa työssä ja toimintatavoissa.

Tuomarit. Suurin osa tuomareista oli sitä mieltä, että tulkkaus sujuu yleisesti hyvin ja heidän oli vaikea mainita mitään konkreettista parannettavaa tulkin työssä. Tuomari2 näki parantamisen varaa tulkkien simultaani- ja kuiskaustulkaustaidossa, sillä se sujuvoittaa käsittelyä huomattavasti. Tuomari1 ja tuomari3 kommentoivat heille tuntemattomien ja toisaalta kokemattomien tulkkien työtä, joiden ammattitaito kokemuksen myötä kuitenkin pikku hiljaa karttuu. Tuomari1 mainitsi myös ulkomaalaistaustaiset tulkit, joiden ongelmana nähtiin riittämätön suomen kieli sekä puuttuva koulutus. Näiden tulkkien käyttö on kuitenkin välttämätöntä, sillä kaikista kielistä on mahdotonta löytää päteviä ja korkeakoulutettuja tulkkeja. Tuomarin näkökulmasta tärkeintä on saada tulkkaus järjestettyä – tavalla tai toisella.

Omassa työssään tuomarit kokivat, että parantamisen varaa on muun muassa tulkin huomioimisessa. Heidän mukaansa tuomareiden tulisi kiinnittää enemmän huomiota siihen miten tulkkaus järjestetään, huomioida kokematon tulkki oikeudenkäynnin alussa ja antaa tulkille enemmän tilaa ja aikaa tulkaamiseen.

Tulkit. Myös tulkit näkivät vastausten perusteella tuomareilla olevan eniten parantamisen varaa tulkkien huomioon ottamisessa. Tuomareiden tulisi itse tauottaa puhetta sekä ehdottomasti neuvoa muita osapuolia pitämään puheessa taukoja ja kiinnittämään huomiota puheen nopeuteen. Yksi tulkeista toivoi puheenjohtajien ja myös muiden juristien mahdollisuuksien mukaan selittävän yleiskielellä vaikeiden termien sisällön

ennen niiden käyttöä, sillä tämä helpottaisi niin tulkin kuin muidenkin suomenkielisten henkilöiden tilannetta oikeussalissa. Tulkit toivoivat myös, että puheenjohtajat sopisivat tulkin kanssa etukäteen tulkkausikäytänteistä. Eräs tulkeista näki myös tärkeänä, että oikeustulkki ja tuomareiden välille luotaisiin jonkinlainen yhteinen foorumi.

Tulkki mielestä tulkeilla olisi yleisesti parannettavaa niin oikeusympäristön tuntemisessa, toimeksiantoon valmistautumisessa kuin oman tilan ottamisessakin. Lisäksi mainittiin yleissivistyksen parantaminen, juridisen sanavaraston laajentaminen sekä tulkkausmenetelmien hallinta. Kaikki tulkit luettelivat hyvin paljon parannusehdotuksia, mikä kertoo siitä, etteivät tulkit ole täysin tyytyväisiä ammattikuntaansa. Toisaalta pitää ottaa huomioon se, että oikeustulkkauskehitys on Suomessa vasta alkuvaiheessa ja oikeustulkki erikoisammattitutkinnon myötä kehitys lähtee oletettavasti nousuun.

Näkemykset vertailussa. Niin tuomarit kuin tulkitkin näkivät paljon erilaisia parannuskohteita yhteistyön ja prosessin sujuvuuden kehittämiseksi. Yleisesti voidaan todeta, että tuomareiden toivomukset liittyivät lähinnä tulkki ammattitaitoon ja tulkki toivomukset tuomareiden yhteistyökykyyn. Yhteinen toive toisiaan kohtaan molemmilla ryhmillä oli oma-aloitteisuuden lisääminen.

3.3 Näkemyserot tarkastelussa

Edellä esitetyssä analyysissä on tutkittu tuomareiden ja tulkki näkemyksiä oikeustulkkausalan ristiriitaisista ja ajankohtaisista kysymyksistä. Tässä alaluvussa tarkastellaan näkemyseroja tarkemmin ja nostetaan esille analyysistä löydetyt merkittävimmät huomiot. Samalla saatuja tuloksia tulkin ja tuomarin toiminnasta verrataan olemassa oleviin julkaisuihin.

Suurimmat näkemyserot ja ristiriidat tulkki ja tuomareiden välillä liittyivät tulkin ja tuomarin yhteistyöhön, tuomareiden toimintaan, tuomareiden tietotasoon, tulkin rooliin sekä tulkkeen tarkkuuteen.

Tarkasteltaessa analyysissä esitettyjä näkemyksiä, nousivat ylivoimaisimmiksi näkemyseroiksi **tulkin huomioiminen oikeudenkäynnissä** sekä **tuomarin osallisuus tulkkausjärjestelyihin**. Analyysissä nousi toistuvasti esille, ettei tuomari huomioi tulkkia oikeudenkäynnin aikana tarpeeksi, mikä tulkkien mukaan hankaloittaa heidän työtään huomattavasti. Tuomareiden mielestä tulkatun oikeudenkäynnin etenemisen selostaminen tai osallistujien ohjeistaminen tulkin kanssa työskentelyyn oikeudenkäynnin alussa ei ollut tarpeellista. Tuomarit eivät myöskään kokeneet tärkeäksi tulkin roolin ja tehtävien esittelemistä oikeusprosessin osallistujille oikeudenkäynnin alussa. Tuomarit vetosivat tulkatun oikeudenkäynnin rutiininomaisuuteen, eivätkä siksi kokeneet edellä mainittuja asioita tarpeellisiksi. Kuitenkaan tulkin asiakkaita eivät ole ainoastaan tuomarit vaan kaikki oikeussalissa läsnä olevat, joiden joukosta löytyy usein myös suuri joukko ensi kertaa tulkin kanssa työskenteleviä. Tulkit sen sijaan painottivat tulkin huomioimisen tärkeyttä oikeudenkäynnissä ja perustelivat sen helpottavan ja sujuvoittavan niin oikeustulkin työtä kuin itse oikeusprosessiakin merkittävästi. Toisaalta tässä tulee huomioida myös tuomarin vaativa työtehtävä puheenjohtajana ja päätöksen tekijänä, mikä ei aina suo parhaimpia edellytyksiä seurata tulkkia ja huomioida hänen työtehtävänsä.

Edellä kuvattu tuomareiden toiminta on ristiriidassa Vademecum-ohjeistuksessa neuvotun käytännön kanssa, jonka mukaan tulkatun oikeudenkäynnin alussa tuomarin olisi hyvä esitellä tulkin rooli ja tehtävät kaikille osallistujille (EULITA & ECBA 2010). Myös Edwards painottaa luvussa 2.4.5 *Tulkin ja tuomarin yhteistyö* kuinka tärkeää tulkin suorituksen onnistumiselle on se, että tuomari huomioi hänet.

Mielenkiintoinen näkemysero tulkin ja tuomarin yhteistyössä liittyi **tulkin ja tuomarin väliseen keskusteluun oikeudenkäynnin alussa**. Tulkkien mukaan tuomarin tulisi ennen oikeudenkäyntiä sopia tulkin kanssa tulkkaustavasta sekä mahdollisista muista järjestelyistä. Sen sijaan tuomarit eivät kokeneet useinkaan tätä tärkeäksi, vaan vetosivat tulkin ammattitaitoon huolehtia tulkkauksen toteutumisesta vaaditulla tavalla. Kuitenkin Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry:n oikeustulkkausohjeiden mukaan tulkin ja

tuomarin tulisi oikeudenkäynnin alussa sopia yhdessä tulkin työskentelytapaan ja tulkkaustapaan liittyvistä asioista (SKTL 2001).

Tulkin ja tuomarin yhteistyössä havaittiin ristiriitaa liittyen myös **tulkin työskentelyoloihin** oikeussalissa. Useamman tulkin tilaaminen tarvittaessa kuuluu käytännön syistä tuomioistuimelle. Sen sijaan tulkin tauottaminen ja riittävän tilan antaminen tulkille puheenvuorojen kattavaa tulkkausta varten ovat tulkkien mielestä asioita, jotka kuuluvat puheenjohtajan tehtäviin. Toisaalta luvussa *2.4.1 Oikeustulkkauksen piirteitä* todettiin, että tulkki itse kantaa vastuun siitä, että hänellä on hyvät työskentelyolosuhteet. Tulosten mukaan käytännössä tulkit itse pyytävätkin taukonsa ja ottavat tarvittavan tilansa ja aikansa puheenvuorojen tulkkaamiseen, sillä monet tuomarit eivät muista huomioida tulkin tarpeita oikeudenkäynnin aikana.

Analyysistä nousi esille myös ristiriitaisia näkemyksiä liittyen **etukäteismateriaalin toimittamiseen tulkeille**. Vaikka tuomarit eivät vastustaneet etukäteismateriaalin jakamista tulkeille, eivät he yksinkertaisissa tapauksissa kokeneet sitä tarpeelliseksi. Tuomareiden mielestä ammattitaitoinen tulkki kykenee valmistautumaan toimeksiantoon nopeasti ennen oikeudenkäyntiä esimerkiksi lukaisemalla haastehakemuksen läpi oikeustalon aulassa. Kuitenkin oikeustulkkausta koskeissa ohjeissa painotetaan etukäteismateriaalin toimittamista tulkille ennen tulkkaustoimeksiantoa. Tulkin toimeksiantoon valmistautumisen väheksyminen tuomareiden osalta herättää ihmetystä, sillä tuomareiden toivoessa laadukasta tulkkausta, voisi heidän olettaa toivovan tulkilta myös asianmukaista valmistautumista tulkkaustoimeksiantoon (valmistautumisen merkityksestä ks. luku 2.4.3). Toisaalta, tässäkin syy saattaa liittyä siihen, etteivät tuomarit ymmärrä valmistautumisen tärkeyttä.

Kaikki edellä mainitut tulkin ja tuomarin yhteistyöhön sekä tuomarin toimintaan liittyvät näkemyserot ovat todennäköisesti syynä eroihin myös **tuomareiden tietotason** arvioinnissa. Vaikka tuomarit arvioivat oman tietotasonsa tulkkien kanssa työskentelystä riittävän hyväksi edesauttaakseen onnistuneen oikeustulkkauksen toteutumista, kokivat tulkit joidenkin tuomareiden käsityksen tulkkien kanssa työskentelystä olevan kaukana ideaalitulanteesta. Muun muassa edellä esiin nostettu tulkkien riittämätön huomioiminen

kuvastaa tulkkien näkemystä tuomareiden tietämättömyydestä tulkkien kanssa työskentelystä. Toisaalta näkemuserot voivat johtua siitä, etteivät tuomarit ymmärrä kuinka tärkeää tulkin työn kannalta on se, että tuomareiden lisäksi myös muut oikeudenkäyntiin osallistuvat henkilöt tuntevat tulkatun oikeudenkäynnin pelisäännöt.

Tulkin ja tuomarin yhteistyötä koskevien näkemuserojen lisäksi analyysistä nousi esille huomattavia ristiriitoja **tulkin rooliin** liittyen. Vaikka päällisin puolin näytti aluksi siltä, että tulkit ja tuomarit ovat tulkin roolista samaa mieltä, selvisi tarkentavien kysymysten kautta paljon eroja. Ensinnäkin todettiin, että tarkkaa määritelmää tulkin roolista ei haastateltavien keskuudessa ollut ja erimielisyyksiä nousi paljon esille siinä, mikä kuuluu tulkin rooliin ja mikä ei. Tulkkien mielestä tulkin rooliin ei kuulu vieraskielisen henkilön neuvominen, mutta hän saa jollain tavalla tuoda esille sen, jos vieraskielinen henkilö ei ymmärrä lainkaan mitä oikeudessa tapahtuu. Tuomareiden näkemykset kyseisistä seikoista olivat päinvastaiset. Erot näkemyksissä saattavat johtua muun muassa siitä, että tuomarit ovat rakentaneet kuvansa tulkin roolista ”omien ja hyvien tulkien”, ja näin ollen luottavan heidän tietotasoonsa neuvoa tulkattavaa tarvittaessa. Tuomarit kuitenkin painottivat tulkin kantavan itse vastuun omista puheistaan vieraskieliselle henkilölle. Sen sijaan tulkit saattavat kokea neuvomisen tulkille liian suurena vastuuna. Vaikka tulkattavan neuvominen muissa tulkkaustilanteissa olisikin sallittua, voidaan se mielestäni juridisessa ympäristössä kyseenalaistaa, sillä oikeussalissa vieraskielinen henkilö voi nähdä tulkin työskentelevän oikeuslaitokselle ja näin luottaa tulkin neuvoihin sokeasti, minkä lisäksi tulkin antamalla mahdollisesti väärällä oikeudellisella neuvolla voi olla vakavat seuraukset.

Toiseksi tulkin rooliin liittyvä ristiriita havaittiin siinä, miten tulkki reagoi, jos hän huomaa, ettei vieraskielinen henkilö ymmärrä mitä oikeussalissa tapahtuu ja puhutaan. Pääsääntöisesti tulkit kokivat, että asia tulee jollain tavalla tuoda esille, kun taas tuomarit kokivat, että se ei kuulu tulkin rooliin. Tulkin kannalta tilanne on tässä ristiriitainen, sillä samalla kun hänen tehtävänsä on huolehtia siitä, että tulkattava ymmärtää tulkatun viestin sisällön, ei hänen rooliinsa kuitenkaan kuulu avustajana toimiminen. Ongelman liittyessä kulttuurinsidonnaisiin eroihin, kuuluu tulkin tuoda ero esille, mutta sen sijaan jos kyse on

maallikolle epäselvästä lakikielestä, ei tulkin periaatteessa kuulu ottaa siihen kantaa. Entäpä jos koko vieras oikeusjärjestelmä käsitetään kulttuurienväliseksi eroksi? Oikeaa vastausta kyseiseen ristiriitaan tuskin on olemassa, vaan asia jää jokaisen tulkin ratkaistavaksi henkilökohtaisesti.

Analyysissa ilmeni myös, että **tulkit eivät tuomareiden mielestä aina toimi roolinsa edellyttämällä tavalla**. Toisaalta, tässä kohtaa on huomioitava, että koska tarkkaa määritelmää oikeustulkin roolista ei ole olemassa, myös roolin mukaista toimintaa on vaikea arvioida objektiivisesti. Lisäksi tuomarit kohdistivat suurimman osan ongelmista harvoin oikeudessa esiintyviin tulkkeihin ja tietyistä kieliryhmistä tuleviin tulkkeihin. Myös tulkit kertoivat, että avustajat pyytävät heitä aika ajoin toimimaan yli rooliodotusten. Tulkin roolin esittelemisen kaikille oikeudenkäynnin alussa saattaisi mahdollisesti lieventää tätäkin tulkkien kohtaamaa ongelmaa.

Edellä esitetyt rooliodotukset tuomareiden ja myös asianajajien tahoilta ovat ristiriidassa asioimistulkin ammattisäännösten kanssa, jossa korostetaan tulkin viestinnällistä roolia. Ammattisäännösten kohdissa 12 ja 13 painotetaan, ettei tulkki toimi tulkattavan avustajana eikä näin ollen saa antaa neuvoja, eikä tulkin kuulu hoitaa muita kuin tulkkaustehtäviä.

Eräs ristiriita tulkin ja tuomarin tehtävänjaossa nousi esille keskusteltaessa viestinnän ohjaamisesta. Tuomarit näkivät pätevän tulkin kriteerinä kyvyn kontrolloida puhujaa tulkkaustilanteessa. Tulkit sen sijaan toivoivat tuomareiden ohjaavan tilannetta enemmän. Lähtökohtaisesti tuomari toimii oikeuden puheenjohtajana. Vaikka tulkki tulkkaustilanteessa ammattinsa puolesta toimiikin kontrolloijan roolissa, voidaan oikeustulkkauskeskustelun ollessa kyseessä esittää olettaen, että jos tuomarit neuvoisivat puhujia heti oikeudenkäynnin alussa huolehtimaan omista puheenvuoroistaan, olisi tulkin huomattavasti helpompi ohjailla puhujaa oikeudenkäynnin aikana. Vaikka oletettavaa on, että myös tulkit neuvovat ja ohjaavat tulkattaviaan, voidaan uskaliaasti epäillä, että heidän auktoriteettinsa on huomattavasti pienempi tuomarin auktoriteettiin verrattuna, joten tuomarilta tulevien ohjeiden noudattamista voidaan pitää todennäköisempänä.

Toisin sanoen **tulkkien ja tuomareiden keskuudessa ei vallitse yhteisymmärrystä siitä, miten tulkattavan puhetta yhteistyössä ohjataan.**

Erittäin mielenkiintoinen analyysissä esille noussut seikka liittyi **tulkin näkyvyyteen** oikeudessa. Vaikka tuomarit painottivat usein tulkkauksen huomaamattomuutta ja tulkin neutraaliutta, puhuttaessa näkyvyydestä kävi kuitenkin ilmi, että niin tulkit kuin yllättäen tuomaritkin halusivat tulkin näkyvän oikeudessa. Tuomarit muun muassa antoivat tulkille luvan ohjata ja neuvoa asiakasta tämän kysyessä apua ja toivoivat tulkin ohjaavan viestintätilannetta tarpeen vaatiessa. Kyseinen päätelmä vastaa osuvasti alalla vallitsevaa käsitystä neutraaliudesta, jonka mukaan tulkin tulee olla samaan aikaan näkymätön, mutta tehdä myös näkyviä ratkaisuja (ks. luku 2.4.2).

Haastateltujen tuomareiden analyysistä löytyi eräs tarkkuuteen liittyvä mielenkiintoinen ongelmakohta, mikä ottaen huomioon tarkkuuden tärkeys oikeustulkkauksessa, osoittautui hyvin mielenkiintoiseksi tarkastelun kohteeksi. Tuomarit nimittäin kokivat ongelmalliseksi sen, **kuka päättää, mitä oikeudessa tulkitaan.** Vaikka tuomarit ymmärsivät tiivistämisen tärkeyden simultaanisessa kuiskaustulkkauksessa, eivät he periaatteessa halunneet tulkin tekevän päätöstä siitä, mitä tiivistetään tai mitä jätetään kokonaan tulkkaamatta. Tulkin näkökulmasta voidaan kyseinen näkemys nähdä absurdina, sillä lähtökohtaisesti kaiken tulkkaaminen oikeussalissa on mahdotonta, minkä lisäksi kielellisen kompetenssinsa ansiosta vain tulkki ymmärtää vieraskielisen henkilön puhetta, ja kykenee näin ollen arvioimaan sen sisältöä. Myös teorialuvussa 2.4.4 *Oikeustulkkauksen tarkkuus ja laatu* Mikkelson ja Isolahti totesivat tulkin tekevän päätöksen siitä, mitä osia he puheesta tiivistävät. Tuomareiden näkökulmasta ongelma voidaan kuitenkin nähdä perusteltuna, sillä he haluavat rakentaa näkemyksensä puhujasta ja tämän uskottavuudesta autenttisen puheen perusteella, mikä tulkin välityksellä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa ei ole mahdollista. Näin ollen tuomarit neuvoivat tulkkeja tulkkaamaan vain puheen relevantit osat ja tiivistämään epärelevantit asiat.

Seuraavaksi voidaan esittää kysymys, kuka päättää mikä on relevanttia ja mikä ei. Tulkkauksen ollessa kyseessä voidaan kuitenkin vain todeta, että tulkki pyrkii tulkkaamaan kaiken kattavasti, mutta lopullisen päätöksen siitä, mitä tiivistetään, tekee

tulkki. Käytännössä ammattitaitoinen tulkki kykenee poimimaan sisällön ydinasiat. Tuomarit kuitenkin kokivat ajoittain ongelmiksi sen, että osa tulkeista tulkaa puhujan puheen liian suppeasti. Tuomareiden näkökulmasta asiaa katsottuna, tilanne vaikutti siltä, että oikeudessa usein tulkaavat tulkit oli koettu ammattitaitoisiksi, toisin sanoen heidän kykyynsä tuoda esille relevantit asiat luotettiin, ja näin ollen asiaa ei ollut tarvetta tarkastella niin kauan kuin tulkaamassa oli ”oma ja hyväksi todettu tulkki”. Uusien ja ulkopuolisten tulkkien kohdalla tilanne on varmasti mutkikkaampi.

Merkittävä analyysissä esiin noussut huomio kohdistui ongelmatilanteisiin tiettyjen tulkkiryhmien kanssa. Tuomareiden vastauksissa kävi jatkuvasti ilmi, eniten ongelmia tulkatessa oikeudenkäynnissä he kohtasivat joidenkin tulkkivälitystoimistoista tulevien tulkkien, harvinaisesta kieliryhmästä tulevien tulkkien sekä kokemattomien tai itseoppineiden tulkkien kanssa. Ongelmat liittyivät lähinnä puutteelliseen ammattitaitoon. Kyseinen havainnon valossa on näyttää siltä, että edellä mainittuja tulkkiryhmien koulutusta on jatkossa lisättävä.

Vertaillen tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia tutkimuksen alussa laadittuun teoriaan, kävi ilmi, että tulokset olivat hyvin lähellä aikaisemmissa tutkimuksissa havaittuja tuloksia. Ensinnäkin haastateltavien käsitykset pätevistä tulkista, tulkin tehtävistä ja tulkkeen tarkkuudesta olivat samankaltaiset, minkälaisena teoretikot ne näkevät (vrt. luvut *2.4.1 Oikeustulkkauksen piirteitä*, *2.4.3 Tulkin tehtävät ja 2.4.4 Oikeustulkkauksen laatu ja tarkkuus*). Toiseksi tulokset osoittivat, että myös ristiriitoja esiintyy samoissa asioissa, joihin teoretikot ovat törmänneet. Muun muassa käsityksistä tulkin roolista ja viestin ei-kielellisten elementtien välittämisestä ovat tutkijoiden keskuudessa hajanaisia, ja sama tulos toistui myös tässä tutkimuksessa.

Lopuksi analyysin pohjalta nousi esille mielenkiintoinen huomio tulkin ja tuomareiden esittämistä parannuskohteista. Tulkit toivoivat parannusta tulkkien ammattitaitoon ja tulkin huomioimiseen oikeudessa. Yllättäen myös tuomarit näkivät parannuskohteita tulkin huomioimisessa, mikä kertoo siitä, että tuomarit eivät itsekään ole täysin tyytyväisiä yhteistyön tasoon. Lisäksi tuomarit toivoivat parannusta tulkkien ammattitaitoon, minkä voi osaltaan olettaa johtuvan siitä, että tuomarit joutuvat usein

työskentelemään kokemattomien tai itseoppineiden tulkkien kanssa. Mielenkiintoinen päätelmä onkin se, että **vaikka parannuskohteita on paljon, ovat tulkit ja tuomarit niistä melko yksimielisiä.**

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella tulkin ja tuomareiden näkemyksiä oikeustulkkauksesta ja selvittää eroavatko näkemykset toisistaan. Näkemyksiä tarkasteltiin kolmen eri teeman ympärillä: 1) onnistunut oikeustulkkaus, 2) tulkin rooli ja tehtävät sekä 3) tulkin ja tuomarin yhteistyö. Tarkastelun lähtökohdaksi otettiin oikeustulkaustutkimuksen alalla vallitsevat käsitykset ja ohjeistukset hyvästä oikeustulkkauksesta, tulkin roolista ja tehtävistä, tulkkeen tarkkuudesta ja laadusta sekä yhteistyöstä tulkin ja oikeusprosessin osapuolten välillä. Lisäksi huomioitiin tulkkausviestintää ja oikeudenkäyntiä luonnehtivat periaatteet sekä tulkkauksen funktio oikeussalissa.

Tutkimuksen hypoteesiksi asetettiin olettaus, että tulkkien ja tuomareiden näkemykset oikeustulkkauksesta eroavat toisistaan. Analyysin perusteella voidaan todeta, että hypoteesi toteutui osittain (ks. liite 2). Tulkkien ja tuomareiden näkemykset onnistuneesta oikeustulkkauksesta olivat hyvin lähellä toisiaan, ja näkemyksissä tulkin roolista ja tehtävistä esiintyi jonkun verran vaihtelua. Sen sijaan osapuolten näkemykset tulkin ja tuomarin yhteistyöstä oikeudessa erosivat toisistaan huomattavasti.

Analyysin pohjalta paljastui kaksi merkittävää tutkimustulosta. Ensinnäkin tutkimustulokset osoittivat, ettei haastateltujen tulkkien ja tuomareiden keskuudessa vallitse yhteisymmärrystä siitä, mitä tulkin rooliin oikeudessa kuuluu. Tästä aiheutui se, että myös tehtävänjako tulkin ja tuomarin välillä oli epäselvä. Eräs syy tälle saattaa olla se, että koska virallisia määräyksiä tulkin roolista ja tehtävistä ei ole olemassa, esiintyy oikeudessa myös eri tavoin toimivia tulkkeja. Tuomareiden osalta roolin ristiriitaisuuteen saattaa vaikuttaa se, etteivät he tiedä tai ymmärrä koulutettujen tulkkien näkemyksiä muun muassa siitä, minkälaista vastuuta tulkki voi tekojensa ja sanojensa osalta oikeudessa ottaa.

Toinen merkittävä havainto liittyi tulkkien ja tuomareiden yhteistyöhön. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että yhteistyö kyseisten osapuolten välillä

on hataralla pohjalla. Tulkkien ja tuomareiden näkemysten vertailussa yhteistyö koettiin ajoittain ongelmalliseksi ja ennen kaikkea tulkit toivovat tuomareiden kiinnittävän siihen jatkossa enemmän huomiota. Myös tähän ongelmakohtaan on oletettavasti olemassa useampia syitä, mutta aineiston tuomareiden vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että tuomareilla ei ole tarpeeksi tietoa tulkin työstä. Tätä olettamusta tukee myös se havainto, että monet tuomareiden näkemykset olivat ristiriidassa oikeustulkkauksen alalla laadittujen ohjeistusten kanssa. Esimerkiksi Vademecum-ohjeistuksen mukaan tuomarin tulisi oikeudenkäynnin alussa sopia tulkin kanssa tulkkausjärjestelyistä ja esitellä tulkin rooli ja tehtävät oikeudenkäynnin osapuolille, mitä haastatellut tuomarit eivät nähneet kovinkaan tärkeänä.

Edellä esitettyjen havaintojen perusteella näyttää siltä, että jos tuomareilla olisi tieto siitä, kuinka paljon muun muassa muiden osallistujien ohjeistaminen, etukäteismateriaalin toimittaminen ajoissa ja tulkin huomioiminen oikeudenkäynnin aikana helpottaisivat oikeudenkäynnin sujuvuutta ja tulkin työtä, saattaisivat tuomarit suhtautua näihin kysymyksiin hieman eri tavalla. Näin ollen näkemykseni on se, että tuomareiden olisi erittäin tarpeellista saada lisätietoa onnistuneen tulkkauksen edellytyksistä. Yksi ratkaisu voisi olla saattaa tuomareiden tietoon esimerkiksi Vademecum-ohjeistus, ja pyrkiä kannustamaan tuomareita toimimaan sen mukaan.

Kiistaton tosiasia tulkkausalalla on kuitenkin se, että vain tulkit voivat toimia oman alansa asiantuntijoina. Näin ollen tulkin vastuulla voidaan nähdä olevan omien asiakkaidensa, myös tuomarin, neuvominen ja ohjaaminen. Toisin sanoen, vaikka oikeustulkkausessa havaitut yhteistyöhön liittyvät ongelmat näyttivät pääosin johtuvan tuomarin puutteellisesta tietämyksestä, on tulkilla mielestäni osittainen vastuu tiedon jakamisesta tuomareille.

Niin kauan kuin on olemassa itseoppineita tulkkeja ja toisaalta tulkin kanssa vähän työskennelleitä tuomareita, ideaalitalanteeseen tuskin päästään, mutta yhteiset pelisäännöt helpottaisivat huomattavasti molempien osapuolten työntekoa. Tulkkien parempi huomioiminen kuitenkin edellyttäisi tuomareilta jatkossa aktiivisempaa osallistumista

yhteistyöhön ja enemmän ymmärrystä siitä, kuinka paljon yhteistyö sujuvoittaisi niin tulkkien työtä kuin itse prosessin kulkua.

Tässä tutkimuksessa esiin nousseet havainnot antoivat melko kattavan kuvan haastateltujen tulkkien ja tuomareiden näkemyksistä oikeustulkkauksesta. Kuitenkin on syytä huomauttaa, että haastatellut osapuolet eivät kommentoissaan puhuneet toisistaan vaan niistä tulkeista ja tuomareista, joiden kanssa he ovat toimineet, mikä tulee huomioida myös tutkimustuloksia tarkastellessa. Lisäksi on huomioitava, että tutkimuksessa tutkittiin hyvin kapeaa joukkoa toimijoita, joten tutkimustuloksia ei voi suoraan yleistää koskemaan kaikkia tulkkeja ja tuomareita.

Aineistonkeruumenetelmänä puolistrukturoitu teemahaastattelu osoittautui tämän tutkimuksen kannalta onnistuneeksi valinnaksi. Aineiston työstäminen sekä analyysi osoittivat, että teemahaastattelun avulla kerätty aineisto sisälsi paljon yksityiskohtaista ja syvällistä tietoa, jonka perusteella pystyttiin suorien vastausten lisäksi etsimään vastauksille perusteluja laajasta kontekstista.

Ongelmaksi tutkimuksen kulussa muodostui tutkimusaineiston rajaaminen. Teemahaastattelujen valmistumisen jälkeen todettiin, että haastattelumateriaalia oli kertynyt tarvittavaa enemmän. Kuitenkaan aineiston rajaaminen ei ollut yksiselitteistä, sillä kaikki saatu informaatio tuntui aluksi relevantilta ja mielenkiintoiselta. Yksi vaihtoehto olisi ollut rajata tutkimus koskemaan vain yhtä teemaa (esimerkiksi tulkin ja tuomarin yhteistyötä), mutta silloin emme olisi saaneet laajempaa kokonaiskuvaa osapuolten näkemyksistä. Toisaalta yhteen teemaan keskittyminen olisi antanut paremmat mahdollisuudet syvällisemmälle analysoinnille.

Koska tutkimuksella haluttiin saada laajempaa tietoa tulkkien ja tuomareiden näkemyksistä, päädyttiin tutkimaan kolmea osa-aluetta. Aineisto rajattiin koskemaan tutkijan näkökulmasta mielenkiintoisia ja ajankohtaisia kysymyksiä.

Ongelmia tutkimuksessa tuotti ajoittain myös näkemysten vertailu. Ensinnäkään tulkeille ja tuomareille esitettyjen kysymysten sisällöt eivät kaikilta osin olleet täysin identtisiä. Toiseksi tulkkien ja tuomareiden keskinäisissä vastauksissa esiintyi vaihtelua, mikä

vaikeutti kyseisen ammattiryhmän yhtenäisen näkemyksen hahmottamista. Ratkaisuna ensimmäiseen pyrittiin epäidenttisten kysymysten vastauksia jaottelemaan isomman kokonaisuuden alle, ja rakentamaan tällä tavoin keskenään vertailtavissa olevia kokonaisuuksia. Osa täysin epäidenttisistä kysymyksistä myös rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle. Jälkimäinen ongelma ratkaistiin siten, että näkemysten vertailussa tietyn ryhmän käsitys tarkasteltavaan asiaan muodostettiin enemmistön mielipiteiden pohjalta.

Tämän tutkimuksen avulla saimme nostettua esille mielenkiintoisia ja ajankohtaisia näkemyksiä oikeustulkkausten nykytilasta haastateltujen henkilöiden näkökulmasta. Samalla havaittiin useita oikeustulkkaukseen liittyviä ongelmakohtia, jotka sujuvan prosessin nimissä vaativat ratkaisua.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia, onko tilanne tulkkien ja tuomareiden näkemyksissä muuttunut. Relevantin mahdollisesta jatkotutkimuksesta tekee se, että lähivuosina toteutuvan oikeustulkin erikoisammattitutkinnon on tarkoitus nostattaa oikeustulkkausten laatua, joten nykytilanteen ja tulevaisuuden vertailulla voitaisiin seurata oikeustulkkausten kehitystä. Lisäksi suomalaista oikeustulkkausta koskevaa tutkimusta tulisi laajentaa tulkin vieraskielisten asiakkaiden näkemysten tarkasteluun.

LÄHTEET

Tieteelliset julkaisut

- Anderson, R. Bruce W. 1976. Perspectives on the Role of Interpreter. Pöchhacker & Shlesinger 2002, 208–217.
- Colin, Joan & Morris, Ruth 1996. *Interpreters and the legal process*. Winchester: Waterside Press.
- Edwards, Alicia B. 1995. *The Practice of Court Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Frände, Dan; Havansi Erkki; Helenius Dan, Koulu Risto; Lappalainen Juha; Lindfors Heidi, Niemo Johanna, Rautio Jaakko, Virolainen Jyrki 2012. *Prosessioikeus*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Gile, Daniel 1995. *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam: Benjamins.
- González, Roseann Dueñas, Vásques Victoria F. & Mikkelsen, Holly 1991. *Fundamentals of Court Interpretation. Theory, Policy and Practice*. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press.
- Hale, Sandra 2004. *The Discourse of Court Interpreting: discourse practices of the law, the witness and the interpreter*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Havanssi, Erkki 2000. *Oikeudenkäynti ja pakkotäytäntö. Prosessioikeuden oikeusdogmaattiset perusteet*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.
- Hietanen, Kaarina 2004. Tulkkausviestintä ammattina. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) *Alussa oli käänös*. 4. painos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Hirsijärvi, Sinikka & Hurme, Helena 1995. *Teemahaastattelu*. 7., korjattu painos. (1. painos 1979). Helsinki: Yliopistopaino.
- Isolahti, Nina 2007. Juridisen tulkkauksen kenttä. Onko oikeustulkkaus ainoastaan oikeussalissa tapahtuvaa tulkkausta. *Kääntäjä 10/2007*.
- Isolahti, Nina 2008. Tulkki oikeussaliviestinnän monitaiturina. *MikaEl – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu 2/2008*.
<<http://www.sktl.fi/@Bin/41017/Isolahti.pdf>>

- Isolahti, Nina 2013. Julkaisematon, oikeustulkkausta käsittelevän väitöskirjan käsikirjoitus.
- Jokela, Antti 1996. *Oikeudenkäynti I*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Jokela, Antti 2008. *Rikosprosessi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Karjalainen, Heikki A. 2009. ”No kertoo nyt sitten mitä tapahtui...” *Tapaustutkimus puhuttelusta tulkatun rikosoikeudenkäynnin kuulemisvaiheessa*. Pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Kinnunen, Tuija & Gun-Viol Vik-Tuovinen 2011. *Oikeustulkin työ – yhteistyön etiikkaa*. Vaasan yliopiston kääntämisen, erikoisalaviestinnän ja monikielisyyden tutkijayhdistyksen sähköinen julkaisu.
<http://www.vakki.net/publications/2011/VAKKI2011_Kinnunen&Vik-Tuovinen.pdf>
- Kirchhoff, Hella 1976. Simultaneous Interpreting: Interdependence of Variables in the Interpreting Process, Interpreting Models and Interpreting Strategies. Pöchhacker & Shlesinger 2002, 110–119.
- Kodin lakikirja 1995. *Käytännön oikeustietoa*. II osa. Helsinki: Valitut Palat.
- Lappalainen, Juha 1994. *Alioikeusuudistus 1987–1993*. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Leinonen, Satu 2004. Asioimistulkkaukset – paljon muutakin kuin asioimisen tulkkausta. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) *Alussa oli käännös*. 4. painos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Mikkelsen, Holly 2000. *Introduction to Court Interpreting*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Monroe, Alan H. & Enninger, Douglas 1974. *Principles and Types of Speech Communication*. Gelnview, Illinois: Scott, Foresman and Company.
- Oléron, Pierre & Nanpon, Hubert 1965. Research Into Simultaneous Translation. Kääntänyt Ruth Morris. Pöchhacker & Shlesinger (toim.) 2002, 42–50.
- Palmu, Minna 2003. *Oikeustulkkaukset oikeudenedustajien näkökulmasta*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Pöchhacker, Franz 1998. The Community Interpreter’s Task: Self-Perception and Provider Views. Teoksessa Roberts, Roda P., Carr, Silvana E., Abraha Diana & Dufour, Aileen (toim.): *The Critical Link 2: Interpreters in the Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pöchhacker, Franz & Shlesinger Miriam (toim.) 2002. *The Interpreting Studies Reader*.
- Pölönen, Pasi 2004. Todistajankuulustelun valmistelusta ja suorittamisesta rikosasioissa. Defensor Legis N:o 2/2004.

- Roy, Cynthia B. 1993. The Problem with Definitions, Descriptions, and the Role of Metaphors of Interpreters. Pöchhacker & Shlesinger 2002, 344–353.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Seleskovich, Danica 1978. Interpreting for International Conferences. Alkuperäisjulkaisun (L'interprète dans les conférences internationales – problèmes de langage et de communication) pohjalta kääntäneet ja toimittaneet Stephanie Dailey & E. Norman McMillan. Washington: Pen and Booth.
- Saresvuo, Johanna & Ojanen, Sirkka-Liisa 1988. *Tulkin käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tiainen, Mari 1997. *Oikeustulkkaus Suomessa*. Pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Vehmas- Lehto, Inkeri 1999. *Kopiointia vai kommunikointia. Johdatus käännösteoriaan*. 2., korjattu painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Virolainen, Jyrki 1991. *Alikoikeusuudistus I. Käräjäoikeus ja siviiliprosessin muutokset*. Rovaniemi: Lapin yliopiston monistuskeskus.
- Välikoski, Tuula-Riitta 2000. *Todistajana rikosoikeudenkäynnissä. Selvitys rikosoikeudenkäynnin viestinnällisestä luonteesta todistajan näkökulmasta*. Tampere: Tampereen yliopiston puheopin laitoksen raportteja 1/2000.
- Wadensjö, Cecilia 1993. The Double Role of a Dialogue Interpreter. Pöchhacker & Shlesinger 2002, 354–370.
- Wadensjö, Cecilia 1998. *Interpreting as Interaction*. New York: Addison Wesley Longman.
- Wiio, Osmo A. 1994. *Johdatus viestintään*. 6., uudistettu laitos. Porvoo: WSOY.

Muut julkaisut

- AIIC 2012= Kansainvälisen konferenssitulkkijärjestön. *Code of Professional Ethics*. <<http://aiic.net/code-of-ethics>>
- EULITA & ECBA 2010. *Vademecum*. Guidelines for a more effective communication with legal interpreters and translators. <<http://www.ecba.org/extdocserv/projects/ps/Vademecum.pdf>>
- Euroopan ihmisoikeussopimus 1999. <<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>>

- Esitutkintalaki 2011.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110805>>
- Hallintolaki 2003.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>>
- Johnson, Roy, 2004. *What is Close Reading?*
<<http://www.mantex.co.uk/2009/09/14/what-is-close-reading-guidance-notes/>>
- Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta 1986.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1986/19861049>>
- Kammarkollegiet 2013.
<<http://www.kammarkollegiet.se/rattsavdelningen/tolkar-och-oversattare/om-auktorisering-tolkar-och-oversattare-rattssakerhet>>
- Kielijelppi. *Nonverbaalinen viestintä.*
<<http://www.kielijelppi.fi/puheviestinta/nonverbaalinen-viestinta>>
- Kinnunen, Tuija 2011. Tulkattu oikeuskäsittely onnistuu yhteistyössä. *Haaste: asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta 3/2011.*
<<http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Lehtiarkisto/Haasteet2011/Haaste32011/1302674665991>>
- Kirjallinen kysymys: *Oikeustulkin tutkinto 451/2005 vp.* Eduskunnan hakupalvelu.
<[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=utpkk&\\${BASE}=faktautpkk&\\${THWIDS}=0.6/1366557846_168064&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=utpkk&${BASE}=faktautpkk&${THWIDS}=0.6/1366557846_168064&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)>
- Koivukangas, Jaana 2007. *Käytännön oikeusopas väkivaltarikoksen uhrille.*
<[http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/Oikeusopas2008/\\$file/Oikeusopas2008.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/Oikeusopas2008/$file/Oikeusopas2008.pdf)>
- Kunnallisten tulkikeskusten laatukäsikirja 2005.
<http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/07_aineistot_kirjasto/02_julkaisut_raportit/tulkkaus_laatukasikirja.pdf>
- Oikeuslaitos 2009. *Rikoksesta syytettynä.*
<<http://www.oikeus.fi/4032.htm>>
- Oikeuslaitos 2012. *Muu julkinen oikeusapu.*
<<http://www.oikeus.fi/4344.htm>>
- Oikeuslaitos 2013a. *Julkisuusperiaate oikeudenkäynnissä.*
<<http://www.oikeus.fi/40572.htm>>
- Oikeuslaitos 2013b. *Kirjallinen menettely rikosasiassa.*
<<http://www.oikeus.fi/37276.htm>>

- Oikeuslaitos 2013c. *Asianosaiset*.
<<http://www.oikeus.fi/5858.htm>>
- Oikeuslaitos 2013d. *Riita-asian ratkaisu*.
<<http://www.oikeus.fi/5849.htm>>
- Oikeuslaitos 2013e. *Hakemusasian käsittely*.
<<http://www.oikeus.fi/5882.htm>>
- Oikeuslaitos 2013f. *Hakemusasiat*.
<<http://www.oikeus.fi/5831.htm>>
- Oikeuslaitos 2013g. *Laatuhankkeet*.
<<http://www.oikeus.fi/27670.htm>>
- Oikeusministeriö 2009. *Käräjäoikeuden lautamies*. Oikeusministeriön esitteitä.
<<http://www.om.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/karajaoikeudenlautamies.html> >
- Oikeusministeriö 2013. Todistajana oikeudenkäynnissä. Oikeusministeriön esitteitä.
<<http://www.om.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/todistajanaoikeudenkaynnissa.html> >
- Oikeusministeriön julkaisu 2012. *Tulkkauksdirektiivin täytäntöönpano*. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.
<<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-259-0>>
- OK 1734 = Oikeudenkäymiskaari.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000>>
- Opetushallitus 2009. *Viittomakielentulkkaukset*.
<http://www.edu.fi/perusopetus/aidinkieli/agricola/opetusmateriaalia_kaantamisesta/kaantamisen_eri_alueet/tulkkaukset/viittomakielentulkkaukset.>
- Opetushallitus 2012. *Lausuntopyyntö*. Oikeustulkkin erikoisammattitutkinnon perusteiden luonnos.
<http://www.oph.fi/download/143162_LpOikeustulkkiEAT_31_421_2012.pdf>
- OTSH 2008 = *Oikeustulkkaus selvityshanke*. Opetusministeriön asettaman asiantuntijaryhmän raportti 13.6.2008.
<http://www.kaj.fi/files/104/oikeustulkkausraportti_13.6.08.pdf>
- Rikoslaki 1889.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>>
- ROL 1997 = Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689>>
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto
<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>

- Savela, Antti 2008. *Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraportteja IX*. Gummerus kirjapaino Oy.
<<http://www.oikeus.fi/uploads/wup42e.pdf>>
- Secretarius, 2006. *Taiteilua sanattomilla viesteillä*.
<http://www.sihteeriyhdistys.fi/img/kuvapankki/Secretarius/lehdet/Secretarius_1_2006_netti.pdf>
- Semantix 2013. *Valtionhallinnon puitesopimus toimittaja*.
<<http://www.semantix.fi/Tietoja-Semantixista/Valtionhallinnon-puitesopimustoimittaja/>>
- SKTL 1994. *Tulkin ammattisäännöstö*.
<<http://www.sktl.fi/@Bin/33666/tulkin+ammattisäännöstö.pdf>>
- SKTL 2001. *Oikeustulkkausohjeet*.
<http://www.sktl.fi/kaantaminen_ ja_tulkkaus/kaantajan_ ja_tulkin_tyokalupakki/oikeustulkkausohjeet/>
- SKTL 2002. *Asioimistulkin ammattisäännöstö ja asioimistulkkausohjeet*.
<<http://www.sktl.fi/@Bin/33669/asioimistulkin+ammattisäännöstö.pdf>>
- SKTL 2013. *Hakupalvelu*.
<<http://www.sktl.fi/hakupalvelu/>>
- Suomen kirjoitustulkit ry 2013. *Kirjoitustulkkkaus*.
<<http://www.suomenkirjoitustulkit.net/kirjoitustulkkkaus/>>
- Suomen perustuslaki 1999.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P17>>
- Tilastokeskus 2013. *Väestö kielen mukaan 1980–2012*.
<http://www.stat.fi/til/vaerak/2012/vaerak_2012_2013-03-22_tau_002_fi.html>
- 2010/64/EU = Direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä. (Euroopan unionin virallinen lehti)
<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:FI:PDF>>

LIITE 1. TEEMAHAASTATTELURUNKO

1) TULKIN ROOLI JA TEHTÄVÄT OIKEUDESSA

- tulkin tehtävä
- tulkin rooli (mitä saa / ei saa tehdä)
- tulkki kulttuurinvälittäjänä
- tulkki viestinnänohjaajana
- puheenjohtajan rooli vs. tulkin rooli
- tulkin puolueettomuus, neutraalius

2) HYVÄ TULKKAUS

- hyvän ja onnistuneen tulkkauksen kriteerit
- tulkkauksen tarkkuus ja laatu
- mitä tulkitaan (aivan kaikki?)
- virheet tulkkauksessa

3) PÄTEVÄ TULKKI

- pätevän tulkin kriteerit
- tulkin tietotaso (kielet, oikeusjärjestelmä, termit jne.)
- missä vielä parannettavaa

4) YHTEISTYÖ TULKIN JA OIKEUDEN EDUSTAJIEN VÄLILLÄ

- tietävätkö tuomarit tarpeeksi tulkin työstä / tehtävistä?
- odotukset tulkkia/tuomaria kohtaan
- oikeuden edustajien koulutuksen tarve tulkkien kanssa työskentelyyn
- etukäteismateriaalin luovuttaminen tulkille etukäteen
- muuttuko oikeudenkäynti kun tulkki mukana?
- ongelmat tulkin kanssa työskentelyssä
- mielipiteet erikoisammattitutkinnosta ja tulkkien virallistamisjärjestelmästä

LIITE 2. NÄKEMYSTEN TARKASTELUA KVANTITATIIVISESTI

TARKASTELTAVA KYSYMYS	TULKKIEN JA TUOMAREIDEN NÄKEMYS ASIAAN, SAMA / ERI
ONNISTUNUT OIKEUSTULKKAUS	
Hyvä oikeustulkkaus	samanlainen
Pätevä tulkki	samanlainen
Tarkkuuden tärkeys	samanlainen
Non-verbaali viestintä	erilainen
TULKIN ROOLI JA TEHTÄVÄT	
Tulkin rooli	erilainen
Saako neuvoa vieraskielistä henkilöä	erilainen
Saako puuttua asiaan, jos VKH ei ymmärrä	erilainen
Kulttuurinvälittäjä	samanlainen
Viestinvälittäjä	erilainen
Neutraalius	samanlainen
Puolueettomuus	samanlainen
Tulkin asiakkaat	samanlainen
Tulkin tehtävä	samanlainen
Tulkin näkyvyys	samanlainen
TULKIN JA TUOMARIN YHTEISTYÖ	
Tulkki oikeudenkäynnin osa	samanlainen
Tuomareiden tietotaso	erilainen
Tuomareiden tarve koulutukselle	erilainen
Tulkin roolin ja tehtävien esittely	erilainen
Osallistujien ohjeistaminen	erilainen
Tulkkausjärjestelyistä sopiminen yhdessä	erilainen
Etukäteismateriaali	erilainen
Työoloista huolehtiminen	erilainen
Tulkin korvaaminen toisella tulkilla	erilainen
	YHTEENSÄ:
	SAMANLAINEN = 10
	ERILAINEN = 13

РЕФЕРАТ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

«Судебный перевод с точки зрения переводчиков и судей»

Федотов, Л.

Тамперский университет

Институт современных языков, переводоведения и литературы

Май 2013 г.

Введение

В Финляндии в результате глобализации за последние годы значительно увеличилось количество иммигрантов. По официальным статистическим данным количество людей, родной язык которых не является одним из официальных языков Финляндии, составило уже около пяти процентов от всего населения страны (Tilastokeskus 2013). С ростом иммиграции растет и потребность в переводческих услугах, в том числе — и в судебном переводе.

Судебный перевод является очень сложным и тяжелым видом устного перевода, и далеко не каждый переводчик может работать в суде. От судебного переводчика требуются особые профессиональные навыки, начиная со знания языка и владения техникой перевода и заканчивая знанием судебного процесса и способностью работать в стрессовых ситуациях (OTSH 2008). Несмотря на высокие требования к данной переводческой специальности, в Финляндии до сих пор не существует официальных правил, устанавливающих требования к компетенции судебного переводчика и регулирующих его работу в суде. Не существует также норм, определяющих необходимость и формы сотрудничества переводчика и судебных должностных лиц. Данная ситуация неоднозначна, поскольку равенство лиц перед законом предполагает, что правовая защита лица не должна зависеть от профессионализма переводчика, работающего на судебном процессе.

В 2000 г. недостатки правового регулирования в сфере судебного перевода были замечены в Европейском Союзе. ЕС был начат процесс гармонизации уголовно-процессуального законодательства, в результате которой в 2010 году страны-члены ЕС приняли *Директиву о праве на письменный и устный перевод в уголовном процессе*. Директива устанавливает минимальные стандарты устного и письменного перевода в уголовном процессе, и страны-члены обязаны имплементировать директиву не позднее 27 октября 2013 года. (2010/64/EU.)

В данный момент в Финляндии в сфере судебного перевода происходят серьезные перемены. В Финляндии начат процесс подготовки реализации вышеупомянутой директивы и в настоящий момент разрабатываются стандарты обучения и квалификационной сертификации по специальности судебного переводчика. В Финляндии также планируется создать официальный реестр квалифицированных судебных переводчиков. (Opetushallitus 2012.)

В центре настоящей работы видение судебного перевода участниками судебного разбирательства – судьями и самими переводчиками. Таким образом, явление судебного перевода рассматривается с двух позиций, с позиции заказчика/пользователя и с позиции исполнителя. В работе рассматриваются мнения информантов по трем темам: 1) о качественном судебном переводе, 2) о роли и задачах переводчика и 3) о сотрудничестве переводчика и судьи.

В работе применяются качественные методы исследования, и материал представляет собой интервью трех переводчиков и трех судей. Цель данной дипломной работы - исследовать, различаются ли мнения сторон о судебном переводе и если да, то каким образом. Гипотезой настоящей работы является предположение о том, что мнения переводчиков и судей о судебном переводе различаются.

Исследование мнений сторон важно и актуально. Имея представление о различиях в видении судебного перевода, мы можем выявить проблемные вопросы, конкретно влияющие на работу и сотрудничество сторон в процессе.

Теоретические основы исследования

Устный перевод как особый вид коммуникации

Для свободной коммуникации между людьми, у которых нет общего языка, нужна помощь специалиста по межъязыковой и межкультурной коммуникации, т.е. устного переводчика (Saresvuo & Ojanen 1988: 7). Переводчик является третьей стороной процесса коммуникации, отвечающей за передачу информации, независимо от культурного и языкового барьера между собеседниками.

В свое время устный перевод считался подвидом письменного перевода (Saresvuo & Ojanen 1988: 323), но позднее получил статус самостоятельной отрасли. Письменным переводом считается перевод "текст-текст", а устным – перевод устной речи (см. напр. Seleskovitch 1978: 2). В последние годы определение устного перевода, как перевода лишь устной речи, изменилось. В современном переводоведении устный перевод не ограничивается устной голосовой коммуникацией, поскольку переводимое сообщение может быть передано и в иной форме (ср. напр. сурдоперевод и тифлокомментирование). (Isolahti 2013.)

Процесс устного перевода состоит из трех этапов: 1) **восприятие оригинала**, 2) **понимание сообщения** и 3) **передача сообщений на переводимый язык (ПЯ)**. На первом этапе переводчик воспринимает оригинал с помощью слуха и/или зрения. Второй этап – процесс понимания сообщения. На последнем этапе переводчик передает сообщение с исходного языка (ИЯ) на ПЯ настолько точно, насколько это возможно, учитывая конвенции ПЯ. (González ym. 1991: 303–305; Hale 2004: 3–5.)

При устном переводе создание сообщения на ПЯ может происходить либо параллельно восприятию оригинала, либо после того, как завершится восприятие оригинала. Соответственно различаются два подвида устного перевода: **синхронный перевод** и **последовательный перевод**. (Mikkelson 2000: 70–74; Saresvuo & Ojanen 1988: 22–23, 26–27.)

При последовательном переводе оратор периодически прерывает свою речь, во время чего и осуществляется перевод. Успешное проведение двуязычного диалога при последовательном переводе требует от переводчика хорошей памяти, владения специальной техникой переводческой записи, а также умения контролировать диалог (Hietanen 2004: 287). Конечно же, на удачный процесс коммуникации влияют и другие факторы, независимые от переводчика, например, коммуникативные умения и цели иных участников диалога.

Синхронный перевод в свою очередь происходит одновременно с речью оратора. Обычно переводчик-синхронист работает в специально оборудованных изолированных кабинках на международных конференциях или дипломатических встречах, либо в одном помещении со слушателями, осуществляя перевод с помощью портативного спецоборудования. Для синхронного переводчика важно обладать быстрой реакцией и умением контролировать свой перевод. Из-за высокой умственной и эмоциональной нагрузки синхронные переводчики обычно работают в паре, смена длится не более 20-30 минут. (Hietanen 2004: 286; Mikkelsen 2000: 73–76; Saresvuo & Ojanen 1988: 26–27; Seleskovitch 1978: 126–127, 140, 144.)

Синхронным переводом, осуществляемым без какого-либо оборудования, является т.н. **перевод нашептыванием**. При данном виде перевода переводчик сидит рядом со своими слушателями, максимальное количество которых составляет 1-3 человека, и переводит тихим голосом, т.е. шепчет, перевод слушателям. (Hietanen 2004: 286.) Данный вид перевода требует от переводчика тех же навыков, что и синхронный перевод, но при переводе нашептыванием возникает ряд проблем, связанных с шумовыми факторами и неизолированной рабочей средой. Во-первых, в такой ситуации посторонние звуки и движения служат помехами концентрации внимания переводчика. Во-вторых, ситуация напоминает обычную коммуникативную ситуацию, в которой слушатель может прервать говорящего, в том числе и переводчика, чтобы прокомментировать услышанное, и это также является помехой при переводе. В-третьих, переводчики обычно работают без

пары, и поэтому переводят значительно дольше, чем переводчики-синхронисты в кабинах на конференциях. (См. напр. Nietanen 2004: 286–287; Isolahti 2013.)

Кроме последовательного перевода и перевода нашептыванием в суде также используется **перевод с листа**. Данный тип перевода является одной из разновидностей синхронного перевода, осуществляемый одновременно со зрительным восприятием исходного письменного текста. (Mikkelsen 2000: 76–77.)

Виды устного перевода принято делить на **перевод на конференциях** и **социальный перевод**. Первый из них основывается на технике синхронного перевода и используется в основном на конференциях. (Nietanen 2004: 286–289.) Социальный перевод в свою очередь основан на технике последовательного перевода и направлен на упрощение коммуникации между иммигрантами и представителями госучреждений (Leinonen 2004: 294). Подвидом социального перевода является **судебный перевод**, осуществляемый на разных этапах производства уголовного, гражданского или административного дела.

Целью судебного перевода является "сделать возможным участие клиента в разбирательства его дела на его языке" (OTSH 2008). Судебное разбирательство – это институциональная ситуация, в котором у каждого участника имеются свои роли. Таким образом, и у переводчика есть своя роль и задача в суде. В следующем абзаце рассматриваются судебное разбирательство и судебный перевод.

Устный перевод в судебном разбирательстве

В Финляндии судебный процесс разделяется на три категории, в зависимости от характера рассматриваемого дела: **гражданский процесс**, **уголовный процесс** и **административный процесс** (Frände *ym.* 2012: 57–58). Судебные переводчики чаще принимают участие в уголовных делах.

Уголовный процесс начинается с возбуждения уголовного дела, после чего начинается следствие, в ходе которого исследуется, имеется ли в событии состав преступления и выясняют обстоятельства дела. Затем дело направляется прокурору

для вынесения обвинительного заключения. После вынесения обвинительного заключения дело передается на рассмотрение в суд. (Koivukangas 2007.)

В Финляндии главное судебное разбирательство по уголовному делу состоит из четырех стадий: 1) **предварительное обсуждение**, 2) **представление дела**, 3) **судебное следствие** и 4) **заключительное обсуждение**. В первой стадии обвинитель предъявляет обвинения, а также требования к подсудимому и его основания. Кроме того потерпевший предъявляет свои требования, после чего подсудимый должен выразить свое мнение о требованиях, касающиеся его. Во второй стадии обвинитель и потерпевший обосновывают свои требования более подробно, после чего у подсудимого имеется возможность ответить обвинителю и потерпевшему. В третьей стадии проводится допрос подсудимого, потерпевшего и свидетелей, а также рассматриваются письменные доказательства. В последней стадии судебного разбирательства подводятся итог разбираемого дела, а также стороны выражают свои мнения о представленных в суде доказательствах и о том, как дело, по их мнению, следует решить. В конце судебного разбирательства судья выносит приговор. (Jokela 2008: 346–350, 358–359.)

Участниками судебного разбирательства по уголовному делу являются, **подсудимый**, т.е. лицо, обвиняемое в совершении преступления, и **потерпевший**, лицо, которому преступлением причинен моральный, физический или имущественный вред. У обеих сторон имеется право на помощь защитника, как правило, **адвоката**. Председателем суда является **судья**, главными задачами которого являются ведение судебного заседания в соответствии с процессуальным и административным законодательством и вынесение судебного решения. Кроме того, в рассмотрении уголовных дел определенного характера участвует **народные заседатели**, принимающие участие в вынесении приговора. В уголовном процессе также участвует **обвинитель**, представляющий прокуратуру и поддерживающий обвинение, выдвинутое против подсудимого. Кроме того, для расследования и разрешения уголовного дела, в суд могут быть приглашены **свидетели**, имеющие

информацию, связанную с уголовным делом. (Frände и.д.. 2012: 112-113,415–416, 441,446; Jokela 1996: 243; Jokela 2008: 97–98, 375, 496; Oikeusministeriö 2009.)

В случае, когда уголовный процесс касается лица, не говорящего на языке суда, в процессе должен участвовать **судебный переводчик**. Задачей судебного переводчика является обеспечение взаимопонимания между подсудимым, потерпевшим и судом на всех этапах судебного разбирательства. К тому же Миккелсон подчеркивает, что главной задачей судебного переводчика является обеспечить лицу, не говорящему на языке суда, такую же возможность участия в процессе, как и у лица, владеющего языком суда (Миккелсон 2000).

В суде переводчик переводит одновременно для многих разных лиц, вследствие чего роль переводчика в суде неоднозначна. Сама по себе коммуникативная ситуация судебного заседания несет в себе противоречия, т.к. стремления участников процесса зачастую прямо противоположны. В суде каждая сторона стремится изложить и доказать свою позицию. (Välikoski 2000: 7.) Кроме того, не всегда понятно, кто является клиентом переводчика. С одной стороны – это лица, не владеющие языком суда, а с другой стороны клиентом переводчика является суд. По мнению Миккелсона (2000: 53), клиентами являются суд и правовая система, а не отдельное лицо, для которого переводят.

Роль переводчика в суде чисто коммуникативная, т.е. переводчик не является помощником иноязычного лица и не имеет права давать ему юридические советы. Несмотря на это, ожидания участников процесса нередко идут вразрез с положениями о профессиональной роли судебных переводчиков. Например, иностранные клиенты, попавшие в незнакомую им судебную обстановку, часто ищут у переводчика поддержки и понимания. (Hale 2004.) К тому же, адвокаты могут просить переводчика объяснить непонятные иностранному лицу термины и понятия, от чего переводчик должен отказаться, т. к. данная задача не входит в обязанности переводчика (Edwards 1995: 68).

Институционный характер судебного разбирательства требует от переводчика высоких профессиональных навыков. Судебный переводчик должен ориентироваться в юридических вопросах, не только владеть двумя языками, но и знать юридическую терминологию. К тому же от судебного перевода требуют особой точности. Пропуски или ошибки переводчика могут иметь значение при оценке доказательств, и, в конечном счете, могут повлиять на судебное решение. В переводе также может быть важно передать не только смысл сообщения, но и смысловые оттенки, стиль и регистр речи.

Судебный переводчик как никто другой должен понимать важность соблюдения правил конфиденциальности информации и нейтралитета. Кроме того, дела, рассматриваемые в суде, бывают зачастую сложными в эмоциональном плане, и переводчик должен обладать высоким профессионализмом, чтобы сохранить нейтральную и непредвзятую позицию. (OTSH 2008.)

В работе переводчика чрезвычайно важна и подготовка к переводу. Перед судебным процессом переводчик должен ознакомиться с материалами дела, вникнуть в детали и ознакомиться с лексической и терминологической базой, требуемой для этого конкретного судебного разбирательства. (Edwards 1995: 17–36; SKTL 2001.)

Переводчик является неотъемлемой частью судебного процесса, так как без него судебное разбирательство с участием иностранного лица невозможно. По той же причине для качества перевода важно сотрудничество между переводчиком и участниками процесса. Для успешной работы переводчика необходимо, чтобы судья уделял внимание переводчику и его работе. Работа переводчика значительно облегчится, если в начале судебного заседания судья проинформирует участников процесса о правилах работы с переводчиком в суде. Кроме того, участники процесса и переводчик должны договориться о том, каким образом перевод будет осуществляться. К тому же, судья должен заботиться о том, чтобы у переводчика было достаточно времени, чтобы переводить речи участников. Однако

сотрудничество переводчиков и судей в настоящее время является проблемным. (EULITA & ECBA 2010; Kinnunen 2011; Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011.)

Все вышеприведенные особенности делают судебный перевод одним из самых сложных видов перевода. Требования к судебному переводу высоки, и поэтому судебный переводчик должен решить немало задач для достижения языковой и культурной эквивалентности. Для успешного проведения судебного перевода важно также взаимодействие переводчика и других участников в суде. Ниже представлен анализ, рассматривающий, как переводчики, по мнению участников, выполняют свою задачу, и каково сотрудничество участников процесса в суде.

Анализ

Сбор и анализ материала исследования

Материал данной работы собран путем интервьюирования трех переводчиков и трех судей. Все переводчики являются русскоговорящими, имеют опыт переводческой деятельности в суде более 5 лет, а также все имеют соответствующее профилю высшее образование. Судьи, участвующие в данном исследовании, работают в суде более 15 лет, а также имеют обширный опыт работы с переводчиком в суде. Все информанты интервьюировались индивидуально и в настоящей работе не разглашаются никакие личные данные информантов.

Методом сбора материала служило полуструктурированное интервью, которое состоит из тематических блоков и содержит перечень обязательных аспектов, по которым собирается информация. Для того, чтобы получить более глубокую информацию, тематический план интервью (см. приложение 1) был передан информантам заранее. Все интервью записывались в виде файлов mp3, после чего были транскрибированы в текстовую форму для анализа материала.

Транскрибированные тексты были разделены на две группы: переводчики и судьи. После этого ответы обеих групп были сгруппированы по определенным заранее темам. Кроме того, материал изучался более пристально методом контекстного анализа с целью выявления косвенной, имплицитной информации, т.е. информации, содержащейся между строк. Данная информация была также сгруппирована по темам.

Главными темами анализа являются: 1) качественный судебный перевод, 2) роль и задачи судебного переводчика и 3) сотрудничество между переводчиком и судьей. После разделения на тематические группы выполнялся анализ, т.е. мнение переводчиков и судьей сравнивались и анализировались. Результаты анализа представлены кратко далее.

Сравнение точек зрения

Мнения переводчиков и судьей о судебном переводе были в некоторых случаях близки друг к другу, но материал показал также довольно много интересных расхождений во мнениях информантов. Обе группы считали, что **качественный перевод** – это точный, полный и качественный перевод, осуществляемый профессиональным переводчиком. Также мнения о критериях компетентности переводчика были одинаковы. Согласно мнениям информантов судебный переводчик должен иметь хорошее знание языков и правовой системы, а также быть нейтральным. К тому же судьи считали, что судебный переводчик должен уметь при переводе контролировать говорящего.

Судьи, а также сами переводчики, описали **роль и задачи переводчика** как «передатчик сообщений» и «гарант правовой защиты». Кроме того, в суде переводчик также является «передатчиком культуры» и «менеджером коммуникативного процесса». Для переводчиков передача и толкование культурологических фактов сообщений является неотъемлемой задачей работы переводчика, а также важным фактором судебного перевода. Однако, по мнению судьей данная работа не особо важна. Это показывает, что судьи либо не

понимают, какие ограничения может накладывать разница между культурами при передаче сообщения, либо не придают этому значения.

По мнению судей, основной задачей судебного переводчика является поставить лицо, не говорящее на языке суда, в одинаковую позицию с лицом, понимающим данный язык. Такого же мнения придерживаются теоретики судебного перевода. Однако, из-за различия культур и менталитета, а также личных особенностей иностранного лица, данная задача, по мнению автора, кажется недостижимым идеалом. Идеал, тем не менее, должен существовать как эталон, к которому следует стремиться.

В роли переводчика немаловажными критериями являются нейтральность и непредвзятость. По этому вопросу переводчики и судьи считали, что переводчик не должен выражать своих мнений по обсуждаемым вопросам. Однако судьи ожидали от переводчиков большей активности и считали, что переводчик может объяснить иностранному клиенту юридические термины и даже давать юридические советы, что противоречит мнению большинства переводчиков. Переводчики не хотели брать на себя ответственность за неправильные советы, но рассказали, что иногда им приходится по разным причинам разъяснять юридические термины и понятия иностранным лицам.

В последней части анализа рассматривалось **сотрудничество переводчика и судьи** в суде. Результаты показали, что сотрудничество между данными участниками судебного разбирательства является довольно проблематичным. Во-первых, переводчики считают, что в ходе судебного заседания судьи не обращают достаточного внимания на переводчика и на сам процесс перевода. По мнению переводчиков, чтобы обеспечить успешность судебного перевода, судьи должны в начале судебного заседания проинформировать участников процесса о роли и задачах судебного переводчика, а также дать участникам процесса инструкции о том, как работать с переводчиком. Судьи же со своей стороны считали, что проведение судебного разбирательства с участием переводчика настолько обыденная и устоявшаяся процедура, что в изложении каких-либо

инструкций в начале разбирательства нет необходимости. Кроме того, судьи не считали важным перед судебным разбирательством договариваться с переводчиком о порядке перевода, например, о том будет ли перевод производиться синхронно или последовательно, или о том, где переводчик должен сидеть и т.д. Следует, однако, отметить, что далеко не все участники судебного разбирательства привыкли работать с переводчиком.

Во-вторых, по мнению переводчиков и самих судей, судьи не всегда помнят о том, что переводчикам надо устраивать перерывы. При синхронном переводе качество устного перевода снижается примерно после 20-30 минут, и поэтому судебным переводчиком рекомендуется отдохнуть примерно через каждый час (EULITA & ЕСВА 2010). В судебном заседании перерыв через каждый час невозможен, и поэтому судьи подчеркивали, что переводчики должны сами напоминать судьям о перерывах.

В-третьих, судьи не придавали значения важности подготовки переводчика к конкретному переводу. Судьи считали, что профессиональный переводчик должен уметь подготовиться к переводу быстро, непосредственно перед судебным заседанием, например, бегло ознакомившись с обвинительным заключением прямо в зале ожидания суда. Следует отметить, что в зале ожидания суда у переводчиков нет доступа в интернет или всех необходимых словарей, что естественно затрудняет подготовку переводчика.

С информантами также разговаривали об ожиданиях друг к другу, а также о проблемах, требующих решения. Все переводчики высказали пожелания о том, чтобы судья уделял больше внимания переводчику и его работе. По их мнению, это значительно облегчало бы работу переводчика. Судьи же, в свою очередь, ожидали от переводчиков хороших профессиональных навыков, особенно хорошего знания языков, а также знания судебного процесса. К тому же, судьи подчеркивали, что уровень финского языка переводчиков, у которых финский не родной язык, далеко не всегда достаточно высок, и что на это следует в будущем обратить больше внимания.

Обе стороны считали, что сотрудничество между переводчиками и судебными должностными лицами следует улучшить. Хотя судьи считали, что у них есть достаточно информации о судебном переводе, и что у них нет потребности в дополнительном обучении по теме «как работать с переводчиком», они тем ни менее не возражали, что дополнительная информация всегда пригодится.

Выводы

Гипотеза данной работы подтвердилась частично (см. приложение 2). Мнения о судебном переводе переводчиков и судей довольно различны. Причины различий во мнениях интервьюированных групп могут быть разными. Во-первых, судьи не являются экспертами устного перевода, вследствие чего они обращали внимание на иные факторы, чем переводчики. Во-вторых, впечатления судей о работе с переводчиком основаны не только на работе с квалифицированными переводчиками, а также с переводчиками без соответствующего образования. Это, безусловно, может повлиять на ожидания и мнения судей о работе с переводчиком и о переводческой деятельности в целом.

Анализ материала дал два главных результата. **Исследование показало, что роль судебного переводчика является проблематичной, и некоторые переводчики и судьи незнакомы с ролью переводчика.** Это происходит, вероятно, потому что роль переводчика не регламентирована. К тому же судьи рассказали, что не все судебные переводчики знают свою роль. В то же время переводчики жаловались, что некоторые адвокаты требуют переводчиков действовать вразрез с их понятиями о роли переводчика. Кроме того, результаты показали, что распределение задач между переводчиками и судьями неясно, и, по крайней мере, по мнению переводчиков, судьи не всегда выполняют своих задачи в отношении обеспечения перевода.

На основе исследовательского материала можно также сделать вывод, что сотрудничество между переводчиком и судьей в суде проблемно и требует

подробных инструкций. По мнению переводчиков, судьи нуждаются в дополнительном обучении о том, какова работа судебного переводчика и как с ним работать. Судьи же рассказали, что у них есть достаточно информации о том, как с переводчиком нужно работать. Если бы судьи понимали, насколько они могут своими действиями повлиять на успешность судебного перевода, возможно, их отношение было бы иное. По той же причине автор данной работы считает, что в будущем для судей следует организовать дополнительное обучение.

В данной работе мы хотели выяснить, различаются ли мнения сторон о судебном переводе, и каким образом. Мы получили ответы на вопросы разных тем, и смогли нарисовать общую картину о состоянии судебного перевода на момент исследования. Так как в работе рассматривались мнения только нескольких информантов, результаты исследования нельзя обобщать. Тем не менее, анализ позволил выявить интересные представления о судебном переводе. Кроме того исследование выявило недостатки в сотрудничестве переводчика и судьи.

В будущем было бы интересно вновь интервьюировать стороны судебного разбирательства, для того чтобы выяснить, изменилась ли ситуация за несколько лет. К тому же, в будущем следует исследовать мнения иностранных клиентов о работе судебного переводчика.

Список литературы

Edwards, Alicia B. 1995. *The Practice of Court Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

EULITA & ECBA 2010. *Vademecum*. Guidelines for a more effective communication with legal interpreters and translators.
<<http://www.ecba.org/extdocserv/projects/ps/Vademecum.pdf>>

Frände, Dan; Havansi Erkki; Helenius Dan, Koulu Risto; Lappalainen Juha; Lindfors Heidi, Niemo Johanna, Rautio Jaakko, Virolainen Jyrki 2012. *Prosessioikeus*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

- González, Roseann Dueñas, Vásques Victoria F. & Mikkelsen, Holly 1991. *Fundamentals of Court Interpretation. Theory, Policy and Practice*. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press.
- Hale, Sandra 2004. *The Discourse of Court Interpreting: discourse practices of the law, the witness and the interpreter*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hietanen, Kaarina 2004. Tulkkausviestintä ammattina. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) *Alussa oli käännös*. 4. painos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Isolahti, Nina 2013. Julkaisematon väitöskirjan käsikirjoitus.
- Jokela, Antti 1996. *Oikeudenkäynti I*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Jokela, Antti 2008. *Rikosprosessi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kinnunen, Tuija 2011. Tulkattu oikeuskäsittely onnistuu yhteistyössä. *Haaste: asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta* 3/2011. <<http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Lehtiarkisto/Haasteet2011/Haaste32011/1302674665991>>
- Kinnunen, Tuija & Gun-Viol Vik-Tuovinen 2011. *Oikeustulkin työ – yhteistyön etiikka*. Vaasan yliopiston kääntämisen, erikoisalaviestinnän ja monikielisyyden tutkijayhdistyksen sähköinen julkaisu. <http://www.vakki.net/publications/2011/VAKKI2011_Kinnunen&Vik-Tuovinen.pdf>
- Koivukangas, Jaana 2007. *Käytännön oikeusopas väkivaltarikoksen uhrille*. <[http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/Oikeusopas2008/\\$file/Oikeusopas2008.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/Oikeusopas2008/$file/Oikeusopas2008.pdf)>
- Leinonen, Satu 2004. Asioimistulkkaus – paljon muutakin kuin asioimisen tulkkausta. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) *Alussa oli käännös*. 4. painos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Mikkelsen, Holly 2000. *Introduction to Court Interpreting*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Oikeusministeriö 2009. *Lautamies – kansan valitsema tuomari*. <<http://www.om.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/karajaoikeudenlautamies/lautamies-kansanvalitsematuomari.html>>
- Opetushallitus 2012. *Lausuntopyyntö*. Oikeustulkin erikoisammattitutkinnon perusteiden luonnos. <http://www.oph.fi/download/143162_LpOikeustulkkiEAT_31_421_2012.pdf>

- OTSH 2008 = *Oikeustulkkauksen selvityshanke*. Opetusministeriön asettaman asiantuntijaryhmän raportti 13.6.2008.
<http://www.kaj.fi/files/104/oikeustulkkauksen_raportti_13.6.08.pdf>
- Saresvuo, Johanna & Ojanen, Sirkka-Liisa 1988. *Tulkin käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- SKTL 2001. *Oikeustulkkausohjeet*.
<http://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/kaantajan_ja_tulkin_tyokalupakki/oikeustulkkausohjeet/>
- Tilastokeskus 2013. *Väestö kielen mukaan 1980–2012*.
<http://www.stat.fi/til/vaerak/2012/vaerak_2012_2013-03-22_tau_002_fi.html>
- Välikoski, Tuula-Riitta 2000. *Todistajana rikosoikeudenkäynnissä. Selvitys rikosoikeudenkäynnin viestinnällisestä luonteesta todistajan näkökulmasta*. Tampere: Tampereen yliopiston puheopin laitoksen raportteja 1/2000.
- 2010/64/EU = Direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä. (Euroopan unionin virallinen lehti)
<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:FI:PDF>>